Груз. 1/2428

სტალინი
ქართველები

პროლეტარებო ყველა ქვეყნისა, შეერთდით!

საქ. კ. პ. (ბ) ც. კ-თან არსებული
მარქს-ენგელს-ლენინის ინსტიტუტის
თბილისის ფილიალი

ფრუ 1/2428

A

შალვა დადიანი
როდიონ ქორქია

სტალინი ქიათურაში

ნარკვევი

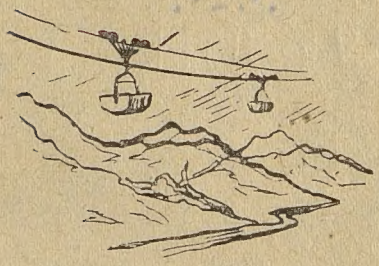

სახელგამი * პოლიტგლიტერატურის სექტორი
1940

ГОСУДАРСТВ. ПУБЛИЧНАЯ
ИСТОРИЧЕСКАЯ
БИБЛИОТЕКА

681287.

1904—1905 წლების პერიოდში ამიერ-კავკასიის ბოლშევიკები, ამხანაგ სტალინის ხელმძღვანელობით, ატარებენ ბრძოლას მენშევიზმის მხილებისათვის და მუშათა მასების თავის მხარეზე გადმოსაბირებლად.

რ.ს.-დ.მ.პ. კავკასიის კავშირის კონგრესზე ამხანაგ სტალინის ხელმძღვანელობით აწყობს დისკუსიას მენშევიკებთან მთელ რიგ ქალაქებსა და რაიონებში...

მთელი რიგი დისკუსიები ეწყობა სხვადასხვა დროს ჰიათურაში, მარგანეცის თითქმის ყველა მაღაროში (პერევისა, შუქრუთი და სხვ.)...

ჰიათურის დისკუსიებში მენშევიკებმა სრული დამარცხება განიცადეს. სოციალ-დემოკრატ მუშათა უდიდესი უმრავლესობა ბოლშევიკებს მიემხრო.

ამხანაგი სტალინი ჰიათურაში აარსებს პარტიის ბოლშევიკურ სამაზრო კომიტეტს. გოგინაშვილ აქტივისტ მუშებისაგან გამოჰყოფს პროპაგანდისტთა ჯგუფს. აგრეთვე ამზადებს აქტივის სპეციალურ ჯგუფს ჰიათურის რაიონის გლეხთა შორის სამუშაოდ.

ლ. ბერია. „ამიერ-კავკასიის ბოლშევიკური ორგანიზაციების ისტორიის საკითხისათვის".

ნაწილი პირველი

წინათ და ახლა

ალაჰ ჰიათურაში ამაყად დგას კოხტა ობელისკი სწორედ იმ ალაგას, სადაც ამ 35 წლის წინათ ერთ დიდ მიტინგზე კობამ გამანადგურებელი პასუხი გასცა მენშევიკებს, ესერებს, ანარქისტებს, ფედერალისტებს და სხვა ბურჟუაზიულ-ნაციონალისტური პარტიების წარმომადგენლებს და თავისი მტკიცე ხელით საბოლოოდ ჩამოაყალიბა და გადარკინა ბოლშევიკურ პარტიაში ადგილობრივი მაღაროელები და მტვირთავები.

* * *

უახლოვდებით ჰიათურას—და მშვენიერი სურათი გადაგეშლებათ თვალწინ: ჩახრამულ მთა-გორაკებზე გაშენებულია სოფლები, შეფუთნული მცენარეთა მწვანე ხალისით და გარშემორტყმული ვენახებით, სიმინდის ყანებით და სხვა სახნავ-სათესი მამულებით. ამ გორაკებს რომ დაუკვირდებით და გვერდიდან შეხედავთ, შეამჩნევთ მრავლად რაღაც გამოქვაბულებს, ანუ უკეთ მაღაროებს. ეს მაღაროები კი ხშირად გამოთხრილია თვით სახლებსა და წყაროებს ქვეშ, საიდანაც ყოველწლიურად გამოაქვთ მილიონ ტონობით შავი ქვა.

საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ და განსაკუთრებით მას შემდეგ, რაც საქართველოს მშრომელთ სათავეში ჩაუდგა ჩვენი ქვეყნის სასახელო შვილი ამხანაგი ლავრენტი ბერია,

ჭიათურისა და მაღაროების სედი სრულიად შეიცვალა. სადღა არის ის ლაფიანი ქუჩები, გაუვალი ტალახი, რკინიგზის პლატფორმებზე ურმებით და ჩალვადრის ცხენებით მოტანილი შავი ქვისაგან რომ იყო დამდგარი.

აღარსად დგას ძველებურად რკინიგზასთან შავი ქვის უზარმაზარი ზვინები, თუ არ ვიანგარიშებთ სოფ. რგანიდან ჭიათურაში საჰაერო გზით ჩამოტანილ მადანს, რომელიც სრულებით განრიდებულია ქალაქსა და რკინიგზის სადგურს.

ახლა თქვენ მოივლით სპეტაკი თეთრი ტანისამოსით მთელს ჭიათურას, და არსად შავი მტვერი არ მოგეცხებათ: ქუჩები მოასფალტებული, კოპწია ახალი სახლები, დასუფთავებული, ყვირილის ნაპირი ბაღ-ყვავილნარით შემოსილი.

მაგრამ რაც მთავარია ჭიათურისა და მისი რაიონისათვის, ეს ის არის, რომ 1934 წლიდან დღემდე უდიდესად გაიზარდა მარგანეცის მრეწველობა, მოხდა მისი რეკონსტრუქცია, დიდად ამაღლდა მუშათა კულტ-საყოფაცხოვრებო პირობები.

შავი ქვის წარმოება გადაიქცა საქართველოს მრეწველობის დარგთა შორის წამყვან დარგად, და 5-წლიანი გეგმა, მაგ. 1936 წელს, 3 წელიწადსა და 10 თვეში შესრულდა.

წარმოების რეკონსტრუქციამ, მექანიზმების განვითარებამ და მუშათა მატერიალური და საყოფაცხოვრებო პირობების ძირფესვიანმა გაუმჯობესებამ მოამზადა იმის პირობები, რომ მარგანეცის მრეწველობაშიც მძლავრად შეჭრილიყო სტახანოვური მოძრაობა.

ჭიათურის მარგანეცის მრეწველობამ ჩვენს რესპუბლიკაში პირველმა დაარწია სტახანოვური აკვანი.

ახლა უკვე მთელს კავშირში იცნობენ ორდენოსანს, მუშა მნგრეველს, ამჟამად საკავშირო უმაღლესი საბჭოს დეპუტატს ამხ. ვასილ სამხარაძეს, რომელსაც შემდეგში მოჰყვა მთელი წყება სახელოვანი სტახანოველებისა.

ამგვარად, ისტორიას ჩაბარდა ძველი, პრიმიტიული „ტექნიკა“ — საჭაპანო ტრანსპორტი, მარგანეცის გაუხვების პრიმიტიული „მექანიზმი“, და მათი ადგილი დაიჭირა ახალმა საშუალებებმა: ესაა ელმავლები, სატვირთო მანქანები, ელბურღები, საჰაერო გზები და ბაგირები, ახალი გამაუხვებელი ქარხნები და პირველხარისხოვანი გზატკეცილები. ამჟამად მთლიანად მექანიზირებულია ზედაპირის ტრანსპორტი.

ჩატარებულმა ტექნიკურმა რეკონსტრუქციამ და მექანიზაციის

პიათურა. ობელისკი, აღმართული იმ ადგილზე. სადაც ამხანაგმა სტალინმა 1905 წლის ივლისში მრავალრიცხოვან მიტინგზე გამანადგურებელი პასუხი გასცა მენშევიკებს, ანარქისტებს და ფედერალისტებს.

გაშლა-განვითარებამ კი, ცხადია, უზრუნველჰყო მექანიზირებული გამოღების შეუდარებელი ზრდა.

შავი ქვის აღმოჩენამდე

ხოლო რას წარმოადგენდა ეს, ახლა აყვავებული, მხარე ამ რამდენიმე ათეული წლის წინათ? იქ, სადაც ამჟამად ირგვლივ სოფლებში კოლექტივიზებულია სოფლის მეურნეობის 79%, და კოლმეურნეობები მტკიცედ და ურყევად მიდიან შეძლებული და საამური ცხოვრების გზით სტალინური საკოლმეურნეო წესდების ვატარების საფუძველზე, იქ წინათ ასეთი სურათი გადაგეშლებოდა თვალწინ.

„... შავი ქვის აღმოჩენამდე და მისი წარმოების განვითარებამდე მთელს საქართველოში არ მოიძებნებოდა ისეთი ყველაფრით ღარიბი კუთხეო — სწერენ გაზ. „ივერია“-ში 1886 წ. — როგორც ეს რაიონი იყოო. მთელი ეს არე მიმოჭრილია მთებით, კლდეებით და გორაკებით. ხალხი ცხოვრობდა ამ მთების კალთებზე, ე. ი. ხნავდნენ კლდეებს და სთესდნენ სიმინდს მხოლოდ თავიანთ სამყოფს. როგორი ძნელია კლდეების ხვნა და ნათესების მოვლა, ეს ყველასათვის ცხადია. ზოგ ადგილას კავით რომ ვერ უდგებიან, მიწას ბარავენ ანდა სთოხნიან. დაქანებულ ადგილებს და მათთან ერთად ნათესებს ნიაღვრები და წვიმები რეცხავენ და ანადგურებენ, ამიტომ ირგვლივ სიღარიბე იყო გამეფებული და ადგილობრივ მცხოვრებთ წლის სარჩო არა ჰყოფნიდათ“.

საქართველოს დიდი პოეტი, ჩვენი კლასიკოსი აკაკი წერეთელი ერთ თავის წერილში ამბობს, რომ ეს რაიონი ნაძრახ ადგილად ითვლებოდა, მეტსახელად „საქაჯეთი“ ეწოდებოდაო, და მოჰყავს ერთი მაგალითი:

სოფლებში მოგზაურობის დროს ჭიათურაში მცხოვრებ ერთ გლეხს შევხვდი. გლეხი ახალგაზრდა იყო, კარგი თვალ-ტანადი და ძალ-ღონით სავსე ვაჟკაცი, მაგრამ ეს ბუნებით უხვად დაჯილდოვებული ადამიანი მეტად დაღონებული და დადარდიანებული იყო შემდეგი გარემოებით: უცოლო იყო, იქვე მეორე მაზრაში — გასათხოვარი გოგო შეჰყვარებოდა და ქალს კი ცოლად არ აძლევდნენ მშობლები: „ქალი რომ საქაჯეთში არ გავათხოვოთ, ქვეყანაზე განა მამაკაცი აღარ მოიპოვებაო“.

მაგრამ ასეთ „საქაჯეთში“ მცხოვრები მშრომელი მოსახლეობა, რაღა თქმა უნდა, არა მარტო მწირი ბუნების გამო იყო გატანჯული, არამედ მასაც ახსოვს ბატონყმობის მძიმე მუხრუჭი და მება-

ტონეებში თავისებური „იოანე მრისხანეები“ და „ავ-გიორგები“.

ვინ იცის, რამდენ გლეხს დაბნელებია დღე ავზნიანი მებატონის მიერ და რამდენი ოჯახი განადგურებულა მათი მიმძლავრებისაგან. სოფ. რგანში არის დარჩენილი ამბავი, რომ მებატონე ივანე აბაშიძემ გლეხ კავთელაძეს ერთი ხაჭაპურის შეჭმისათვის მოზვერი წაართვა და დაჰკლა სასადილოდ, და ვინ იცის კიდევ რამდენი ასეთი უსამართლობა სწვევიათ გლეხებს თავგასულ მებატონეთაგან სულ უბრალო მიზეზის გამო.

ჩვენ განგებ არ მოგვყავს ბატონყმობის დროს მებატონეთა სხვა სისასტიკენი. ამ უბრალო მაგალითითაც გასაგებია, თუ როგორი თავგასულები იყვნენ მებატონეები.

მოგეხსენებათ, რომ ვერც ბატონყმობის გადავარდნამ უშველა გლეხს, რადგან მიწა სამფლობელოდ მაინც ბატონს დარჩა, და გლეხი იძულებული იყო კვლავ მებატონეზე ყოფილიყო დამოკიდებული. გლეხს არ ჰქონდა არავითარი საკუთრება, უკეთუ თავს არ გამოისყიდდა, და ეს ეგრეთწოდებული თავის დახსნაც მამასისხლად უჯღებოდა. ზოგი სულ ვერ ახერხებდა ამას და მთელი თავისი სიცოცხლე „დროებით ვალდებულად“ რჩებოდა და ბატონს „ნადელს“ აძლევდა. გლეხს უფლება არ ჰქონდა ტყით ესარგებლნა, უბრალო ფიჩხსაც ვერ გამოიტანდა ნებადაურთველად, უფლება არა ჰქონდა მდინარეში თევზის ჭერისა, ნადირობისა და სხვ. კანონი მას აუცილებლად დასჯიდა. რადგანაც ტყეც, მდინარეც, სანადირო ადგილებიც მებატონის ხელში იყო. ჭიათურის რაიონში ხომ შავი ქვაც თვით თავდახსნილ გლეხს არ ეკუთვნოდა. მიწის ზედაპირი შეიძლება გლეხის ყოფილიყო, ზედ ყანაც ჰქონოდა დათესილი და სხვ. მაგრამ ბუნების წიაღში მდებარე მადანი კი მებატონის კუთვნილებას შეადგენდა, რადგან კანონი იყო ასეთი. კანონი ძლიერის მხარეზე იყო. გლეხს უფლებები ყველგან შეკვეცილი ჰქონდა, ამიტომაც იგი დაბეჩავებული, ქედდადრეკილი და ბედს შერიგებული იყო...

იყვნენ კიდევ სხვა ჯურის მებატონეები. ისინი ვითომ თავს დაახსნევინებდნენ თავიანთ ყმებს, მაგრამ ხშირად ამას არ გააფორმებდნენ ოფიციალურად: შინაურ თამასუქს ჩამოართმევდნენ და ფულის შეტანის ვადებს დაუნიშნავდნენ. გლეხს თუნდა ვადაზე მოეტანა, მებატონე დაემალებოდა და შემდეგ „უშარებდა“— ფული ვადაზე არ მოგიტანიაო, და ორმაგ ფასს სთხოვდა თავის დასახსნელად. გლეხსაც რა უნდა ექნა? რის ვაი-ვაგლახით, შიმშილით და აუტანელი შრომით შეაგროვებდა საჭირო თანხას.

ქალ. პიათერა შავი ქვის წარმოების დაწყების პირველ ხანებში

მაგრამ მიწას ჩაიბარებდა და შეუდგებოდა თუ არა შავი ქვის დამუშავებას, ახლა უკვე „კანონიერი“ გზით დააცხრებოდა გლეხს მებატონე და ახლა მადანს წაართმევდა.

ამგვარად ყოველი მხრით შეზღუდული იყო გლეხი და ისიც იძულებული იყო ქირით ემუშავნა სადმე მაღაროში ან მტვირთავად, მაგრამ თუ როგორი იყო ეს მუშაობა, ამას ქვევით დავინახავთ.

ვინ აღმოაჩინა შავი ქვა

ჭიათურის შავი ქვის მრეწველობის საქმე მალე მეექვსე ათწლეულს მიაღწევს მას შემდეგ, რაც პირველი წერაქვი მოხვდა შავი ქვის ფენას და პირველად შეშფოთდა აქამდე უძრავი ბუნების სიმდიდრე. მანამდე კი ცნობილია, რომ 1858 წელს მკვლევარმა აბიხმა ასწერა ჭიათურის რაიონის ორი შავქვიანი ბეგი: „ბასილის კლდის პირი“ და „შაგაურის ბოლო“ და დაამტკიცა შავი ქვის არსებობა საქართველოში, ხოლო პრაქტიკულად მისი აღმოჩენა მიეწერება ჩვენს სასიქადულო პოეტს აკაკი წერეთელს.

შავი ქვა მან აღმოაჩინა.

რა არის ეს შავი ქვა?

მას საქართველოში ხალხი წინათ ქვა-გუნდას ეძახდა, მაგრამ ეს სახელი როგორღაც მივიწყდა. უბრალო, სასაუბრო ენით, ამჟამად ყველა შავ ქვას ეძახის, მეცნიერულად კი სპეციალისტები მას მანგანუმს უწოდებენ.

მანგანუმი კი, როგორც ვიცით, არის ლითონი, რომელიც ოვისი სახით, შემადგენლობით, აგებულობით და სპეციფიკური წონით წააგავს რკინას, თავისი ბრწყინვალე ფერით კი — ანთიმონიუმს.

მანგანუმი იხმარება, როგორც შემადგენელი ნაწილი ზოგიერთი შენადნობისა, რომელიც უაღრესად საჭიროა რკინა-, ფოლადის, შუშისა და სხვა ქიმიურ მრეწველობაში; ამიტომ იგი მეტად პრაქტიკული ლითონია. მაგ., ფოლადის მრეწველობა შავი ქვის ერთერთი ძირითადი მომხმარებელია, რაც სჩანს იქიდან, რომ მთელს მსოფლიოში ნაწარმოებ შავი ქვის თითქმის 90% ხმარდება ფოლადის წარმოებას.

ვიკმაროთ ეს ზოგადი ცნობები და ნუღა გამოვუდგებით ამ მადნის დაწვრილებით, სპეციალურ განხილვას, ოღონდ ეს კი მოვიხსენიოთ, რომ ჭიათურის შავი ქვის ხარისხი მეტად მაღალია,

უმეტეს შემთხვევაში არ მოითხოვს გაუხვებას, შეიცავს ლითონის 48—50%-ს და სანგრევებში გადარჩევისას უკვე წარმოადგენს საბაზრო მადანს.

ახლა დავუბრუნდეთ აკაკი წერეთელს. აღმოაჩინა მან შავი ქვა, გაიგო ამ ლითონის პრაქტიკული გამოსადეგობა და შეუდგა კიდეც საქმის მოგვარებას. თავის ნათესავ ქალს გამოართვა იჯარით შავქვიანი ადგილი, რამაც დიდი გაკვირვება გამოიწვია ირგვლივ, იშოვა ფულიანი კაცი და მუშაობას შეუდგა, მაგრამ...

პოეტს ვერ წაუვიდა საქმე წაღმართად, რადგანაც შავი ქვის პატრონმა, ვისგანაც იჯარა ჰქონდა აღებული, პირი შეუშალა და თავისი დოვლათი იჯარითვე სხვას გადასცა. თვითონ პოეტი კი — ეს პირველი პიონერი შავი ქვის დამუშავებისა საქართველოში— დიდი ნაზარალევი დარჩა და, ასე გასინჯეთ, დაცინვის საგანიც კი გახდა. პოეტი მოგვითხრობს: ჩემს შესახებ ერთმა ინტელიგენტმა გასაკიცხავი სტატიაც დაბეჭდა და სხვათა შორის ამბობდა: „პოეტი ვარსკვლავს უნდა შეჰიკჭიკებდეს, რა მისი საქმე იყო, რომ აკაკი წერეთელი მადნეულის საქმეს გამოეკიდაო“.

ოქრო სიტყვა შავი ქვის მრეწველობაზე

აკაკის შემდეგ ჭიათურის ჰორიზონტზე გაჩნდა უცხოეთის ფირმის წარმომადგენელი, ვინმე ბარონ მერცენფელდი. მან დაიწყო სოფელ რგანში მუშაობა. ეს იყო 70-იან წლებში. მაშინ, რასაკვირველია, ჭიათურის რკინიგზა გაყვანილი არ იყო, და მაღაროებში ამოღებული მადანი ეგრეთწოდებული დიდწიფელის გზით ზესტაფონში უნდა წაეღოთ. მადანი უნდა წაეღოთ ან ურმებით ან ჩალვადრებით. ზესტაფონში ჩასვლას თითქმის ორი დღე უნდებოდა. იმავე დროს ივანე მუხრანბატონმა სწორედ იმ ადგილებში, რომელიც აკაკის ჰქონდა იჯარით აღებული, დაიწყო მადნის გადატანა კორბოულის გზით სადგურ გომში, ქართლში. ამისათვის ორთავე მრეწველს დაქირავებული ჰყავდათ მეურმეთა და ჩალვადართა ზემდეგები ანუ თავმდგურები, და როდესაც შავმა ქვამ უცხოელთა სხვა ფირმების წარმომადგენლებიც მიიზიდა: იტალიელები, ბერძნები, გერმანელები და სხვები, მაშინ ყველა ამ ფირმების ზემდეგებს ძალიან ხშირად მოსდიოდათ ჩხუბი ერთიმეორესთან. საქმე ის იყო, რომ როცა მეორე ფირმა ვერ იშოვნიდა ურემს თუ ჩალვადარს, ზემდეგები დაუხვდებოდნენ ერთიმეორეს, წაართმევდნენ ურემს ან ჩალვადარს, ხშირად ახანჯლავდნენ კი-

დეც ერთმანეთს და გაურევდნენ თავისაში სხვის მადანს. ეს ზემდეგები იყვნენ ნაყაჩალარი სალხი, კუდაბზიკა აზნაურები.

უცხოელებს თანდათანობით შემოუმატნენ ქართველი წვრილი მრეწველებიც, და მათ შორის ყველაზე უფრო ვარჯვე, მ-წარმენი: პაილე მოსეშვილი და გედიან ჩუბინიძე. რომელთა ეამოჩნდასაც მაშინდელი ბურჟუაზიული იდეოლოგიის პრიზმა საბოლოოდ შესდა. თვით გიორგი წერეთელიც აღტაცებული იყო მათი გამოჩენით.

„მოსეშვილისა და ჩუბინიძის მაგალითმა იმოქმედა არამც თუ მთელი მადნების მეპატრონეებზე, იმათზე მაკლათმა ინტელიგენციის წარმომადგენლებიც კი გამოიწვია მრეწველობის ასპარეზზეო“.—შენიშნავს ამ ამბით აღტაცებული გიორგი წერეთელი, დამართლაც. ზემოხსენებულ ქართველ მრეწველთა ხელახლა შეერთება ერთ დროს ლიტერატურაშიაც საკმაოდ ცნობილი და საზოგადო მოღვაწე ნიკოლოზ ღოღობერიძე. მან თავისი კანტორის საქმე ნამდვილ ევროპულ ყაიდაზე დააყენა და მოიმაღლიერა როგორც სოქრები, მოიჯარადრეები, ისე მუშებიც, რადგან ფულს სხვებზე მეტს აძლევდა, ყოველკვირეულად და ზუსტად უსწორებდა ანგარიშს და სხვა. მას უმუალო კავშირი ჰქონდა ევროპის ბაზართან. აგრეთვე ცნობილია, რომ მან შემოიკრიბა თავის კანტორაში ცნობილი მწერლები და საზოგადო მოღვაწენი: ე. ნინოშვილი, პ. უმიკაშვილი, თ. სახოკია და სხვ. ცხადია, რომ ასეთი სალხი სულ სხვანაირად ეპყრობოდა მუშებსა და მეწერთველებს, ვიდრე უცხოელისა ან სხვა ქართველთა ფირმები. მაგრამ ისიც აშკარაა, რომ მუშის ექსპლოატაცია არც ამგვარი მოპყრობით შემცირებულა, რადგან ყოველ კაპიკზე, უცხოსა თუ შინაურს, ერთგვარი ბუნება აქვს, და მშრომელთა ექსპლოატაციას იგი არ მოიშლის. ჭიათურაში კი უწინარეს ყოვლისა წონაში ევრეთწოდებული „სკიპაკის“ გამოკლება, წუნდება, დაკანონებული იყო მრეწველის სასარგებლოდ, და ამის გამო მუშებსა და მეწერთველებს თავიანთი გამომუშავების საფასური მუდამ აკლდებოდათ.

თვით მაღაროებში მეტაცებლური მუშაობა სწარმოებდა. ჩამოსჭრიდნენ რომელიმე მაღნიანი ნაკვეთის წინაპირს, უვიდოდნენ რამდენიმე საჟენზე. არც გამაგრება ეგებათ, არც ქვის თაღის ამოშენება არ იყო მაშინ მიღებული. როდესაც გამოიტანდნენ, ვთქვათ, ორი კვირის საყოფ მადანს, მიატოვებდნენ და სჭრიდნენ ახალ ნაკვეთს. ამგვარად იღუპებოდა მთელი ნაკვეთები. ჩამონგრეულის იქით რჩებოდა უზარმაზარი განძი მადნისა. იყვნენ

[illegible] მრეწველებიც, რომელსაც ამჯერადაც ბიგებით, მილიონერებს სილრმეში არ განზე აყენებდნენ „შტრეკებს“, აქა-იქ ამარცხებდნენ კიდეც, ზოგჯერ ასგვარ ძალოვნებში სწორი ფული უმეტესად ჩემოხვევა, და ბუშები ზიანდებოდნენ. ბუშები ლაზღვეულები იყვნენ. უმეტეს შემთხვევაში არც ხელშეკრულება ჰქონდათ მრეწველებთან. და ამიტომ, ისა თქმა უნდა. მათი ზარალი არ იყო ანაზღაურებული.

მაღაროებში მუშაობას არ ჰქონდა არავითარი გუგმა, არავითარი შეთვალყურეობა მაშინდელი სამთამადნო სამმართველოს მხრივ. იშვიათად თუ ჩამოვიდოდა რომელიმე სამთამადნო ინჟინერი, დათვალიერებდა აქა-იქ, დააჯარიმებდა კიდეც მრეწველებს. მისცემდა მითითებას, ისა წყვეულობდა. მუშაობა კი კვლავინდებურად ძველებობდა.

შაგი ქვა ისევეთვე იზიდებოდა დაძველებულ ხალხს, რომელსაც უფრო ახალი შეძენია სურვილი ჰქონდათ. მოდიოდნენ ჩვენი მეზობლებიდან, ყოველი კუთხიდან. მაგრამ იყვნენ საკმაო ილეთიანები. რომელთაც შეეძლოთ ბედი შოვნოდნენ ჰქონდათ სურვილი ჰქონდათ არც დაეძებდნენ არც მრეწველობაში, არც მუშებად, აქა-იქ მოყავდათ მუშები საარსებოდანაც, ოსეთიდანაც, მოპყავდათ ძველებიდან მუშები. მაგრამ კმაყოფილებას ვერავინ ვერ ხედავდა. ასეთ მწარეთეხილია იდეალი ის იყო. [illegible] ბოლოს რეგიონის [illegible] ძალიან მრეწველებად.

რკინიგზის გაყვანის შესახებ. თეატრი

ვიათურაში რკინიგზის გამოჭედვის, ის თქმა უნდა. [illegible] ადრეული ზესტაფონი და ამიტომ სადის ზიდვის საქმე. მაგრამ ბევრ საერთოდ „ცხოვრება“ არ დაწყებულა. და ვიათურის, მთელი ცხოვრება მიმდინარეობდა ადრინდელის წაკლებით, მოკლე ხნით. ბევრად ნელა და ოპტიმისტური თვისება-ლოთებით. ისე ვიათური ცხოვრება ბედნიერი არ ყოფილა. ყურადსაღებია წესებული იყო არსი, ზეკვალი და ეროვნული. ლოთობა ყველა მრეწველიც, სოციალისტიც, ეს ერც.

ამ ხანებში ვიათურაში არ გაყვანილიყო ბარემ ახალი ქალაქი. ბანკი არც ერთი [illegible] ბანკები და არც სხვა მოქალაქეები ბინებში [illegible] ბანკები არ [illegible] ვიათურაში [illegible] მთელი [illegible] ის.

შთელ. ეს ღვიძლ გაჭლეთილი. ყ.ნალეული ვაწუწყობილების ხალხი საშიში იყო მგზავრი ქალისათვის. აცილად შეიძლებოდა უკადრისი ეკადრებინათ.

არავითარი კულტურული მუშაობის ასპ. არ მოსჩანდა. კახეთი მრავალი სამეკიტნო, სასტუმრო, ღვინის სარდაფები და სხვ. მართალია. იმავე დროს გაჩნდა აქა-იქ სხვაუაახვა დაწესებულებებში მართველი ინტელიგენტი, მაგრამ ამათი უმრავლესობა თავისი-თავის ფუფუნებაზე, შეძენაზე და შოგნაზე უფრო იყო გადაგებული. თუმცა ამ ინტელიგენტებშიც ერია უკვე საქართველოში ახლად აღმოცენებული მუაამე ლ ბის თანამგრძნობელები. ესენი კი შეეცადნენ მუშებში, აქა-იქ, დიდის ძიფრთხილით მოეწყოთ განმანათლებელი წრეები. ამათვე დაწყეს კანტი-კუნტად ქართული წარმოდგენების მართვა და ეურნალ-გაზეთების გავრცელება აღვილობრივ მოსახლეობაში. თუმცა ეკ.ნალ-ეაზეთებიც და წარმოდგენებიც უფრო ზედაფენებისთვის ეკრცელდებოდა და იმათ ეხებოდა, რაც ეანაც თვით მუშები აუტანელ პირობებში ცხოვრობდნენ. მუშაობრენ თუ არ მეტი, უკანასკნელი 16 საათს მაინც, ეძინათ იქვე სადარბაში. ბათი კულტურული დონე ძალიან დაბალი იყო, განსაკუთრებით ახალ-ქალეული ბავშვებისა. მათ არ იცოდნენ ქურნალ-გაზეთების არსებობაც კ. არც ჰქონდათ საკმაო თავისუფალი დრო თეატრისათვის. ბავშვებს არ ჰქონდათ შეკავშირების უფლება. ისინი ხალხე წკეპლებით ეყენენ უფლებრივად და ეკონომიურად. ხოლო, რაც შეეხება თეატრს, თუ ერთის მხრივ აუდიტორიაში მუშები რაკლვი ნაკლები იყო, მეორე მხრივ თვით ეს წარმოდგენებიც შეიწროვებული იყო, და თეატრს ღეხვრ პირობებში უნდა ემუშავა.

თებერვლის რევოლუციის დროს სამწალობლად საქართველოში თეატრი გაწყვეტილი იყო უფულობას, ეუთ ეებობას და ლენინაც კი. ძნელი იყო ამ შეხების ატმოსფეროში მუშაობა. მაგრამ ხალხის სიყვარულმა და ნათელ პირთვეშეობა აქტიურმა მონაწილეობამ გადალახვინა ყოველგვარი დაბრკოლება და თეატრის საქმე ისევ მტკიცე ნიადაგზე დააყენა. ასე მოხდა ქუთაისშიც, სადაც ქართული წარმოდგენების განმტკიცების საქმეშიაც დიდი როლი ითამაშა ცნობილმა რევოლუციონერმა, სიკვდილ-ცხოველიანმა ბოლშევიკმა ანდრეუზისტმა ალექსანდრე ქუთათელაძემ, რომელიც 1907 წელს ბაქოს 26 კომისარიდან ერთ-ერთი იყო. ალექსანდრე ქუთათელაძე ბევრი რამით დაეხმარა ახალგაზრდა ქართულ მუშაობას, წარმოდგენების ჩართვაში, სპექტაკლის დადგმაში თეატრალ. ქუთაისის ეკიპაჟში წარმოდგენაში მონაწილეობას, და თან მეშვი-

ბის აუდიტორიით ავსებდა სათეატრო დარბაზს. ამავე დროს ჭიათურის თეატრსაც გაუჩნდა ადგილობრივი ძლიერი ძალები სცენის მოყვარეებისა, როგორც, მაგ., ამჟამად რესპუბლიკის დამსახურებული არტისტი გ. ნუცუბიძე, ნატალია სიხარულიძე-კირთაძე და სხვ., და შეემატნენ პროფესიული მსახიობები. მათ შორის დიდი ამაგი მიუძღვის განსვენებულ ვალერიან შალიკაშვილს, სახალხო არტისტ ალ. წუწუნავას და შალვა დადიანს. ყველა ესენი ახერხებდნენ თვითმპყრობელობის დროს შეერჩიათ ისეთი რეპერტუარი, რომელიც მუშათა საქმეს ასე თუ ისე ემსახურებოდა და აღვიძებდა მათში ბრძოლის სურვილს.

ასე იყო თვითმპყრობელობის დროს.

მენშევიკებმა კი სიმწრით შექმნილი საქმე პირდაპირ დაღუპვის პირამდე მიიყვანეს. ისინი არა თუ არაერთარ დახმარებას არ უწევდნენ თეატრს, არც კი აინტერესებდათ მისი ბედი. თეატრი „დემოკრატიულ სამოთხეში“ გერის მდგომარეობაში იყო და ძლივსღა ბოგინობდა.

მხოლოდ დიდმა პროლეტარულმა რევოლუციამ მოუტანა სიცოცხლე და განახლება თეატრს. თეატრი კერძო ქველმოქმედების საგნიდან სახელმწიფო მზრუნველობის საქმედ იქცა და მასების აღზრდის მძლავრი ფაქტორი შეიქნა. ჭიათურის თეატრი აღსდგა მკვრივეთით. 1921 წლიდან იწყება მისი თანდათანობითი ზრდა და ბურჟუაზიული მემკვიდრეობისაგან განთავისუფლება. თეატრი ამჟამად ახალი ცხოვრების სულისკვეთებით მიემართება თავის შემოქმედებაში. ადვილი როდი იყო ამ ახალი ცხოვრებისაკენ მობრუნება... მაგრამ უმთავრესი, რაც გააკეთა ამ თეატრმა, ის არის, რომ საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ შემოიზარდა ახალგაზრდა მუშები. ჩაატარა დიდი მუშაობა მუშებ-საგან მსახიობების აღსაზრდელად და დღეს უკვე ჰყავს მაღალნიჭიერი და დაოსტატებული არტისტები.

მუშა-ხელი

თეატრს ერთგვარი სხივი და ხალისი შეჰქონდა მუშებში. საერთოდ კი მუშათა მასების მდგომარეობა მეტად მძიმე იყო. თვითონ მუშები ახლო-მახლო სოფლებისა და მაზრის მცხოვრებნი იყვნენ. მათ შორის მოსული ხალხიც ერია. მაგალითად, 1879 წელს, როცა შავი ქვის მუშაობა ახლად დაწყებული იყო, ჭიათურაში იტალიის ფირმებმა იტალიელი მუშები მოიყვანეს. მაგრამ აგრე-

მუშების დასვენება ძველ დროს

ლობისია ძაუშებმა ძალიან მალე შეითვისეს იტალიელი მუშების სამუშაო ხერხები და ... ვე წარმოიდგინეთ, იტალიური ენაც კი. სოფ. რგანში ხლაც ნახავთ რამდენიმე ქართველ მუშას, რომელსაც იტალიური ენა დღესაც არ დავიწყებია. იტალიელების გარდა შეთელიო ომამდე ჰიათურას მოაწყდნენ ოსმალოები და ირანელები. პირველ ხანებში მათი რიცხვი საგრძნობი იყო, რადგან ისინი ქართველ მუშებზე ჩამორჩენილნი იყვნენ და უფრო იაფად ... ობდნენ.

ჰიათურის მუშები სამ ჯგუფად იყოფოდნენ: მბგრეველები, ჩ... ტვირთები და მტვირთავები. თავისი მნიშვნელობითა და რიცხვობრივად მნგრეველები სჭარბობდნენ. ესენი ნარდად მუშაობდნენ. ფიცით გაჭრა არშინზე (შავ ქვას მაშინ არშინობით ანგარიშობდნენ) ქანის სიმაგრის მიხედვით ისარი 2—5 მანეთამდე იღებდნენ. ერთი მუშა ორი არშინის გაჭრას 3 დღეს უნდებოდა. ზოგჯერ კი ორი კაცი ორ დღეში ერთი არშინის გაჭრასაც ვერ ახერხებდა. ასე რომ მნგრეველის საშუალო ხელფასი მანეთნახევარს არ აღემატებოდა. იყვნენ კიდევ ეგრეთწოდებული „უკუმგორებლებიც“. როდესაც შავი ქვა „ტაჭკებით“ გამოჰქონდათ გვირაბებიდან, გამოჰქონდათ მაღაროს წინ. დღეში მათ 70 კაპიკიდან 1 მანეთამდე ... ძლეოდათ. იყვნენ აგრეთვე ... ადამრჩევლებიც. ამ სამუშაოს უფრო ხშირად ქალებსა და ბავშვებს ანდობდნენ. მათი ხელფასი 10 კაპ. — 40 კაპიკა არ აღემატებოდა. იყვნენ კიდევ ე. წ. „მეფუთე“ მუშები. შავი ქვის მრეწველი. მუშათა ჯგუფს ხელშეკრულებით შეკვეთილი და მათ ამოღებულ, გაწმენდილ და ბაქანზე მიტანილ შავ ქვაში ფუთზე 2 ან 3 კაპიკს აძლევდა. ასეთი წესი მუშების ხელსაყრელი არ იყო, რადგან უცაბედ ზიანში, რომელიც ხშირად მოსდევდა მუშას მაღაროში, მრეწველი არავითარ პასუხს არ აგებდა. საშუალოდ ფუთობით მომუშავე ღირსეულად აკეთებდა 80 კაპ. — 1 მანეთს.

ჩალვადრები შავ ქვას ეზიდებოდნენ ადგილებიდან რკინიგზის ... ანადაგამდე. ეზიდებოდნენ ცხენებით, ვირებით, ურმებით, ერთ ... ოს აქლემებითაც კი. ეს იყო მეტისმეტი ძნელი და სახიფათო ... ეშაობა. დაღმართებზე ჩამოსვლის დროს ციცაბო კლდოვან ... ლიბზე, ხრამებისა და უფსკრულის პირად მოელოდა დაღუპვის ... წკვ ძალასაც და ადამიანსაც. ასეთი ჩალვადარი მიტანილ ფუთში 2 ან 3 კაპიკს იღებდა. ასე რომ ერთი კაცი ერთი ცხენით ან ... ული ჯარით დღეში 2 ან 3 მანეთს აკეთებდა.

თითო გაგონის—765 ფუთის—დატვირთვა საზოგადოდ ღირდა 50 კაპ. — 90 კაპ.

საერთოდ ყველა ამ ჯგუფის მუშების რიცხვი პირველ ხანებში 5.000 კაცს შეადგენდა. გარდა იმისა, რომ ისინი მრეწველობის მხრივ საშინელი ექსპლოატაციის ობიექტს წარმოადგენდნენ, მათი საყოფაცხოვრებო პირობებიც მეტად საზარი იყო. მუშებს საერთო საცხოვრებლები არა ჰქონდათ. მათთვის ბინების აგებაზე არავის სტკიოდა თავი. მუშებს ეძინათ იქვე, სადაც მუშაობდნენ, ე. ი. მაღაროში. მაღაროში მეღვიე ყონავდა წყალი, ნიადაგი იყო სველი. ამ სველ მიწაზე მუშები დააგებდნენ გვიმრას ან ჩალაბულას და დაიძინებდნენ. ბალიშად თუ ვინმეს ჰქონდა საბან-სახურავი და იმაც ღაჟინჟილ-ღაკონილი. სწორად თავლებშიაც კი ეძინათ ცხენებთან და ხარ-კამეჩთან. ვირებში ხომ სინათლეც არ იყო. აყრილ ბუნკერ ვრაქებში მუშაობდნენ, რომლის მხრჩოლავი ბოლ სუნთქვას უწამლავდა მუშას. ერთი სიტყვით, მუშათა ცხოვრებ მაღაროებში ნამდვილ კატორღას წარმოადგენდა. რამდენიმე ათასი მუშა ნებაყოფლობითის კატორღაში ლუშაობდა. ხშირად ! ! საათს. 12—14 საათიანი მუშაობა კი ჩვეულებრივი იყო. პრეწველებ ში არამც თუ არ იცავდნენ მუშათა მდგომარეობის გაუმჯობესებას, არამედ ამ კატორღულ პირობებში მყოფ მუშას ტყლას ჰკარაულობდნენ. მაგალითად, აწყობდნენ წონაში. ანგარიშში. ანგარიშში: მცნობილეს ე. წ. „არსენას საყენი“, რომელსაც ჰქონდა ! ! ორშინი სიგრძე. ამ საყენით მიიზომავდნენ ქვას.

იმის დასახასიათებლად, თუ როგორი იყო ზოგიერთი პრეწველი, გავიხსენოთ ვინმე გივია ბრეგვაძე. მან თავის მუშებს გამოუცხადა, მე საათებისა არაფერი ვიცი. დილა-ადრიან ცისკარზე შეუდეჭით მუშაობას. და ალამოთი—მე ერთი ვარსკვლავი მყავს მირეშებული—იმის ამოსვლისას შეწყვეტით მუშაობას. რა თქ ენდა, თავის დროზე გივიამ ეს ვარსკვლავიც უჩვენა მუშებს. მუშები თავიდანვე ! ! მუშაობდნენ, ალიონიდან ამ ვარსკვლავ ამოსვლამდე. ვარსკვლავი კი გვიან ამოდიოდა. მუშებმა ამ ვარსკვლავს „გივიას ვარსკვლავი“ შეარქვეს. ეს „გივიას ვარსკვლავ ! ! ეროდო ჭიათურას და გახდა მაღაროებში კატორღული ხანგრძლივი მუშაობის სინონიმი.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, მუშებს წინააღმდეგობას უწევდნენ. საქმე ის არის, რომ მრეწველების მიერ გამოღებული მაღანი „საზვინის“ სასწორებზე იწონებოდა. მწონელებად მრეწველებს დიდად ნაცნობი ხალხი ჰყავდათ. მწონელებს პრაქტიკაც

შავი ქვის გადაზიდვა ჩალჯერებით

ჰქონდათ შემოღებული გირვანქებით ჩამოგდება. მაგალითად, თ
მუშა მოიტანდა 10 ფუთსა და 39 გირვანქას. მწონელი ჩაუწერდა
10 ფუთს, ხოლო 39 გირვანქას არ ჩაუთვლიდა. ამას მწონელ ბ
„ფუთის გატეხვას“ ეძახდნენ. უადრესად დახელოვნებული იყვნენ
მწონელები მარგანეცის მპოვნელში. დიდ სასწორზე საკმარისი იყო
სულ პატარა მაქინაცია, რომ რამდენიმე ფუთი მოეპარათ. წონი-
ლებს ჰქონდათ სანთლის ნაჭერი, რომელსაც შიგნიდან მიაწებებ-
დნენ სასწორის უღელს. ამ სახით ერთ-ორ ფუთს მაინც მოიპარავ-
ნენ თითო წონაში. მრეწველებმა ეს იცოდნენ და ასეთ მწონე-
ლებს ჯილოსაც კი უნაშთავდნენ მუშების მოტყუებისათვის. ასე
ხდებოდა პირდაპირს სასწორებზე. იყო სხვანაირი სასწორიც - ათ-
წილადი სასწორი. ამ სასწორს მუშები არ იცნობდნენ, აქაც ტყუვ-
დებოდნენ. ი ერთი მაგალითი იმისა, თუ როგორ ატყუებდნენ მუ-
შებს ამ ათწილადი სასწორით. იყო ერთი ვინმე ბერძენი მწონე-
ლი ყაჩიპანა მიკროპულო. ჰყავდა გაწვრთნილი მიმინო. „მოა-
ტრევებდა“ ეგა მიმინო ჰაერში აფრინდებოდა. დაუწრუპუნებდა -
და ჩამოფრინდებოდა, ათწილადი სასწორის უღელზე დაჯდებო-
და. ყაჩიპანა უწრუპუნებდა. მიმინო ფრთებს აქნევდა. მუშები
უყურებდნენ მიმინოს და გამურულ სახეებზე ღიმილი ეტყობო-
დათ. ყაჩიპანა კი სწონიდა შავ ქვას. თურმე ნუ იტყვით, ეს მიმი-
ნო ამ დროს მაღანს იპარავდა ათჯერ მეტს, ვიდრე თვითონ წო-
ნიდა. საქმე ის არის, რომ მიმინო იჯდა სასწორის სანიშნეზე, სას-
წორი იყო ათწილადი. და მიმინოს პატრონი იმდენჯერ ათ გირვან-
ქას მიიწონიდა, რამდენჯერაც მაღანს ასწონიდა. მიმინო ხომ გირ-
ვანქას მაინც აიწონიდა. გვიან გაიგეს მუშებმა ეს ოინი.

საკმარისად ჩავთვალოთ ეს რამდენიმე მაგალითი, რომ გავიგოთ მუშების მაშინდელი აუტანელი მდგომარეობა. ხოლო მაინც რომ იზრდებოდა და თანდათან ღრმავდებოდა პროტესტი. ამის დასახასიათებლად მოვიყვანთ ერთი ლექსის ნაწყვეტს, რომელსაც იმ დროს თითქმის მთელი საქართველო მღეროდა:

ადამიანად ვმობილვარ,
მაქვს აზრი, ჭკუა, გონება,
ვშრომობ და ძაღლად არა მაქვს
არც ფული, არცა ქონება.
ჩემი ნაშრომი-ნაღვაწით
მრეწველი ივსებს ჯიბესა,
და ჩვენ კი ისე დაგვყურებს,
კით მსახურ-მეჯინიბესა...

პირველი გაფიცვა

დიდხანს გასტანა ჭიათურაში მუშების ამგვარმა მდგომარეობამ. მაგრამ აი დადგა 1901 — 2 წლები. ჭიათურაში ამოვიდა ხმები, რომ ბათუმის მუშები შეებრძოლნენ მეფესა და კაპიტალისტებს, გამოვიდნენ ქუჩაში, დაიღვარა სისხლიც. ჩქარა ჭიათურაშიც ჩამოვიდნენ ბათომიდან მუშები და ჩამოიტანეს ეს ბრძოლის ცეცხლი. ესენი იყვნენ დიდი **სტალინის** გაწვრთნილი მუშები. ესენი ჩუმჩუმად ელაპარაკებოდნენ მუშებს, უხსნიდნენ მათ დუხჭირი ცხოვრების პირობებს, ურჩევდნენ შეკავშირებას და მჩაგვრელების წინააღმდეგ გალაშქრებას. მუშებიც, მრეწველ-მწონელების ჯაჭაღური მოქმედებით განაწყენებულნი, თავგადადებით ებმებოდნენ საიდუმლო მუშაობაში. ასე, თანდათან, იწყებოდა მუშათა შორის არალეგალური რევოლუციური მუშაობა.

ამ საუბრებიდან და ბათუმის ამბების გავლენით შეიქმნა ისეთი განწყობილება, რომ მცირე რამ საბაბიც საკმარისი იყო მუშების სტიქიური აფეთქებისათვის. ასეც მოხდა.

ერთხელ ვაგონის მტვირთავ მუშებსა და მოჯარადრე ნოშრევან ჩხეიძეს შორის ლაპარაკი გაიმართა ხელფასზე. რადგან ჩხეიძე ნაკლებ ხელფასს აძლევდა, მუშებმა სამუშაო დასტოვეს. ჩხეიძემ ეს ამბავი აცნობა ბოქაულს. ბოქაული იმ წამსვე [illegible] შეხვდა თავისი ჩაორებით და დაიპატიმრა ოცამდე მუშა. იმ დღეს მტვირთავ მუშებს ბევრი სხვა პროფესიის მუშებიც მიემატნენ. მალე ეს პოლიციაში და პოიოხოვის ღიპატიმრებულ ამხანაგების განთავისუფლება. ბოქაული დაფრთხა, პატიმრები განთავისუფლა. მუშები წამოვიდნენ ბაზრისაკენ, ააფრიალეს წითელი დროშა, გაიარეს ბაზარი და გამოვიდნენ რკინიგზის ბაქნებზე, სადაც მრეწველთა სასწორები იყო მოთავსებული. მუშებს ხელში ეკიდათ წყარაქვები და ნიჩბები. მივარდნენ სასწორებს, დაამტვრიეს ისინი და დასწვეს რამდენიმე ფარდული. ამ ამბავმა ღიდაღ აღელვა მრეწველი ნუცუბაძე; მან იძრო სანჯალი და შეჰყვირა ბოქაულს: რატომ სდას არ იღებ ამ ამბის შემხედვარეო.

— მაგათ რა გაუძლებს, მთელი ქვეყანა ამდგარაო,—მიუგო ბოქაულმა და თავისი ჩაფრებით მახლობელ სერზე გაჩერდა და იქიდან უყურებდა სეირს.

იმავე დროს ნოშრევან ჩხეიძეს თავის სასწორთან შეიარაღებული დამცველი დაეყენებინა. მუშებმა მცველი გააგდეს და დაუწყეს სასწორს მტვრევა. ჩხეიძე მივარდა მუშებს იარაღამოწვდილი. მუშებმა იგი იქვე მოჰკლეს. ამის შემდეგ მუშებმა მოთხოვნი-

დამახასიათებელი ფენები და ძველი მაღაროები თაბაგრებში

ლესი წარმოდგენა, მოწვეულება აკლდათის მოპატებაზე და ასწორებს კონტროლს, ყანიშვნაზე. არსებობს გადმოცემა, რომ ეს პირველი ლაშქრობა და მოახლოვებების წარდგენა მოწყობილი იყო სტალინის მოწვიფს. აწ გაძლიერებულებულ, ნიშნები და ენერგიული ალეგორია რევოლუციონერია სტეპან ინწკირველის მიერ.

ის ხდება 1903 წელს. ეს პირველი გაფიცვა იყო ჭიათურაში. ათიოდე ორი კვირა გასტანა. მრეწველებმა დააკმ ყოფილეს მუშათა ძოთხოვნილებები, ხოლო რამდენიმე მუშა სამსახურიდან დაპატიმრეს და გეთაში გადაგზავნეს. ძაინც ამ მუშები კიდევ ინ იყვნენ ორგანიზებული და დარწმუნდა, თუმცა მათი რაოდენობა იქვე რამდენიმე ათეულ ადამიანს ითვლიდა. მაგ კიდევ არ იცოდნენ, რომ მრეწველებთან თანდაპირველ ასპარეზზე ისინი, რომელთაც დიდ ცდილობას მოუწევდათ, ამ ლარიოზე ბრძოლაში ჩაბმულ ბოლშევიკები, ფრედერალისტები და სხვა პარტიის წევრები. როგორც ახლა იგონებენ ჭიათურელი მუშები, ბურჟუაზიული პარტიები თავიდანვე ცდილობდნენ ყველა ზომა მიეღოთ, რომ მუშები ნაბიჯიც არ გადაედგათ რევოლუციური ბრძოლის გზას არ დასდგომოდნენ. ასეთი მდგომარეობა გრძელდებოდა 1904 წლამდე, სანამ ჭიათურაში პირველად არ შემოვიდა ცნობილი „ორელი კობა".

ამ ეძახდნენ თორმეტ ათას ჭიათურელ მუშებში ერთ ერთ ყველაზე ბედაურს, ვინც მეტად და მასწავლებელს. ყველაზე სტალინს.

ნაწილი მეორე

ჩამოსვლა

პრილის თბილი საღამო იყო. ჭიათურის შავსა და გარუჯულ მთის კალთებზე ბინდი წვებოდა. ბინდი იყო სქელი, მღვრიე, მძიმე. იგი იდგა მთის ტერასებზე, სახურავებზე, მდინარის ნაპირებზე, მოედანზე, ხეებზე და აქაც ვაგზალზე, სადაც ხალხი სასეირნოდ და მატარებლის შესახვედრად გამოსულა.

ჭიათურის ვაგზალი ქალაქის ფანჯარაა. ქალაქი ჩაკეტილია მთის ორწოხებში, მდინარე ყვირილის ნაპირებზე. გარშემო შავი, უხალისო, მარგანეცის მთებია. შიგ ქალაქში მუდამ მტვერი დგას და გამურულია ხალხი. ვაგზალი ერთადერთი ადგილია, სადაც ჩაკეტილი ორწოხები გაიღება და ჭიათურელი ახალ სახეს დაინახავს, სუფთას, უმტვეროს, თეთრს. ყველა, ვისაც დრო აქვს, ამ ფანჯრისაკენ ეშურება, მაგრამ სანამ მიაღწევდეს, ცხვირის ნესტოები შავი მტვერით აევსება, ულვაშებზე შავი ფიფქი ჩამოთოვს და უმარილით გათეთრებულ სახეებზე შავი ფერი შეეპარება.

აქა-იქ მთის კალთებზე, ან იშვიათ ბაღებში ამწვანებული ხეები დგას. ხეებიც დათრთვილულია შავი მტვრისაგან. თეთრი ტყემალი პატარძალივით ჩამდგარა ხეებში თითქოს მორცხვად, თითქოს კდემამოსილებით, მაგრამ სქელი, მძიმე, მღვრიე ბინდი იმასაც არ ინდობს. ბინდი ლეჩაქივით შემობურვია თეთრ ყვავილებიანს.

მატარებელმა რომ მიაკივლა, ყველამ პირი ორწოხების კარისაკენ იბრუნა, საიდანაც მატარებლის კივილი მოისმა. თითქოს დაღლილა ალმართზე ამოსვლითო, მატარებელმა ხმაურს უკლო, ხარბად ამოიქშინა და გაჩერდა.

ჩამოკიდა უმტკვნარი ცრემლი სახეზე და ლაპლაპებდა ცვარივით ულვაშებს ბოლოებში. შეძახილები, ჩოჩქოლი. მაგრამ ცოტა ხანში ისევ ისეთი ნისლიანი სიჩუმე ჩამოწვა ქალაქზე და გაორკეცებული თვალები მუდამ უდარდელი, მოქეიფე და დარდიმანდი თავადებიც კი პირჩუმად იყვნენ. ისე ჩამოვიდნენ ვაგონებიდან, თითქოს მდევარი მოსდევთო.

„მადლობა ღმერთს, ცოცხალს რომ გხედავთ, — ეუბნებოდნენ დამხვდური კნეინები... რა ამბავია?

— მთელი ქვეყანა ამხედრებულია! გლეხობა მიწებს მოითხოვს.... ეჰ! ეჰ!.. რა ამბავია ჩვენს სოფელში?.. ჯერ არ წაუკიდებიათ ცეცხლი?

— უი, რას ამბობ? წავიდეთ... დამდგარა განკითხვის დღე...

მუდამ დაჯერებული, კმაყოფილი და მოფუსფუსე მრეწველებიც თვალის ცეცებით ხვდებოდნენ ერთმანეთს: ჩამოსულნიც და დამხვდურნიც. ქართველებიც და უცხოელებიც.

— რა ამბავი? რა არის ახალი?

— რა არის! კარგი ამბები. გაფრცელდა ქველგან, ყველგან—პეტერბურგიდან ბაქომდის. ბაქოდან ბათომამდე. დღითი-დღე უფრო და უფრო მეტ მოთხოვნილებას აყენებენ.

— ოხ! ოხ! წავიდეთ ჩქარა!

ახლა-ის. იმედიანად კი, გაისმა დამშვიდებელი:

— რა ვიყოთ! რაც სხვას მოუვა, ის მოგვივა ჩვენც...

ბაქანზე იდგნენ დაბნეული, წელგატეხილი. მაგრამ წელში ჯერ არავინ იყო ისინი რწმენა და პოლიკიელები. თვალებს ისე აცრემლებდნენ, თითქოს საშინამოება აემოყარეს ბუდიდან და მზის სინათლეზე გამოიყვანესო...

ბრბოდან ის სიტყვის ის ხალხში რამდენიმე ნაბიჯა დადიოდა ბაქოში. ამათ მეტი გაბედულება, მეტი სითამამე ეტყობოდათ კიდეც ნიჭიერ. ჭეშმარიტ ხომ არ იყო. აქაც, შავი ქვის ქალაქშიაც, ჩუმსა და სევდიან მაღაროებშიაც მიაღწია რევოლუციის ქუხილმა, ჯიელვა პირველმა ელვამ ხალხის რისხვისა. აქაც ელოდნენ: სიტყვა აჭანყების სეტყვა დაუშენსო.

იყო პოპოჭარი, მრისხანე, 1905 წელი.

ბევრი დაბეჩავებული ასწია 1905 წელმა თავის სიმაღლემდე. ასწია ჭიათურელი მაღაროელი პეტრეც. წინათ მუდამ ჩაფიქრებული და თვალსევდიანი პეტრე ახლა სოციალ-დემოკრატიული ორგანიზაციის წევრია, სიმედო და თავად იმედიანი მებრძოლი ამხანაგი. მას მიანდვეს დღეს თბილისიდან ჩამოსული ამხანაგის

შეხვედრა და არალეგალურ ბინაზე გაცილება. თბილისიდან კი ამხანაგი კობა ჩამოდის თურმე.

როგორია ამხანაგი კობა? ეს ისაა, ბათომი რომ ააჯანყა? ეს ისაა, რომელიც ამბობს, 9 იანვრის დახვრეტას იარაღით ვუპასუხოთო?

იქ, შორს, სადღაც პეტერბურგში დაიწყო ეს ამბები 9 იანვარს. იქ მეფემ დახვრიტა მუშათა მანიფესტაცია. მუშებს თურმე თხოვნა მიჰქონდათ მეფისადმი — პეტიცია. (პეტრემ ეს სიტყვა კარგად დაიმახსოვრა, მისი სახელოვით იწყებოდა.) 9 იანვრის ამბებმა თვალი აუხილა ხალხს. პეტერბურგის ქუჩებში დაღვრილ სისხლს მთელი რუსეთი გამოესმაურა. ხალხი აღსდგა. აზვირთებულ ღვასავით ბობოქრობდა. ბობოქრობს შავი ქვის ქალაქიც. მაგრამ კარგად არ იციან მუშებმა რა აკეთონ, რა გზას დაადგნენ. და, აი, გზის მაჩვენებლად, ძალთა დასარაზმავად, საბრძოლოდ გასაწრთვნელად დღეს ბობილისიდან ჩამოდის თვითონ ამხანაგი კობა.

თურმე კობა წინათაც ყოფილა ჭიათურაში. როგორ გააკვირვა გუშინ სტეპკო ინწკირველმა, კობას მოწაფემ, პეტრე? თურმე პეტრეს გაუცილებია მაშინ კობა ვაგზალზე.

— როგორ. შე კაცო? როდის? — გაკვირვებით წამოიძახა პეტრემ.

— გახსოვს, შარშან, დეკემბერს დიდი დემონსტრაცია რომ გავმართეთ და მწარმოებლებს ზარი ჩამოვაკიდებინეთ მაღაროებში?

— როგორ არა! იმ ზარის შემდეგაა ცოტა სული მოვითქვით. ვიცით როდის იწყება და როდის თავდება მუშაობა.

— აი, ის დემონსტრაცია და ის გაფიცვა ამხ. კობას მოწყობილი იყო. ჩამოვიდა ბათომიდან, თბილისზე გავლით, მისცა დარიგება ორგანიზაციას და მოვაწყვეთ ის ამბები.

— რას მეუბნები?

და პეტრეს გაახსენდა:

შვიდივე მაღარო: პერევისა. შუქრუთი, მღვიმევი, ორივე რგანი, დარკვეთი, ითხვისი, ჭიათურაში შეიკრიბნენ ერთად, ასწიეს წიოელი დროშა და სიმღერით გასწიეს ქალაქისაკენ. გზადაგზა გლეხობაც ემატებოდა. მიტინგი ვაგზალთან გაიმართა. მიტინგზე სიტყვით გამოვიდა სტეპკო. პოლიციას რომ არ გამოეცნო, სტეპკოს ჩოხა-ახალუხი ჩაეცვა, პირზე ყაბალახი აეფარებია, ისე ლაპარაკობდა. პოლიცია დაფრთხა, წინააღმდეგობა ვერ გასწია. ვაგზლიდან მიტინგი მრეწველთა კანტორისაკენ გაემართა. იქაც წარმოს-

იქვეს სიტყვები. მიტინგის დასასრულს სტეპკომ წერილობითი მოთხოვნილება წარუდგინა მრეწველთა საბჭოს წარმომადგენელს.

პეტრეს კარგად ახსოვს ის მოთხოვნილებები: 8 საათის სამუშაო დღე, ზარის ჩამოკიდება მაღაროებში სამუშაო დღის გათავების გასაგებად, უფასო ექიმობა, ბარაკების აშენება მუშებისათვის, რელფასის მომატება...

ახ, რა მიტინგი იყო... იმ მიტინგს გაფიცვა მოჰყვა. ორ თვეს გაგრძელდა გაფიცვა, და გაფიცვა მოიგეს მუშებმა. გაფიცვის მოგებამ მუშები შეაკავშირა და წელში გამართა.

მაშ, ამ გაფიცვის მომწყობი ჩამოდის დღეს?

პეტრეს კი ეგონა, რომ დემონსტრაცია სტეპკოსი და მისი მოწყობილი იყო და თავი მოჰქონდა. პეტრეს ძალიან უყვარდა სტეპკო. მან იცოდა, რომ ნასწავლსა და ინტელიგენტ სტეპკოს შეეძლო ასე თუ ისე უშიშარი და მაძღარი ცხოვრება. მაგრამ სტეპკომ რევოლუციის ხიფათიანი გზა აირჩია, რომ პეტრე და მრავალათასი სხვა პეტრე ბედნიერი, თავისუფალი გახადოს. ამიტომ ღიდის სიყვარულით ეპყრობოდა პეტრე სტეპკოს.

და განა მარტო პეტრე... ჭიათურის ყველა მეუმრავლესეთ იალიან უყვარდათ სტეპკო. სტეპკო იყო გურული, მკვირცხლი და ცეცხლიანი. მისი ლამაზი თეთრი შუბლი, პატარა კოხტა ულვაშები, ღია წაბლისფერი თვალები ყველას იზიდავდა, ყველას ხიბლავდა.

პეტრემ იცოდა, რომ სტეპკო თავმოყვარე იყო. მაგრამ ისიც იცოდა, რომ სტეპკო ამ თავმოყვარეობას არასოდეს სხვას არ შეახრხებდა გზაზე. არასოდეს სხვას არ დაჩრდილავდა, არ დაჩაგრავდა. პირიქით, ცდილობდა მოწინავეებისაგან ესწავლა. მაგალითად, იმ დროს მუშაობდა ჭიათურაში განათლებული პროპაგანდისტი— მეუმრავლესე, ლაიპციგში ნასწავლი, დათიკო სულიაშვილი. სტეპკომ გადასწყვიტა უცხო ენები შეესწავლა. გამოუცხადა დათიკოს— ვერმანული უნდა ვისწავლოო.

— რა დროს გერმანულია, ბიჭო! რევოლუცია უნდა მოვახდინოთ, — გაიცინა დათიკომ.

მაგრამ სტეპკო ისეთი კაცი როდი იყო, ნათქვამს გადაუხვევდა. ჩაუჯდა წიგნს და დათიკოც დაეხმარა.

სტეპკოს უყვარდა წიგნი და ცდილობდა მუშებისთვისაც შეეყვარებინა წიგნი. ლენინის „რა ვაკეთოთ?“, გაზეთი „ისკრა“, ბებელის „დედაკაცი და სოციალიზმი“ და რამდენი სხვა წიგნი თუ ბროშურა შეიტანა ჭიათურელ მუშების ოჯახებში. ეს იცოდა პეტრემ და სჭეროდა სტეპკოსი. სიამოვნებით ასრულებდა

ძის დავალებებს. აი ახლაც, დიდი ხელმძღვანელის მისაღებად სტეპკომ პეტრე გამოჰყო. პეტრეს მეტად გაეხარდა სტეპკოს დავალება.

— აბა, პეტრე, თუ გამოიცანი? — წააქეზა პეტრემ თავისი თავი.—დაკეცილი გაზეთი ექნებაო ხელში. მოკლე წვერულვაში, რუხი საზაფხულო პალტო... ჰო, ის უნდა იყოს, თუ პეტრე ვარ, პირველი ვაგონიდან რომ გადმოვიდა. ჰო, მიშა დავითაშვილმაც ეგრე იცის, პირველ ვაგონში მოგზაურობა. მიშა ხომ კობასი მეგობარი ყოფილა და ისწავლიდა მისგან. თურმე პირველი ვაგონი იმიტომაა კარგი, რომ პირველად შედის ბაქანზე და შეიძლება დაინახო: სად დგას ჟანდარმი, სად დგანან ჯაშუშები. ჯაშუშების გამოცნობა კი, მოგეცა ლხენა. სცოდნია კობას. ერთი შეხედვით გამოიცნობს თურმე ხალხის მტერსა და ორგულს...

პეტრემ ჩაუარა გაზეთიან კაცს, ჩაულაპარაკა:

— სტეპკომ გამომგზავნა.

გაზეთიანმა კაცმა მთელი ბაქანი გაიარა, პაპიროსს მოუკიდა და მობრუნებულ პეტრეს ჰკითხა, ისე, სხვათა შორის, თითქოს სრულიად არ აინტერესებდა პეტრე:

— მრეწველთა საბჭო სადაა თუ იცით?

— მეც იქითკენ მაქვს გზა. წამობრძანდით, — მიუგო გახარებულმა პეტრემ და გულში შეაქო თავისი თავი: — ყოჩაღ, პეტრე! ტყუილად როდი შეგარჩია სტეპკო ინწკირველმა, ჭკვიანი ხარ, მიხვედრილი...

პეტრე და სტუმარი აღმართს შეუდგნენ. კანტორაც აქეთ იყო და გუჯეჯიანის სახლიც. სადაც პეტრეს სტუმარი უნდა მიეყვანა

ბოძოლა სწყურიათ

პეტრემ იფიქრა, სტუმარი მოისვენებსო და წასვლა დააპირა. სტუმარს კი უთხრა: ამხანაგები სამუშაოზე არიან ღა სანამ მოვლენ, მოისვენეთო.

— მოსვენება მერე იყოს, ამხანაგო პეტრე! თუ დრო გაქვთ, ვისაუბროთ, — უპასუხა კობამ.

პეტრეს გაეხარდა.

—რა ამბავია თქვენს ჭიათურაში? როგორაა მოძრაობის საქმე?

პეტრე ჭიათურის მუშათა მოძრაობის ცენტრში იყო. ყაბალახი გადაიწია, შორიდან დაიწყო.

— მაღაროებში მუშაობა მეტად მძიმეა.

— ეს ვიცი. გიგიას ვარსკვლავის ამბავიც ვიცი. თქვენ ის მითხარით, როგორ გრძნობენ თავს მუშები? არიან თუ არა საბრძოლო განწყობილებაზე?

— მოგახსენებთ, ეხლავე მოგახსენებთ... 9 იანვრის გამოძახილი ჩვენშიაც იყო. სული ყელში გვაქვს მობჯენილი. სუნთქვა გაჭნელებული გვაქვს მომაკვდავივით, მაჯაში კი იმდენი ძალღონეა — მდევებს შევებმით. აქაურ მთავრობას სულ თავს გაუდიოდა. განსაკუთრებით გაგვაწვალა პოლიციის სამმართველოს მწვრალმა უშანგი მსეიძემ. იმ წყეულმა ჯაშუშმა მრავალი ოჯახი აწიოკა და ცივ ციმბირში გადაჰკარგა. ამიტომ ორგანიზაციამ გადაწყვიტა მისი მოკვლა. აქტის სისრულეში მოყვანა იოსებ კირკიტაძეს და შაქრო გიუნაშვილს დაევალა.

იოსებ კირკიტაძე ღამის ყარაული იყო ბაზარში. მას უკეთ შეეძლო, როგორც ყარაულს, პოლიციაში შესვლა. დამხმარედ შაქრო გიუნაშვილი ჰყავდა, მუშა.

იოსებ კირკიტაძე ვითომდა თხოვნის მისაცემად მივიდა პოლიციაში. ხელში ქაღალდი ეჭირა, ჯიბაში კი სმიტ-ვესონის გაშანშალებული რევოლვერი ედო. მივიდა, ჩემო ბატონო. იოსებმა იმ ქაღალდთან და მარცხენა ხელით რომ ქაღალდი გაუწოდა, მარჯვენათი რევოლვერი დაახალა. რევოლვერიც გავარდა და მსეიძეც უცბათ აცმიდან გადმოვარდა. „ჩაძაღლდა ეგ მამაძაღლიო“, იფიქრა იოსებამ და გამოვარდა გარეთ. ორი ჩაფარი გამოეკიდა სროლით. იოსები გადახტა კლდეზე, მაგრამ ხელში ტყვია მოხვდა და დაეცა. ჩასაფრებული შაქრო გამოეკიდა ჩაფრებს, დაეწია, გადმოიღო თოფი, მისცა პირში ტყვია და დაუკრა ჩახმახი. დახეთ უბედურებას, არ გავარდა თოფი... ეხ, ეხ!.. შემოტრიალდნენ ჩაფრები, ესროლეს და მოჰკლეს შაქრო, ამასობაში იოსებამ თავს უშველა, გაიქცა. სროლაზე ჩვენი სახალხო რაზმელები გაჩნდნენ...

— გყავთ სახალხო რაზმელები? — შეეკითხა კობა.

— როგორ არა! სულ რჩეული ბიჭები. ჰო. მოვარდნენ სახალხო რაზმელები და აუტეხეს სროლა ჩაფრებს. ჩაფრები მაღლობზე იდგნენ, რაზმელები კი დაბლა. კაი ხანს ესროლეს ერთმანეთს და შემდეგ რაზმელები მიიმალნენ. ჩვენმა ორგანიზაციამ ისირცხვილა შაქროს სიკვდილი და მსეიძეს გადარჩენა. გადავწყვიტეთ სამაგიეროს გადახდა. არ გავუშვათ ეს ჩაფრები ჭიათურიდანო, სთქვეს რაზმელებმა და შეჰკრეს ჭიათურიდან გასასვლელი გზები: ყველგან ორწოხებზე, ბილიკებზე, გადასასვლელებზე. ეს იყო ყველი-

რის ღელბაბათ, კარგად მახსოვს. მეორე დილას შაქროს მკვლელმა ჩაფარმა ცხენი ჩამოიყვანა მდინარეზე წყლის დასალევინებლად. ამ დროს ერთმა რაზმელმა, იაკობა თუშმა, ესროლა და ცხენი დაუჭრა ჩაფარს კისერში. კამწარებული ცხენი გაიქცა და გადაარჩინა ჩაფარი მეორე ტყვიას. იაკობა თუში გაბრაზდა და დაედევნა ჩაფარს. ქვეითა კაცი მხედარს რას დაეწეოდა. მაგრამ იაკობა თუში მარტო როდი იყო. მას გაყვნენ სხვა რაზმელებიც. ბაზარზე დიდძალი გლეხობა შემოეერთდა სახალხო რაზმელებს და გადაწყვიტეს: წავიდეთ, დავეცეთ თავს პოლიციასო. წავიდნენ. ყიჟინითა და გრიალ-გრიალით შემოერტყა ხალხი პოლიციის სამმართველოს. პოლიცია გაიქცა. გაიქცა მხეიძეც. ხალხი გამოეკიდა მხეიძეს და შეუვარდა სახლში. მოჰკლეს მხეიძე და ერთი ჩაფარი. ხალხი ეძებდა გიუნაშვილის მკვლელს. ვერ ვიპოვეთ. გაბრაზებულმა ხალხმა გადაწყვიტა ცეცხლი წაეკიდებინა სამმართველოსათვის. თურმე, შაქროს მკვლელი ბუხარში შემალულიყო, საკვამლეში. ცეცხლმა რომ მიუცხუნა, გამოვარდა გარეთ. დაიჭრა ხალხის წინ და დაწყო პირჯვრის წერა. ხალხმა არ იპატია. მოჰკლა.

— ხალხმა მოჰკლა?

— არა, რაზმელებმა. ამ ამბავს ვაგზლიდან უყურებდა ოკინაგზის მცველი ბათალიონი. პოლკოვნიკმა დეპეშა მისცა თურმე ქუთაისის გუბერნატორს, ვესროლო თუ არა ხალხსო. გუბერნატორისაგან პასუხი მოვიდა „ესროლეთ“. ტელეგრაფისტმა (ჩვენი კაცი იყო) მიუმატა წინ „არ“ და გადასცა სულ სხვა დეპეშა. ასე გადარჩა ხალხი.

მეორე დღეს, იცოცხლეთ, რომ ამბები დატრიალდა. ჩამოვიდნენ მაზრის უფროსი, ჯარის ნაწილი, ჟანდარმები. დააპატიმრეს შენიშნული პირები, გამოუძახეს დახოცილ ჩაფრების ცოლებს და უთხრეს: გამოიცანით ვინ არის თქვენი ქმრების მკვლელებიო.

ჩაფრების ცოლები გაბრაზებულნი იყვნენ და იმათ დაადგეს ხელი, ვისი ყინიც სჭირდათ. ბევრი დააპატიმრეს და ჩასვეს ციხეში. ამათგან სამი გაასამართლეს და ჩამოხრჩობა მიუსაჯეს. ესენი იყვნენ მიხაკო ვაშაძე, სევასტი სანაძე და ილია კაპანაძე.

— ისინი არ ჩამოუხრჩვიათ, — გაუსწორა სტუმარმა. — ჩამოხრჩობა უვადო კატორღით შეუცვალეს.

მართლა? — გაეხარდა პეტრეს. — კატორღა კატორღაა, მაგრამ მზეს მაინც შეხედავენ.

— გიუნაშვილი როგორ დაასაფლავეთ? — იკითხა კობამ.

— დიდებულად. შუქრუთში გავასვენეთ აქედან. ისეთი დემონ-

ტრიბუნა ვერ იპოვეს. არც ერთ სალხინ შეიკრიბა. როდ კუბო როცა ჩუქრეთში ავასვენეთ, პოლო ჭიათურაში იყო. წითელი დროშები ავფრიალეთ და მარსელიოზა ვიმღერეთ. „ვარშავიანკაც“ ვიმღერეთ. მარსელიოზა და ვარშავიანკა ჩვენ პათომელმა მუშებმა ისწავლეს.

პათომის გახსენებაზე კობამ ჩაიღიმილა.

კო. გასვენების წინ პოლიცია გავაფრთხილეთ: ერთად გავუწყდებით ან გაგწყვეტთ, თუ გვესროლეთო. უნდა გენახათ, როგორ გვიყურებდნენ ჯარი და პოლიცია. იარაღში ჩამჯდარნი იყვნენ, მაგრამ სროლა ვერ გაგვიბედეს. ჩვენი რაზმელებიც სულ თოფიარაღში იყვნენ ჩამჯდარნი. კო. პოლიციამ ვერ გაბედა სროლა. ერთი სასაცილო ამბავი მოხდა იმ გასვენებაზე. მღვდლები არ მოიწვიეთ, მაგრამ თავისი ჩვებით გამოცხადდა ორი მღვდელი. ცივრომდა მიცვალებულის პატივსაცემად. მივასვენებთ მიცვალებულს მარსელიოზით და ვარშავიანკათი, ხოლო ეს ანაფორიანი ყვავები თავისას გალობენ და საცეცხლურს აქნევენ. ხალხმა სასაცილოდ აიგდო. მაშინ ერთმა უთხრა მეორეს:

– კაცო, დაანებე თავი მაგ საცეცხლურის ქნევას. ვერა ხედავ, არ უნდათ ეგ შენი საცეცხლური!

გაიბარა ორივე კუდამოძუებული. სა... ხა...

— სიტყვა ვისი უთქვამს? — შეეკითხა კობა.

— როგორ არა. ორატორები ხეზე ადიოდნენ და იქიდან ლაპარაკობდნენ, რომ ხალხს უკეთ გაეგონა. ყველაზე კარგი სიტყვა სტეპკო ინწკირველმა სთქვა. ახ, როგორი სიტყვა იყო. მიშა დავითაშვილმა იცის კიდევ ჩინებული ლაპარაკი, მაგრამ მიშა არ იყო ძაშინ. სტეპკომ თან ატირა ხალხი, თან ისე გაახელა, რომ პოლიცია და ჯარი იქ ამოსულიყო, ეცემოდა ხალხი და დაბრუდღვნიდა.

სიტყვების შემდეგ იქვე, მთელმა ხალხმა, ქალიან-კაციანა, სიტყვა მივეცით და ფიცი დავსდეთ სასაფლაოზე, რომ პოლომდე მიკყვანთ იმ საქმეს, რომელსაც შაქრო შეეწირა.

– მაშასადამე, საომარ გუნებაზე ყოფილან ჰიათურელი ძუშები!– ჩაიღიმილა კობამ. — ბრძოლა სწყურიათ.

მერე როგორ! წამოიძახა პეტრემ. — აი, მხოლოდ ერთი საქმეა მოსაგვარებელი: მეუმცირესეებთან ურთიერთობა. ბევრი მუშა იპაბნეულია. ხალხიც რყევაშია. არ იცან, ვის გაყვნენ. მეუშრავლესეებს თუ მეუმცირესეებს? აქ დიდი მუშაობა გაიჩაღეს მეუმცირესეებმა. ხალხი მაინც ყოყმანობს. განსაკუთრებით მაღა-

რაელები. რაღაც ვერ გვიჯდება ჭკუაში მეუმცირესეთა სიტყვები. თითქოს პინდ-ბუნდში დავდიგართ. ჭაობურაში ისედაც შავია ჰაერი. საჭიროა ძლიერი შუქი, ფართო ნათელი, რომ ყველაფერი ეზეზე გამოვიტანოთ.

სწორეთ ამისათვის ჩამოველი, აშხანაკო პეტრე! ფიქრი ნუ გაქვს, ყველაფერი ნათელი გახდება.

მოისმა ფრთხილი ჩახველება. მოდიოდნენ კომიტეტის წევრები.

მატიანე

კობამ სტეპკო იწყო, რეველი გადაშალა: „რევოლუციის ალიანე". საორგანიზაციოდ გამომადგებათ და ღირსშესანიშნავი ამბები ჩაუწერია სტეპკოს. ოღონდ, კონსპირაციის მიზნით ისეთი შეცვლილი ხელით დაუწერია, რომ ეერავითარი ექსპერტი ვერ მიაკვლევდა აეტორს. კობამ ბევრი იცინა.

..... ეს ის დრო იყო, როცა 9 იანვრის ამბებმა ხალხი გამოაფხიზლა და რომანოვების იმპერიამ ქანაობა დაიწყო. 9 იანვრამდე ჯუშათა კლასის გაუკუბრყველო ნაწილს კიდევ სჯეროდა „კეთილი ნიკი". 9 იანვარს დალვრილი სისხლის შემდეგ ეს რწმენა მოკვდა, და მუშათა კლასში დამკვიდრდა აზრი, რომ თხოვნითა და მოთმინებით არაფერი გამოვა.

„ჭითმინების ფიალა მანამდეც ავსებული იყო. 9 იანვრის ხასვრეტამ გასტეხა ეს ფიალა და გამოიღვარა ის, რაც ნიაღვარივით მოეღო მთელ იმპერიას გაფიცვებისა, დემონსტრაციებისა და აჯანყების სახით.

„იაპონიასთან შერცხვენილი მთავრობა უიარაღო ხალხს უსწორდებოდა ცეცხლითა და მახვილით. სასაცილო და აღმაშფოთებელი ის იყო, რომ მეფის მთავრობა იაპონიის წინააღმდეგ სატენო ლატვირთულ ვაგონებს აეზანიცა, ხოლო საკუთარი ხალხის წინააღმდეგ ტყვიას არ ზოგავდა. ხალხი ხედავდა, რომ მეფის რეჟიმი გაკოტრდა და გაიხრწნა. რომ ძველებურად შეუძლებელი იყო ცხოვრება.

„ლენინი სწერდა: „რუსეთის ხალხი კი არის, თვითმპყრობელობა მიდგა სამარცხვინო დამარცხებამდე. რუსის ხალხი მოიგებს თვითმპყრობელობის დამარცხებით. პორტ-არტურის კაპიტულაცია კარიზმის კაპიტულაციის პროლოგია" [1].

---

[1] გაზ. „ეპოქა" № 1. 1905 წ.

„გამოფხიზლებული სალხი ქუჩაში გამოვიდა, ე. ი. არალეგალური მუშაობა სარდაფიდან ამოვიდა. დაიწყო რევოლუცია. ჰაერში მასობრივი აჯანყების სუნი ტრიალებდა. რევოლუციის ქარიშხალამ ყივილი დაიწყო და მებრძოლთ უხმობდა.

„ამიერ-კავკასია და, კერძოთ, საქართველო პირველი გამოეხმაურა რევოლუციის ქარიშხალს. 17 იანვარს გაიფიცა ბათომის რკინიგზა და ნავსადგური. 18 იანვარს გაიფიცა ბათომის მთელი პროლეტარიატი. (ამ ადგილს გვერდზე მინაწერი ჰქონდა: „სჩანს იმისი ხელი“... კობა მიხვდა ვისზე იყო ლაპარაკი). „ამავე დღეს გაიფიცა თბილისი. თბილისის გაფიცვა საყოველთაო გაფიცვად გადაიქცა: დაიკეტა ყველა ქარხანა და ფაბრიკა, სტამბები, შეჩერდნენ გაზეთები (გამოდიოდა მხოლოდ „კავკაზი“), შესწყდა მოძრაობა. 21 იანვარს გაიფიცნენ სამტრედიის რკინიგზელები. 22 იანვარს გაიფიცა ფოთი. 25-ს გაიფიცა ჭიათურა, ტყიბული, შორაპანი, ყვირილა.

„23 იანვარს თბილისმა წითელი დროშა ასწია. ხალხსა და პოლიციას შორის შეტაკება მოხდა.

„ბაქოში გამოსვლები ჯერ კიდევ 1904 წლის დეკემბრის დასაწყისს ეწყო. გაფიცული იყო 60.000 მუშა. ამ გაფიცვამ გაიხარჯვა. მაგრამ 9 იანვრის შემდეგ ბაქოს პროლეტარიატმა უკვე პოლიტიკური მოთხოვნილებები წამოაყენა და გვერდით ამოუდგა იმპერიის დანარჩენ პროლეტარიატს. (აქაც მინაწერი: „ბაქოს ხელოსანიც იმისი საქმეა“...).

„მთავრობამ დაინახა, რომ საქმე სახუმარო არ იყო და შეფიცრებს კრიპტში სწერია:

„... რუსეთის ხელმწიფენი ყოველთვის იღებდნენ მხედველობაში ჩვენის უდიდესის სახელმწიფოს განსაკუთრებულ პირობებს, ერთვნებათა სხვადასხვაობას, ზოგიერთ ადგილებში მოქალაქეობრივი განვითარების სისუსტეს და ამიტომ საჭირო ცვლილებებს მოახდენდნენ ხოლმე თანდათანობით და იმის მიხედვით, თუ რაოდენად მომწიფდა ეს საჭიროებანი ჩემის სამეფოს სხვადასხვა კუთხეში, რათა წინდაუხედავის სიჩქარით არ დარღვეულიყო ისტორიული კავშირი წარსულთან და თანაც უზრუნველყოფილიყო ხომალდისათვის ცვლილებათა სიმკვიდრე და სიმტკიცე...“ [1]

„მოძრაობა ქალაქებიდან სოფლებსაც გადაედო. გურია, სამეგ-

---

[1] „მოგზაური“ № 27. თებერვალი. 1905 წ.

რელო. იმერეთი — განსაკუთრებით გურია ერთიან აღდგ..
ისევ მინაწერი: „აჭ ბევრია ბათომელი მუშები, „იმისი“ გამო-
ხრდილი.“) ხალხმა გააუქმა ძთავრობის დაწესებულებები და თავი-
სი ც... ქმნა ათისთავებისა, ასისთავებისა და ათასისთავების
ინსტიტუტი. საინტერესო იყაა, რომ ეს ინსტიტუტი აღმასრულე-
ბელი ხელისუფლების როლს ასრულებს, ხოლო საკანონმდებლო
ხელისუფლების როლს სახალხო კრებები ასრულებენ. მთავრობას
ურჩოზი მოუვიდა ონურგეთში. ქუთაისიდან საქმეების განსახილ-
ველად სამლეო სასამართლოს სესია ჩამოვიდა. გამოცხადდა სასა-
მართლოს სესიის დღე. არც ერთი გურული არ მოვიდა სესიის
სხდომაზე. არამც თუ მოწმეები და უბრალო დამსწრე ხალხი.
არამედ არც ბრალდებული და არც მოპასუხე. რა სასტიკად დას-
ჯინა გურულმა ხალხმა მთავრობას?... ამ ბოიკოტმა გურული ხალ-
ხის ... ... მომზადება გამოავლინა...

... დროს ეწეზარობდა გურიაში მდივნის, თარჯიმანისა და
კორესპონდენტების თანასწებით კავკასიის მეფის მოადგილის
(„ნამესტნიკის“) საბჭოს წევრი, ცნობილი სულთან კრიმ-გირეი.
ამას გურიის მდგომარეობა ეჩვენა ვამოერკვია. გაზ. „მოგზაური“
ეხმიზლად აღვენებდა თვალყურს კრიმ-გირეის მოგზაურობას და
ყოველ კორესპონდენტებს ათავსებდა. ყოველ სოფელში ხალხი
გაბედნიერებულად, აშკარად გამოდიოდა. კრებები ხალხს დიდ პოლი-
ტიკურ და ძორალის საქმედ მიაჩნდა და კრებებზე მტრებს არ
ისწრებდა. გაზ. „მოგზაური“ № 7-ის დამატებაში სწერდა: „საზო-
გადოებამ ერთხმად მოითხოვა მღვდლების, მამასახლისის და მწერ-
ლების დათხოვნა კრებიდან, რაც ძალ სისრულეში მოყვანილ
ქნა. ეროვნა ორგანიზატორმა, რომელიც წესრიგს განაგებდა, გამოაც-
ხადა: — დღეს მთავრობამ მცირეოდენი თავისუფლება მოგვანიჭა
ჩვენს საქმეზე ვილაპარაკოთ. ამიტომ ქვეყნისა და ხალხის მოყ-
ვლატეები ვინცა ხართო, გაგვშორდით, გაგვეცალეთ აქედან!“.

„ხალხი ყველგან შეგნებულად, მოფიქრებულად და კეთილშო-
ბილური ფორმით გამოსახავდა თავისს გასაჭირს. ყველა მოთხოვნი-
ლებები ფორმულებივით იყო ჩამოყალიბებული და რ. ს.-დ. მ. პ.
პროგრამა-მინიმუმს ემყარებოდა.

„გლეხები ეუბნებოდნენ კრიმ-გირეის:

... ვთხოულობთ მთელი ქვეყნის სახალხო კრების მოწვევას
(დამფუძნებელი კრება). მხოლოდ ხალხის წარმომადგენელთ შეუძ-
ლიათ ხალხის საჭიროების გამოხატვა და ჩვენც მხოლოდ ამგვარ
მთავრობას ვანდუცხადებთ ჩვენს ნდობას. ჩვენ ვიცით, რომ ასეთი

კაპიტალისტური ყველაფერი ისის ბევრი, მაგრამ ის ის კიცით, რომ იქაც ბევრია დარიბი და მდიდარი, ბატონყმური და დამჩაგვრელი. ასენი არიან მდიდრები — კაპიტალისტები და დარიბები — მუშები. ეს ისინი ებრძვიან ერთმანეთს. ისე მოგვივა ჩვენც. მხოლოდ კაპიტალისტური მონოპოლის მოსპობის, შემდეგ დამყარდება ქვეყნად თანასწორობა და ბედნიერება. ეს კი ჩვენი შემდგომი მიზანია...“

..... ჩვენ სამართალი სად აღარა გვაქვს! სამართალი იმაშია, ვისაც ჯიბე სქელი აქვს. გაჭირვებული კაცი ყველგან მტყუანი გამოდის. ამიტომ ჩვენ ვთხოულობთ, რომ მოსამართლეები სალხის ამორჩეული იყოს და ამასთანავე, ნაფიცი. ყველა მოქალაქეს უნდა ჰქონდეს უფლება დანაშაულისათვის სამართალში ძიცეს ხოხელე“ („მოგზაური“ 10 9).

„გლეხებს შეგნებული ჰქონდათ, რომ მათი გამოსვლა მჭიდროდაა დაკავშირებული უზარმაზარი იმპერიის სივრცეზე დასახლებულ სხვა გლეხების ბრძოლასთან. ხიდისთავში კრიმ-გირეის უთხრეს:

„... მარტო თავისათვის ჩვენ არაფერს ეთხოულობთო. ასითასად ვაჭრობას განიცდის რუსეთის ასმილიონიანი გლეხკაცობა“.

„მთავრობის წარმომადგენელმა გურულ გლეხკაცობას ერთი პროვოკაციული კითხვა დაუსვა, როცა გლეხობამ საყოველთაო სწავლების შემოღება მოითხოვა. კრიმ-გირეიმ ჰკითხა გურულებს:

„— იქნებ რუსული ენა არ არის საჭირო და მარტო ქართული გსურთ?

„— ჩვენ ყველა ენა გვინდა.—უპასუხა სალხმა. — ქართულიც ვინდა და რუსულიც. სხვა ენაც რომ ვიცოდეთ, უკეთესია...

„სამეგრელოში სალხი პირდაპირ მოქმედებაზე გადავიდა. დაიწყეს მემამულეთა აწიოკება, სასახლეების დაწვა, პოლიციის ხოცვა. სალხმა ერთმანეთთან შეხვედრისას გამარჯობა-გაგიმარჯოს მაგივრად გაუმარჯოს ერთობას“ შემოიღო.

„გლეხები მოითხოვდნენ: პრესის თავისუფლებას, წოდებრიების და სქესობრივი უთანასწორობის მოსპობას, დამფუძნებელი კრების მოწვევას, ეკლესიის გამოყოფას სახელმწიფოდან; ბინის, პიროვნებისა და წერილების ხელშეუხებლობას; სრულ ადგილობრივ თვითმმართველობას; საყოველთაო და სავალდებულო სწავლას; ენის თავისუფლებას; პროგრესიული გადასახადის შემოღებას; მი-

წების წართმევას და გლეხებისათვის დარიგებას; ბატონყმობის ნაშთების მოსპობას"... („მოგზაური" № 23, 1905 წ.)

„რაჭა-ლეჩხუმშიც და სვანეთშიც ხალხი პოლიტიკურ თავისუფლებასა და ფეოდალური ნაშთების აღმოფხვრას მოითხოვდა. აქაც სწყვეტდნენ მთავრობასთან ყოველგვარ ურთიერთობას და თავისს არჩეულ პირებს ანდობდნენ საქმეების გაძღოლას. შესწყდა ქურდობა. აღმოჩნდა, რომ ხალხი პატიოსანია. ქურდობა და ბაცაცობა მხოლოდ მეფის მოხელეებისა და მათი დამჭაშების საქმე ყოფილა...

„იმერეთში პოლიტიკურ გამოსვლებთან ერთად სალხმა სამხედრო წრთვნას მიჰყო ხელი და მომავალი ბრძოლებისათვის მზადება დაიწყო. ასე. მაგალითად, იმარაგებდნენ იარაღს, აშუალებდნენ სანიტრებს, მოწყალების დებს, შესახვევ მასალას. ღაიწყეს მემამულეთა და მთავრობის აგენტების განიარაღება...

„აღმოსავლეთ საქართველოში აგრარულმა გამოსვლებმა თავიდანვე სასტიკი ხასიათი მიიღო. საქმე ისაა, რომ აღმოსავლეთ საქართველოში მიწათმფლობელობა უფრო ბსხვილია, ვიდრე დასავლეთში. გლესების მდგომარეობა აქ უფრო მძიმეა. მემამულეები პირდაპირ ტყვის სწორავენ გლეხობას. ასე. მაგალითად. აღმოსავლეთ საქართველოში საკომლო გადასახადი ორჯერ მეტი იყო, ვიდრე დასავლეთში".

კობამ წარბები შეიკრა. ამას წინათ თვითონ გაუშავნა მიშა დავითაშვილი — თავისი უახლოესი თანამშრომელი—ქართლში მოძრაობის საწელმძღვანელოდ. „ფარაჯიანი მისია" — შეარქვეს მიშას ქართლში, მოუსმინეს და დაუჯერეს გლეხებმა.

„... მოძრაობა სწრაფად მოედო ოსეთსა და კახეთს. ყველგან ერთი და იგივე სურათი იყო საერთოდ. თვით ყველაზე ჩამორჩენილ თიანეთის მაზრაშიაც კი ამხედრდა ვლეხობა, გაირეკა მთავრობის აგენტები და მოითხოვა ახალი, სამართლიანი ცხოვრების პირობები...

„ყველა ამ ამბებს წინ უძღოდა საქართველოში ბათომის ამბები. 1902 წ. 9 მარტს „მესწავლებლის"[1] ხელმძღვანელობით ბათომის მუშები პირველად შეებრძოლნენ თვითმპყრობელობასა და კაპიტალიზმს. ბათომის მუშები პირველად ჩაებნენ რევოლუციურ მოძრაობაში. 9 მარტს გამართული დემონსტრაცია დახვრიტა მთავრობამ, მაგრამ ამ სისხლს მუშების სწრაფი ვათვითცნობიერება

[1] სტალინის არალეგალური ბიბლიოთეკა ბათუმში 1901 — 1902 წ. წ.

მოჰყვა. ბათომის ამბებმა რევოლუციის ცეცხლი და კლასობრივი შეგნება შეიტანეს საქართველოს სოფელში, განსაკუთრებით გურია-იმერეთ-სამეგრელოში. რევოლუციის მომავალმა ისტორიკოსმა ეს არ უნდა დაივიწყოს. ის, რაც 9 იანვარი იყო რუსეთის იმპერიისათვის, 9 მარტი იყო საქართველოსათვის...

„... ასეთ დროს სოციალ-დემოკრატიული პარტია არ არის ერიანი პარტია. ფაქტიურად, ეს უკვე ორი პარტიაა სხვადასხვა ტაქტიკით, მსოფლშეგრძნებითა და ბელადებით.

„... საჭიროა შეურიგებელი ბრძოლა მეუმცირესეთა ოპორტუნიზმის წინააღმდეგ. ტყუილად როდი დაშალა „მან“ მეუმცირესეთა გაველენის ქვეშ მოყოლილი თბილისის კომიტეტი და დააარსა ახალი...

„... თბილისის ახალი კომიტეტი იქნება პარტიის ნამდვილი წარმომადგენელი თბილისში და კავკასიის სხვა ამხანაგებთან ერთად გაგვიძღვება მთავრობისა და ბურჟუაზიის წინააღმდეგ საბრძოლველად“...

„... დღის წესრიგში დიდი და პერიოდული საკითხი დგას. მეუმცირესეთა ნიღაბს ჩამოხდა დ. მუშაობა მასების მომზადება...“

„... ანას ჩვენ მივაღწევთ მხოლოდ ამის. კობას ხელმძღვანელობით“...

კობამ კვლავ შესძახა წარბი. ქება არ უყვარდა.

ნაწ

მაბაში იყო. ზარმაცობით რუმბას ხელფასს უკიდებდნენ. ამ საწყალ ხელფას უამრავი თვალუდარაჯებდა. შინ ნახევრად მშიერი ოჯახი, შემტვრეული ღობე, გარეთ მამასახლისი, ხუცესი, გზირი. მამასახლისს გადასახადი, ხუცესს დრამა, გზირს ფოსტის ფული. ყველასათვის უნდა გაეცა დამაკმაყოფილებელი პასუხი, ყველას უნდა გასწვდომოდა ეს საწყალი ხელფასი. ბევრი მეერი ჰყავდა რუმის ხელფასს.

აი მიდის შანისაკენ პერევალი. მუშა ტარიელი. ერთ-ორ ოყა ბატრს ეყიდის შინ წასალებად. ეგერ ფურნეც. მაგრამ ყვირილის მარჯვენა ნაპირზე ფურნე ერთი-ორია, სოლო სამიკიტნოები უამრავი. ყველა სამიკიტნოს წინ მიკიტანი დგას. მუშებს უდარაჯებს. იციან მსუნაგებმა: დღეს მუშებმა ხელფასი მიიღეს. დიდი ვაჟკაცობაა საჭირო, ისე ჩაიარო სამიკიტნოების რიგი, რომ დუქანში არ შეუხვიო. ყოველი დუქნის წინ ზახია დაგებული. უცნაური და

იწყებოდა ეს მახე. ვიტრინაში ღვინით სავსე ბოთლები დგას. აი, ყელმოღერებული, ტანწვრილი ვერმუტის ბოთლი. აი, მუცელგაბერილი თეთრი ბოთლები. შიგ სანთლის არაყი დგას, ცეცხლი რომ ლურჯად ეკიდება. აი თეფში. თეფშზე სამწვადე. ცხოვრების მადლი ამ სუკში ჩასისხლებულა და ეგაა. მშრალად მოხარშული ქონიანი ხაშლამა თითქოს ეუბნება ტარიელს: რას ცხოვრობ ქვეყანაზე თუ გვერდს ჩამივლიო... ან კავზე ჩამოკიდებული იმერული კუპატები, ბროწეულითა და სურნელოვანი ბალახით გაკეთილშობილებული. მხოლოდ შეხედე და წამსვე წარმოგიდგება, თუ როგორ აშიშინდება ცეცხლზე ეს თვალფართო ძეხვი, თუ როგორ დაუვლის ცეცხლი გარშემო. გახეთქს ვარსს და შეიჭრება შიგ. გასითქილი გარსიდან კუპატის შიგნეული წამოვა, მაგრამ ცეცხლს რომ დინჯად, შეჩერდება. შეიკუმშება. და ტკრციალით დაეწვება ხალვარდალზე: შე უღმერთო, რას მერჩი, რომ მომეკიდეო.

ახლა თვეს არ იკითხავთ? ან ასე ცოცხლად მოხარშულ ოვეს. თითქო ცვლავად ცოცხალიაო, გვერდი როგორ ჩაუაროს კაცმა, თუ ჯიბეში ოდნავ მაინც უჭყავის ფული?

ან ეს მოხარშული დეღლები? კანი რომ ასკდებათ სიმსუქნისაგან? რათ ღირს ახლა ნიორწყალში ეს დედალი?

ახლა ამ სულუგუნებს არ იკითხავთ, დინჯად რომ დალაგებულან ერთი მეორეზე და მადიანად ელიან ტარიელს?

მაგრამ ტარიელმა იცის, რომ ყველაფერი ეს ხაფანგია, რომ პიკიტანს საგანგებოდ აქვს ასე მორთული ვიტრინა.

ტარიელმა გაბედულად ჩაუარა ერთს, ორს...

ყველგან ერთი მეორეზე უკეთესი ვიტრინა. ყველგან ფესტაშლიანი პიკიტანი და ქონიანი, მაცდური ღიმილი.

ახლა ეს ზარასპიც! რა შემპარავად, ზრდილობიანად, ტკბილად ესალმება ტარიელს და უღიმის! სად ძიეჩქარება ნეტავი ტარიელს? ქვეყანა ასე იქნება და ასე იყო. კაცი კაცის წამალიაო, არ გაუგონია ტარიელს? შემობრიანდეს ერთი ზარასპისთან. ერთი ორი დღე იმიტომ ცხოვრობს ადამიანი, რომ სალუში გამოჩნდეს. მტერიც ნახოს და მოყვარეც. ზარასპისთანა მოყვარეს სად იშოვის ტარიელი? ძაღლსაც კი შეუჭამია ეს სამწვადეც და ზარასპის ხორციც. თუ ძმაკაცები შემოელევა. თუ პურმარილი დაუძვირდება ძმაკაცთან...

ჰო, ყველაფერი ეს ასეა, მაგრამ ტარიელს რომ ეჩქარება? მართალია, პურღვინო ღმერთს გაუჩენია, მაგრამ რა ჰქნას ტარიელმა, თუ ეჩქარება? ესეც არის, რატომ უნდა დაისარჯოს ტარიელის

გულისათვის ზარიაში? არაა საჭირო ეს ბარჯი. ძმაკაცობისათვის კი დიდი მადლობა, თუ ზარასპი იკადრებს ტარიელა ძმაკაცობას...

ეს, ტარიელ! შენ არ ყოფილხარ კი კაცი. ვანა ბარჯზე ენება ფიქრობდეს ადამიანი, როცა საქმე ძმაკაცობაზე ეკეთება? ზარასპის ერთი-ორი შესიტყვება სწყურია ტარიელთან. ერთი ჩამოლოცვა, თორემ ფული ეშმაკსაც წაუღია... ფული... ფულს ყოველთვის იშოვის კაცი. ძმაკაცს კი ვერა... შემოვიდეს ტარიელი, ერთი ჭიქა ღვინო დაულიოს. რას ყოყმანობს? არ ყოყმანობს? თეთრი ღვინო ურჩევნია თუ წითელი? მარტო ერთი ჭიქა? არა, ტარიელ, შენ არ მოუკვდე ზარასპის! გეჩქარებაო? შე კაცო, ვინც იჩქარა, ისიც ვერ გასცილდა სასაფლაოს... აბა, სევასტია, ბიჭო, ჯამალე სუფრა!..

ქართული ბოთლს უცნაური ჩვეულება აქვს: არ უყვარს მარტოობა. ვერ დადგება მარტოდ-მარტო. უეჭველად ძმა და ამხანაგი უნდა ამოიყენოს გვერდით. დამიჯერე, ტარიელ.

ჯანაბას! დაიშვენოს მხარი ამ ბოთლმა, ოღონდ სულ არა, ზარასპი! მეტი არ შეიძლება! ეჩქარება ტარიელს. ეს მეორე ბოთლი კი ტარიელს უნდა დაუთმოს ზარასპიმ. რაო? ეწყინება ზარასპის? თავმოყვარეობის საკითხია? ფიე, ეს რა იკადრა ზარასპიმ? თავმოყვარეობა ტარიელს არა აქვს თუ? არა, ზარასპი, ნუ გეწყინება და ამას არ იკადრებს ტარიელი. დაემდურება ზარასპის...

სევასტია ბიჭმა აშიშინებული კუპატები შემოიტანა. ორთქლი და სუნი ნესტოებს საამურად უღიტინებს.

აჰ, ამ კუპატს კი უნდა ცალკე ბოთლი. სამებითაა ღმერთი. ვაილოცოს მისი სახელი!..

ჰოო, ეს უკვე მეტისმეტია! არა, ზარასპი, ამას უკვე არ დაკითმობს ტარიელი! აბა, ბიჭო სევასტია, ეს სამი ბოთლი მე ჩამითვალე! რაო? შენ ვინ გეკითხება! ხაზეინი გაგიწყრება? ხაზეინი მე ვარ აქ... აბა! სამი ბოთლიც იქ მიიტანე, კუთხეში რომ ბიჭები სხედან. ჩვენი პერევისელებია...

მიკიტნის თვალებმა გაიელვეს, გაიცინეს, ჩქარა შავიდა მაგიდა შეუერთდა და ტარიელი თამადად აირჩიეს.

და რაც ვიტრინაში იყო შემწვარ-მოხარშული, ყუთრასე ღალაგა.

რა ხანია ტარიელს მადიანად არ უმღერია! აბა, ერთი სიმღერა, ბიჭებო!

სოფლური, ლამაზი სიმღერის ნაცვლად ვიღაცამ მორიგ ჩანოთრეული უშნო და უმგვანო დაიწყო:

»გულიმჯან, სულიმჯან,
ჯაან, გულიმჯან!
გული, სული დაჩაგრული,
ჯაან გულიმჯან!“..

გვიან გაიღვიძა მეორე დღეს ტარიელმა. ტკივოდა თავი და გამშრალი ჰქონდა პირი. იწყევლებოდა ცოლი და ტიროდნენ ფეხშიშველი ბავშვები...

ათისთავი

პეტრე ჭიშკარს მოადგა და შეშოიძახა:

— ტარიელ, გამოიხედე თუ ძმა ხარ! საქმე მაქვს.

— ოი, მაგას გაუჩნდა საქმე ასაფლაოზე! — მიაწყევლა თავსაფრიანმა ქალმა. — მე შენ გეტყვი და არ გამოვაღვიძებ კარგ საქმეზე...

— რა იყო, სალომე, რამ გაგაბრაზა?

— თვითონ მოეყვება თავის სიკეთეს, — და სალომემ კაბის ჩობაზე ხელი მოიწმინდა, პეტრეს შეეგება.

პეტრემ როცა ტარიელის მარცხი გაიგო, მწარედ ჩაიცინა:

— ეს, ჩემი სალომე! მთავრობას ჩინებულად აქვს მუშის კლასაფიცარი მიხედია ატრიალებული. თქვენ გგონიათ მარტო ტარიელს მოკლიდა ეგ მარცხი? მე რამდენჯერ გამფრთხილებია ასე... ჩვენს ოთხში გარისაშელ ფულს ათასი მახე უდგია.

— ჩვენი ხომ არა სჯობს, მახეში გაება?

— ჰკვიანი ჩიტი ორივე ფეხით ვაებმებით არ გაგიგონია?

— ეს, სანდახად კია ჩვენი საქმე გადაეცეულია. აგერ ტყემალი გადათეთრებულია და ჩვენ კი სანანავი მიწა, ვერ მიკვიხენით. ვეუბნები ტარიელს, ავდოთ და მოვხნათ შარშანდელი მიწა მეორე. ეშინია, პოლიცია არ დაგვასიროს თავიდან.

სალომეს ხმას დაუწია:

— როგორაა. ბატონო, ერთობის საქმე? მართალია, რომ გლეხებს მიწებს დაგპირიგებენო?

— დიდი ამბებია, ჩემო სალომე: დიდი ამბები! ირყევა მეფის ტახტი. ხომ ჰკითხულობ გაზეთებს? ყველა აუმხიდრდა მეფეს.

— მაგრამ რომ არ ჩამოვარდა ეგ სამიწე?

— ერთობაა საჭირო, ჩემო ბატონო, ერთობა!

— მეტი ერთობა შეიძლება? ქალი და კაცი ყალყზეა შემდგარი.

— ეს ასეა, მაგრამ მაინც არაა ერთობა. ზოგი ალთას, ზოგი ბალთას. ჩვენი პარტიაც გაიყო შუაზე და სულ აირია მონასტერი.

— ასეთ დროს რა გაქვთ, ბატონო, გასაყოფი? შეთანხმდით.

— გასაყოფი რა გვაქვს, მაგრამ საერთოც რომ **არა** გვაქვს? ამას წინათ ორი ორატორი ჩამოვიდა ჭიათურაში: სამა წულუკიძე და ნოე ხომერიკი. იდავეს, იკამათეს და გაბრუნდნენ. ჩვენ რას შევთანხმდებოდით, როცა განხეთქილება სათავეში მოხდა და იქიდან მოდის?

— ნეტავი ისეთი კაცი გამოჩნდებოდეს, მტერ-მოყვარეს თავთავის ადგილს მიუჩენდეს, — ინატრა სალომემ. — ახლა ყველა ერთობაზე გაიძახის. მიხაკო წეროძეც კი, შავი ქვის მრეწველი, ერთობაზე გაიძახის. კაცი გვინდა, გზის მაშუქი...

პეტრემ მიიხედ-მოიხედა და ჩუმად უთხრა:

— ჩამოვიდა ასეთი კაცი. დიდი ხელმძღვანელი ჩამოვიდა... ბათომის ამბები ხომ იცი? ჰაი, რა ამბები დავატრიალეთ მაშინ ბათომში? ასი წელი ვიცოცხლო, არ დამავიწყდება! აი, იმ ამბების მეთაური ჩამოვიდა.

— აკი გადასახლებული იყოო!

— გამოიქცა. აი, ის ჩამოვიდა. ხვალ პერევისაში დიდი კრება გვექნება. ტარიელს იმიტომ გამოვუარე, რომ არ დააკლდეს.

მოისმა ხველა. ტარიელმა თავი გადმოჰყო ფანჯრიდან. მორცხვად მიესალმა სტუმარს. მორცხვადვე უთხრა — მოვალ, რასაკვირველია, მოვალო...

— ნეტავი მეც შემეძლოს დასწრება, — ინატრა სალომემ.

— სოფლებშიაც იქნება კრებები მოწყობილი, — უთხრა პეტრემ. — ფაცია გალდავა ამოვა ქალებთან მოსალაპარაკებლად.

— აი, ის ლამაზი, ერთობის ქალიშვილი?

— დიახ. თქვენ, ჩემო ბატონო, უნდა შეამზადოთ ქალები, დაეხმარეთ საერთო საქმეს.

— მე რა ლაპარაკი მინდა. ცეცხლზე ნავთს გადავასხამ.

— აბა, წავიდეთ, ტარიელ! გამო, ნუ გრცხვენია! ერთი ალილო მღვდელსაც შესცდებაო.

ტარიელი დარცხვენილად გამოვიდა. პეტრე წამოდგა.

— ტარიელ, სალომესთან რა დასამალავია. შენთან ორგანიზაციამ გამომაგზავნა. მართალი ბათმანივით კაცი ხარ. შენ უნდა დაგასახელოთ ათისთავად.

— მე... ათისთავად? — ეოცა ტარიელს. — მე?

— დიახ, შენ. წავიდეთ სტეპკოსთან, მთავარ ხელმძღვანელს გაგაცნობს. აი, იმას, ვინც ჩამოვიდა და უნდა გვაბრძოლოს.

— მე ათისთავად? — ისევ გაოცებულად იკითხა ტარიელმა.

— დიახ შენ. ოღონდ გახსოვდეს, ათისთავი სუფთა ჩიქასავით უნდა იყოს. აბა, წავიდეთ, კიდევ მაქვს მოსალაპარაკებელი.

ტარიელმა თავი ასწია. ამაყად, დარწმუნებით წამოიძახა:

– ტარიელი ჩაძაღლდეს მაღაროში, თუ იმედი არ გაგიმართლეთ. ჭალო, მოიტა ჩემი ჭამარ-ხანჯალი... ათისთავი.. ჰა... გამოვდგები ვითომ? როგორი დიდება მომივიდა, ა?.. წავიდეთ...

განაწესი

სტეპკოს ინფორმაციამ ცხადჰყო, რომ საჭირო იყო მეუმრავლესთა უკრიდებელი არსებობა ყველა მაღაროში და სოფელში. საჭირო იყო მეუმცირესეებისაგან გამიჯვნა და სადავო საკითხების საჯაროდ გამოტანა.

— საჭიროა ყველგან გვქონდეს ორგანიზაცია, — აუხსნა კობამ ამხანაგებს. — ორგანიზაცია შემოიკრებს ძალებს, დარაზმავს ხალხს. რიცხვს წეს ეამოუდგებით. უნდა გაგმართოთ ორი დისკუსიები. გაიგებენ ბევრ ახალი საკითხები. თვითონ მუშებმა ითქვან, ვის მიჰყვებიან, ვისთან არიან. დაინახონ, რომ ჩვენ და მეუმცირესეებს ორი სხვადასხვა გზა გვაქვს. ერთი გზა – ორი გამომრიცხველია.

ყველა წევრს მიეცა თავისი სამუშაო ველი.

ამხედრო ჯგუფის ხელმძღვანელს, ქელეშსის, იარაღის შეგროვება წითელრაზმელების წრთვნა დაევალა. გამოირკვა, რომ ამ ძირით საქმე კარგადაა. წითელრაზმელები, რომელთაც ხანდახან რაზმელებსაც ეძახდნენ, ითელებად დაუყრიათ. ყველ ათეულს ათისთავი ჰყოლია დანიშნული ყოფილ პრივილეგიებისაგან. სამხედრო ვარჯიშობა სწორედ ამ ათისთავებს ევალებოდა. ისინი ხალისით სწავლობენ სამხედრო ხელოვნებას.

დანაწილებულ იქნა პროპაგანდისტები ბაღაროებსა და სოფლებში. ერთმა პროპაგანდისტმა ყოყმანი დაიწყო: შორია, ვერ წავალო.

— როგორ თუ ვერ წახვალ? — გაუკვირდა კობას.

აბა რა წამიყვანს იმ სიშორეზე ფეხით!

— კაცო, აბა ეტლით ხომ არ მიხვალ პროპაგანდისტი? — გაუცინარდა სტეპკოს.

— თუ ვერ წახვალთ, სულაც არ წახვალთ, – უთხრა ოჩან პროპაგანდისტს კობამ და ამოშალა სიიდან.

ეროი კვირის შემდეგ დიდი თხოვნა დააჭირდათ ამხანაგებს, რომ კობას ისევ მიეღო ამოშლილი პროპაგანდისტი სამუშაოზე.

კობამ ძოხსენა კომიტეტს. რომ საჭირო იყო ერთი ამხანაგის გამოყოფა არალეგალურ სტამბაში სამუშაოდ.

— როგორ? გვაქვს არალეგალური სტამბა?

— გვექნება. ადგილიც შევარჩიეთ მე და სტეპკომ. საჭიროა ასოთამწყობი, რომელიც მასწავლის ბეჭდვას.

— მერე ვინ ასწავლის?

— მე ვასწავლი. გარდა ამისა. თბილისიდან ჩამოვა არალეგალური ასოთამწყობი, ავლაბრის სტამბიდან, და ის შეასწავლის.

— ფაცია გალდაა! ფაცია! — დაასახელეს ერთხმად.

ფაციას სიწითლე შეეპარა ლოყებზე. თვალებმა სიხარულით აუელვა.

ყველამ მიიღო დავალება. გადაწყვიტეს: პირველი ღია ღამეს შეუმცირებელებთან ბერეულაში გამართულიყო.

კობა გამოელაპარაკა. რომ მეშვიდეთა თბილისის კომიტეტის სხდომაზე დისკუსიებას პასუხისმგებლად ისიდორე რამიშვილი და ბიძინა ლორთქიფანიძე გამოაგზავნა.

— ვინ ჩამოვიდნენ? — იკითხა ბიძინამ.

— ჩამოვიდნენ, — უპასუხა სტეპკომ. — წუხელის ჩამოვიდნენ. ჭონდათ ზაქარია გურულთან, მათ პროპაგანდისტები ნ.

— მაგრამ ის სულ ბავშვია! — წამოიძახა ბიძინამ.

— ისიც ა და ასე, ორ ცეცხლში იქნება.

ალექსანდრე...

პრობლემა

გიორგი დალონებული სიდიდით პასუხობდა. ვიწრო გზა ამშრალ პირას ისუფთავებდა. ალაგ-ალაგ, ტბის პირას, ცარცი ეკალა ჩანდა. ალაგ-ალაგ, ძუნწად, მწვანე ბალახი და ფერმკრთალი ია. გიორგის ყველაფერი კარგი მილიდიებდა. ხანდახან კბილი დაიხრეშოდა, იას მოსწყვეტდა, ისევ განაგრძობდა ღიღინს. თბილი, მზიანი დღე იყო და კარგ ვუნებაზე იყო კახა.

— რამ ჩაგაფიქრა, გიორგი?

— ეხ. კახა, ვერ არის კარგად საქმე. არ მოშწორა ტყვია პარტიის გათიშვა. ახლა მეფეს უნდა ვებრძოლოთ, ძალები გავაერთიანოთ. ერთს მაგარს, ძლიერს ჯარს უნდა წარმოვადგენდეთ. ასე ჩრაა? ჰო და ამის ნაცვლად გათიშვა? როგორ მოგწონს?

— რასაკვირველია, არაა კარგი. მაგრამ საქმე მოწონება-არმოწონებაზე როდია, საქმე ისაა, ვისი გზაა მართალი? მეუმრავლესობისა თუ მეუმცირესობისა? მართალია ჩვენი გზა.

— შენ მეუმცირესეთა პროპაგანდისტი ხარ, კახა, და იმიტომ ამართლებ შენიანებს. მე რა ვქნა, რომ არც იქით ვარ და არც აქეთ?

— აი, ეს კი არ ვარგა. თუ რამე გესმის, ან იქით უნდა იყო, ან აქეთ.

— მე ვფიქრობ, რომ იქით და აქეთ ყოფნით არ მტკიცდება კაცის გარკვეულობა.

— სწორედ რომ მტკიცდება, ჩემო გიორგი! შენ ჭაობში ხარ.

— ჭაობი რა მოსატანია?

— ჭაობს იმათ ეძახიან, ვინც არც იქითაა და არც აქეთ.

— უკაცრავად შენთან. მე ჭაობი არა ვარ. მე ბევრს ვფიქრობ, მაგრამ ვერ გადამიწყვეტია. როცა შენ გიგდებ ყურს, შენ ხარ მართალი. როცა მიშა დავითაშვილს ან სტეპკო ინწკირველს,— ისინი არიან მართალი. მაგრამ ესეც ვიცი, რომ ორი სიმართლე არ შეიძლება ერთსა და იმავე საკითხში. ვკითხულობ გაზეთსაც, წიგნებსაც, რამდენიც გამეგება, მაგრამ პარტიის გათიშვას ვერ შევრიგებივარ. გული მტკივა.

— გულის ტკივილი რა შუაშია? გარკვევაა საჭირო. რამდენჯერ მითქვამს: მეუმრავლესენი ბლანკისტები არიან. მათ სურთ ისტორიას გადაახტნენ. აქ თავია საჭირო, მოფიქრება. რა შუაშია გული? ბავშვობ?

— მე არ ვიცი, რა შუაშია. მე ის ვიცი, რასაც გეუბნები. შენ კი თითქოს დამცინი კიდეც.

კახამ განაგრძო ღიღინი. გიორგი გაიბუტა.

ვერ იყო კარგ გუნებაზე გიორგი. მთელი მისი ცხოვრება განუწყვეტელი, დაუსრულებელი და უსიხარულო იყო ბავშვობიდანვე. არავითარი იმედი არ იყო, რომ მუშას ოდესმე ადამიანური ცხოვრება დაუდგებოდა. ახსოვს გიორგის ის დიდი გაკვირვება და სიხარული, როცა 1901 წელს თბილისში პირველად ნახა აფრიალებული წითელი დროშა, პირველად გაიგონა:

— ძირს თვითმპყრობელობა!

იკითხა და გაიგო, რას ნიშნავდა წითელი დროშა და პირველი მაისი. მას შემდეგ ჩაება რევოლუციაში და სულ იმის ოცნებაში იყო, როგორმე მოახლოვებულიყო თავისუფლების დღე. ჭიათურაში გადმოსვლის შემდეგ პარტიაშიაც შევიდა. მუშაობდა

და ოცნებობდა მორეულის მოახლოვებაზე. აჰა, მოახლოვდა თითქოს ეს მორეულიც. ხალხი ამოძრავდა, აშკარად ლაპარაკობდა თავის ჭირვარამზე, იარაღსაც აჟღარუნებდა. და ამ დროს ხელმძღვანელი პარტიის გათიშვა? იმ პარტიისა, რომელიც სათავეში ედგას რევოლუციას? რომელმაც უნდა წაიყვანოს ხალხი აღთქმულ ქვეყნისაკენ, სოციალიზმისაკენ?

არა, არ მოსწონს ეს გათიშვა გიორგის. მთელი თავისი არსებით წინააღმდეგი იქნება გიორგი ამ გათიშვისა დღევანდელ კრებაზე. გავლენიანი მუშაა გიორგი. მას ხშირად ირჩევენ თავმჯდომარედ მიუდგომლობისა გამო. გამოვა დღევანდელ კრებაზე და მოუწოდებს დათმობისაკენ, გაერთიანებისაკენ. დაჰგმობს იმათ, კინც ღრღნის პარტიის ძვალს, სჯიჯგნის პარტიის გულღვიძლს. არავის დაინდობს გიორგი, ყველას ამხელს, ვინც უნდა იყოს, თუნდაც ინტელიგენტი. რა ვუყოთ მერე, ინტელიგენტი და ნასწავლი როშაა? პარტია მუშებისაა. პარტია გიორგისაა. ხომ ეწოღებოდა პარტიას რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტია. — მაშ, კეთილინებონ და დაუჯერონ მუშას. რა მცოდნია მე თქვენი ინტელიგენტური თავმოყვარეობისა და კინკლაობისა? მიანებეთ თავი კინკლაობას, თორემ მუშამ მოსმენაც იცის და განსჯაც. მუშა სულელი კი ნუ გგონიათ! აი, ყველაფერს ამას იტყვის დღეს გიორგი. იტყვის, შენ არ მომიკვდე...

— რას იტყვი, გიორგი? — ჰკითხა კახამ.

— რას? — გაუკვირდა გიორგის და მიხვდა, რომ თავის თავსვე ელაპარაკებოდა. ცოტა არ იყოს შერცხვა და ჩაილაპარაკა:— არაფერს. იქ ვნახავთ.

— მაინც, — გაიცინა კახამ, — ისევ გათიშვაზე ფიქრობ?

— რა გაცინებს? — აენთო გიორგი. — შენთვის, ბიძი, განხეთქილება სასაცილოა, როგორც ვატყობ. ჩემთვის კი სიკვდილია. რევოლუცია რომ დამარცხდეს, მე ისევ 16 საათი უნდა ვიმუშაო. ისევ სველ მიწაზე და გვიმრაზე უნდა დავწვე ბნელ მაღაროში, ისევ ძაღლურად უნდა ვათრიო დღეები. შენ კი წახვალ და მოეწყობი სადმე კანტორაში. ნოქრად დაუდგები ფორვუდს, პანასიეს ან იმავე ზაქარია გურულს.

— რატომ გგონია ასე? — ეწყინა კახას.

— რატომ და ხომ სწერენ მეუმცირესენი, შენივე ამხანაგები, ინტელიგენცია დროებით არისო ჩვენთან?

— მაშ, თუ ეს ასეა, შენ მეუმცირესე ყოფილხარ, — ირონიულად უპასუხა კახამ.

ძვ უკვე კითხარი: არც მეუმცირესე ვარ და არც მეუმთავრესე. მე მუშა ვარ, მაძიებელი. რამდენია ჩემისთანა. ვარკვევ კვინდა იმ საკითხში, თქვენ რომ შემოგთავაზეთ ჩვენი პარტიის კარებში. გაიგეთ? ჩვენი, მუშათა პარტიის კარებში... თუ არ მოგვარებიათ ეს საკითხი, გცემთ პატივს...

კახამ დაიშახა, რომ გიორგის უცნაურად, ძალიან გიორგი მუშური ელეგანტურობით და ელეგანტურობით ლაპარაკობდა. კახამ იგრძნო, რომ პარტია გიორგისთვის რამდენიმე საუკუნით ოჯახი იყო და გიორგი ერთგული შვილივით იცავდა ამ ოჯახის ხელშეუხებლობას.

კახამ პატივისცემით და მორიდებით შეხედა გიორგის. ასეთ ვერძოზე გიორგისადმი ჯერ არ ჰქონია კახას. ულარდელი ღიმილ წამსვე შესწყვიტა და ჩაფიქრდა. ცალი თვალით გიორგისკენ გაიხედა.

გიორგიც ისევ იმ ცნობისმოყვარეობა ულვში.

კახა ერთი ნაბიჯით ჩოჩორიდა გიორგის. რა ეკითხოს, ვიცოდა? რა ვეყოთ, რომ კახა არაა მუშა? კახა საეჭვო პიროვნებაა? საჭიროა ცხამდეს კახა იმ ვნის სიცხორე, რომელიც დღეს შეიძინა კლასი, ე. ი. მეცნიერი ვიწრივ, და კახაც წვრილი ბურჟუაზიის ერთგულება ამ გზას. კახა ამისათვის არ გამოიცდის საერთო ლებლიდან? განა კახა გულწრფელი სოციალისტი არაა? მართლა, კახა მეუმცირესეა, მაგრამ პარტიაში მომსლელი განხეთქილების შემდეგ ხომ უნდა მიჰყედლებოდა კახა მეუმცირესეთ მეუმრავლესეთ? ბოლოსდაბოლოს, არც ისე საინტერესოა, უეცველად რომელიმე მხარეს მიემხრო. საჭიროა იყო სოციალ-დემოკრატი, ხოლო რომელი კარიდან შეხვალ სოციალიზმში, მარცვნიდან თუ პარცხნიდან, სულ ერთი არაა?

ასე უდარდელად ფიქრობდა კახა და თავისი თავი რამდენი პარტიულ პოლვაწედ მიაჩნდა. კარგი მოლაპარაკე იყო, ენაწყლიანი. და მეცნიერესეებმა ეუთაისიდან ჰიათურაში გამოგზავნეს პროპაგანდისტად. აი დღესაც, მეუმცირესეებმა პროპაგანდისტების მობილიზაცია გამოაცხადეს და კახა პერევისაში მიდის. პერევისაში კი დიდი ბრძოლაა მოსალოდნელი. თურმე თვითონ კობა ჩამოსულა...

* * *

პერევისაში სამასამდე კაცი შეკრებილიყო. იცოდნენ, რომ ლიდერები შეებმოდნენ ერთმანეთს. მუშათა უმრავლესობა გამოუცდელი იყო. ვერ გადაეწყვიტათ ჯერ კიდევ, ვინ ვის მიმხრო-

ბოდა. ვინ იყო მართალი, რომელი მხარე. ათასი სხვადასხვა ხმა ისმოდა. ზოგი უკვირდა პარტიის გათიშვა. ზოგი ყურმოკრულ ხმებს აპყოლოდა: პარტიის განხეთქილება ლიდერების პირადი კონკლაობის შედეგიაო. ზოგი სწუხდა: რა დროს ეგაო? ზოგიც უდარდელად იყო: პარტიელები თუ ცხვირპირს ამტვრევენ ერთმანეთს, მე რათ მინდა ისეთი პარტიაო.

მეუმრავლესეთა ახალი ხელმძღვანელის ჩამოსვლამ ყველა დააინტერესა. როგორია ეს ახალი? ესეც ხომ ზაქარია გურულივით არ დაიწყებს გინებას და მოწინააღმდეგის შეურაცხყოფას? რა შეიძლება, ჩაურთავდნენ ზოგიერთნი. ეს ის კაცი ყოფილა, ბათომში რომ გაჰფიცა 1902 წელს. ციმბირიდან გამოქცეულა. სულ არალეგალურად მუშაობს თურმე. შარშან დეკემბერს რომ გავიცვა გამოეცხადეთ და მოვიგეთ, თურმე მისი ხელმძღვანელობით ყოფილა... ყოფილა ჭიათურაში? ყოფილა კი არა, შარშან გაუცვა ზოგებში. ახ, ნახონ ერთი მუშებმა ეს მოამაგე...

ნეტა ჩვენი ვნახო ახალი ხელმძღვანელი! — უთხრა ტარიელმა გიორგის. — გახსოვს, ხმები რომ დაყარეს: მეუმრავლესნი ჭურდობას უწყობენო ხელს?

როგორ თუ ჭურდობას უწყობენო ხელს?— გაუკვირდა კახას.

— თქვენ ალბათ ახლად ჩამოსული ბრძანდებით, — უპასუხა ტარიელმა. — აბა იცით აქაური ავანჩავანი. როგორ, ჩემო ბატონო და, გახშირდა ჭურდობა, ყაჩაღობა. ვერც პოლიციამ, ვერც ორგანიზაციამ ვერ აღმოაჩინეს ავაზაკები. მეუმცირესეებმა ხმები დაყარეს, როგორც მოგახსენეთ, ჭურდ-ბაცაცობას მეუმრავლესენი უწყობენო ხელს. ერთხელ დიდძალი ტყავი მოიპარეს მაღაზიიდან. ძალი პოლიცია ფეხზე დადგა. ვერ აღმოაჩინეს. მაშინ პოლიციამაც დაიწყო ხმების გავრცელება: ტყავი მეუმრავლესეებმა მოიპარესო.

რა საბაგლობაა! — წამოიძახა კახამ: — ვერ მოძებნეთ ნამდვილი ქურდი?

— მეუმრავლესეებმა მოძებნეს. ვინმე მექვაბიძე აღმოჩნდა. ჰყიდეს ზურგზე მისი მოპარული ტყავი და ჩამოიყვანეს მაზრაში. უამრავი ხალხი შეიკრიბა. მოსთხოვეს სიმართლე ეთქვა ხალხის წინ, საჯაროდ.

— რა სთქვა? რა სთქვა? — და კახა დაიხარა ტარიელისაკენ.

— არავითარი კავშირი არა მაქვსო რევოლუციასთან... უფრო საინტერესო იყო ერისტო მიქაბაძის ავაზაკობა. ეს მიქაბაძე, შენ ხარ ჩემი ბატონი, დალაქი იყო.

— საინტერესო ამბავია, საინტერესო! — მოისმა გარშემო, და თუმცა მსმენელებში ბევრმა იცოდა მიქაბაძის ამბავი, მაინც შეჯგუფდნენ ტარიელთან. ტარიელს უყვარდა ლაპარაკი და განავრძო:

— მიქაბაძეს მუდამ შეხვეული ჰქონდა თავი ყაბალახით. ყველას უკვირდა. ის კი ამბობდა, კანი დაზიანებული მაქვს და არ მინდა გამოვაჩინოო. თურმე ნუ იტყვი, იმ დალაქს ხუცესივით კრძელი თმები არ გაუზრდია? ავაზაკების ჯგუფი არ ყოლია? როცა საყაჩაღოდ წავიდოდა, თმას ჩამოიშლიდა, სახეზე მურს წაიცხებდა. მეორე დღეს ისევ ჩაიკეცავდა თმას ყაბალახში და პარსავდა და კრეჭდა ხალხს. ხალხში ხმები დადიოდა: მთავარ ავაზაკს კრძელი თმები აქვსო, სოციალისტივით. იმასაც ამბობდნენ, მეუმცირეენი, რასაკვირველია, მეუმრავლესენი უწყობენო ხელს ძარცვა-გლეჯასო.

— შენ, ჩემო ძმაო, პროვოკაციას ეწევი! — დაუყვირა კახამ ტარიელს. — სახელს გვიტეხავ მეუმცირესეებს.

— მე არც მეუმცირესე ვარ და არც მეუმრავლესე, — დინჯად უპასუხა ტარიელმა. — სახელი ვისაც გატეხილი აქვს, ეცადოს გააჯანმრთელოს.

— მართალია, მართალი! — უთხრეს მუშებმა კახას. — მეუმცირესენი მართლა ავრცელებდნენ ასეთ ხმებს. აი, დაუგდეთ ყური როგორ გამოირკვა ეს ამბავი. განავრძე, ტარიელ!

— ერთხელ ერთმა მთვრალმა სტაცა ხელი დალაქს და მოხსნა ყაბალახი. გამოჩნდა გრძელი თმა. დალაქმა კინაღამ მოჰკლა ის კაცი. ძლივს გამოსტაცეს ხელიდან. სტეპკო ინწკირველმა უთხრა თურმე თავისიანებს: ბიჭებო, ეს არ იყოს ის ავაზაკი, რომლის სახელით სახელს გვიტეხენო მეუმცირესენი. დაუნიშნეს ზვერვა და ქე არ დაიჭირეს! გამოტყდა ყველაფერში.

— რას ამბობთ?

— ჰკითხეთ ილიკოს, აი ეგერ გაცხარებით რომ უხსნის მუშებს მეუმრავლესეთა პროგრამას. ის გეტყვით უფრო დაწვრილებით. მისი მეთაურობით გაიხსნა ეს საქმე. მანვე ჩააძაღლა ის ავაზაკი ჭიქაურაში. დავუძახო?

— არა! არა! გამომძიებელი ხომ არა ვარ, — უპასუხა კახამ— თქვენ კიდეც გაგისამართლებიათ. ხალხმა როგორ მიიღო ეს ამბავი?

— ძალიან გაბრაზდა მეუმცირესეებზე. აბა, რა საკადრისია ასეთი ცილისწამება?..

კახა გაბრუნდა და განმარტოვდა. მისთვის მოულოდნელი იყო

პოლიტიკური ბრძოლის ასეთი მეთოდი და ამან მეტად ჩააფიქრა. არ ეთანხმები იდეურ მოწინააღმდეგეს? ჰო, მაგრამ სინიდისიც კარგი საქონელია. რა საკადრისია ქურდობის დაბრალება?

კახა ქვაზე ჩამოჯდა და ფიქრებს მიეცა. სულ დაავიწყდა ისიდორე რამიშვილის დავალება: კრებაზე ადრე მიდი, ერთი-ორი მუშა შეამზადეო.

— მოვიდნენ! მოვიდნენ! — გაისმა შეძახილები, და კახა გამოერკვა.

გამოჩნდნენ ისიდორე რამიშვილი, გრიგოლ ლორთქიფანიძე. კახა ადგა. თავი დაუკრა. გრიგოლსა და ისიდორეს უკან მთელი ამალა მოსდევდა ზაქარია გურულის მეთაურობით.

— კობა მოვიდა, კობა! მეუმრავლესეთა ლიდერი! — გაისმა ისევ ხალხში.

— რომელია? რომელი? — იკითხა კახამ.

— აი ეგერა, წიგნი და ბლოკნოტი რომ უჭირავს ხელში.

კახას უნდოდა კარგად დაეთვალიერებინა, მაგრამ ლიდერებს სალხი შემოეხვია და კახა ძალაუნებურად გაანაპირეს. კახას საბედნიეროდ იქვე დიდი ქვა იდო და კახა ზედ მოეწყო. ახლა კი შეათვალიერა ყველა.

გრიგოლ ლორთქიფანიძის ჯგუფში ისიდორეს გარდა ყველას აზიზად ეცვა, ევროპულ ყაიდაზე. თეთრი გახამებული საყელო, ფერადი ჰალსტუკები. ტანში გამოჭირებული კოსტუმები. ორ თანმხლებელს, რომელთაც პარიზელ № 1-ს და პარიზელ № 2-ს ეძახდნენ, ხელთათმანებიც კი ჰქონდათ.

კახამ შენიშნა, რომ მუშებს არ მოეწონათ ასე აზიზად ჩაცმულობა და სიამოვნებით გადაიტანეს თვალი სადათ ჩაცმულ კობასა და ისიდორეზე.

მართლაც, თვალს ის ეცემოდა, რომ შავი ქვის მაღაროსთან, სადაც ყველაფერი შავი იყო, ეს გახამებული საყელოები მეტისმეტად თეთრად მოსჩანდა.

თავმჯდომარის ამორჩევამ დიდი აურზაური გამოიწვია. ორივე მხარე თავის კანდიდატებს ასახელებდა. ატყდა ყვირილი, მიწევ-მოწევა. მაშინ ქვაზე ავიდა გიორგი. მისი წარმოსადექი ვაჟკაცური ფიგურა, შავი სახე და შავი წვერულვაში შავი ქვისგან გამოქანდაკებულსა ჰგავდა.

— ამხანაგებო! — ხმაც ჰქონდა რიხიანი, მტკიცე, შეუვალი.— ჩვენ აქ იმიტომ კი არ მოვსულვართ, თავმჯდომარის არჩევაზე ვიდავოთ. სადავო სხვა გვაქვს. პრეზიდენტს კი არ ვირჩევთ. ჩვენ მოვედით ჩვენთვის სამკვდრო-სასიცოცხლო საკითხის გადასაწ-

ყველაზე. ის არც ბეუმბერეხე ვარ და არც მეუმრავლესე. მე მუშა რომ ვარ, გული შემტკივა ჩემს პარტიაზე, მინდა გავერკვე კარგად მტკიცან-მართალში. აქეთი აქ უმრავლესობაა.

— მართალია! ეარკვევა გვინდა და არა ჩხუბი თავმჯდომარისათვის!

— ავირჩიოთ ისეთი კაცი, რომელიც მიუდგომლად გაუძღვება კრებას და მიტინგს.

— ამხანაგი გიორგი თავმჯდომარედ! ამხანაგი გიორგი!—გაისმა ხალხში.

— ძალიან კარგი! უპასუხა გიორგიმ ხალხს.— თანადად ვთვი მარჩევა, შეპატიჟება რომ დავიწყო... მაშ ასე. ჩვენი მაღარის მუშების მიტინგს რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტიის ბაილეთის ორგანიზაციის წარმომადგენლებთან ერთად ესწრებიან ტფილისელი ინტელიგენტები. დღის წესრიგი ყველამ ვიცით. სხვა სიტყვის მოთხოვნილება არ იქნება. ეს საკითხი ჩვენთვის მთავარი. ჩვენ, პარტიელებს, ეს ეხებით ბევრს. ეს გვაინტერესებს. ვინ ვინ არის: ბურჟუაზიის აგენტი თუ მეგობარი? დღეს აქ მოვიდნენ ორივე მიმართულების ლიდერები. მოვუსმინოთ. გავერკვეთ... მორჩა, ამასე შესწორებას არავის ვაძლევ. ეყოფა ეს. სიტყვა ეკუთვნის პატივცემულ ამხანაგს ისიდორე რამიშვილს.

ისიდორე მკლავით წყვიტა, თითქოს ყოველი სიტყვა ვერიცხლა ბეჭედიანივით ამოაქვსო ჯიბიდან, ლაიწყო ისიდორემ.

— ამხანაგებო! არსებობს ერთი ლეგენდა, ჰკვარა ჩვენი კავკასიონის სიონივით და ულამაზესი. როგორც კაცობრიობის ლტოლვა თავისუფლებისაკენ. ეს არის ამირანის ლეგენდა. მან, დიდებულმა გმირმა, ცეცხლი ჩამოიტანა ადამიანებს ბედნიერი ცხოვრების მოსაწყობად. ამისათვის ამირანი მიჯაჭვულ იქნა კავკასიონის მწვერვალზე. ყვავ-ყორნები ესეოდნენ მის სხეულს და კორტნიდნენ, და, აჰა, დადგა კიდეც დრო განთავისუფლებისა. მოვიდა მეორე გმირი პრომეთე, ამბობს ლეგენდა, და გაჰსწყვიტა ტანჯულის ჯაჭვი... ასევე ითქმის მუშა ხალხზე. საუკუნოების განმავლობაში ის გმირობდა მონობის უღელ ქვეშ. ის მიჯაჭვული იყო ბატონის მწარმოებლის დაზგაზე, რომ მწარმოებელი — ხაზეინი გაემდიდრებია. ყვავ-ყორნები ესეოდნენ მას. თქვენ იცით, ვინ არიან ეს ყვავ-ყორნები: პოლიცია, მებატონეები, ბერ-ხუცესი, მონაზვნები, ჩინოვნიკები. ისინი სწოვენ ხალხის ტვინს. ისინი სჯაგწიან ხალხის გულღვიძლს.

— თუ აგრეა, რატომ უღალატეთ პარტიის კარებს მაგ ხალხს? — შესძახა პეტრემ.

მუშებში სიცილი ატყდა. ისიდორე შეჩერდა, ერთხანს უყურებდა პეტრეს. შემდეგ, თითქოს არაფერი მომხდარაო, განაგრძო:

— როდესაც აივსო მოთმინების ფიალა, ხალხი აღდგა. მაგრამ ჯერ კიდევ არ იცოდა ხალხმა ბრძოლის გზა. ჯერ კიდევ ფიქრობდა, რომ ეთაყვანა მეფე, რომ ჩინოვნიკებია ცუდი. და პეტერბურგის მუშებმა დასწერეს თავისი გულისნადები. პეტიცია მიართვეს მეფეს. აი, რა იყო ნათქვამი იმ პეტიციაში.

ისიდორემ გაზეთი გაშალა. კითხვა დაიწყო.

..... ჩვენ, პეტერბურგის მუშები, მოველით შენთან. ჩვენ უბედურები, შეურაცხყოფილი მონები ვართ. მიწასთან გასწორებულნი ექსპლოატაციით და თვითნებობით. როცა გაივსო მოთმინების ფიალა, ჩვენ შევწყვიტეთ მუშაობა და ვსთხოვეთ ჩვენს ბატონებს მოლაპარაკება. მაგრამ ყოველივე ამაზე უარი გვითხრეს...

შეფევ, უარა ნუ ეტყვი შენს ხალხს დახმარებაზე! დაანგრიე ის ღობე, რომელიც აღმართულია შენსა და შენს ხალხს შორის! უბრძანე, შეასრულონ ჩვენი თხოვნა! შენ შეგწევს ძალა რუსეთის აბეზღუნერებისა! უკეთუ ეს არ მოხდა, ჩვენ მზად ვართ აქვე დავიხოცოთ. ჩვენ მხოლოდ ორი გზა-და ღაგვრჩენია: ან თავისუფლება და ბედნიერება, ან სამარე"...

ისიდორემ გაზეთი დაკეცა და გადახედა ხალხს. პეტრემ განაგრძო ხმამაღლა დაამთქნარა.

— ს.. ს.. ს.. — გაისმა გაბრაზებული სისინი. — რა დროსია?

ისიდორემ განაგრძო:

— რა ჰქნა მეფემ? დახვრიტა მუშები. ეს მოხდა 9 იანვარს, და 9 იანვარი გახდა რევოლუციის დაწყების ღღედ. ამ დღიდან დაიწყო გამოფხიზლება. ამ დღიდან რევოლუციური მოძრაობა მთელს რუსეთს მოედო და მუშა ხალხმა ბრძოლა დაიწყო. ამ ბრძოლაში მუშა მარტო არაა. მას ყავს დამხმარედ რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტია. ეს ის გმირია, რომელიც ჰერაკლესავით დაეხმარა ამირანს. მაგრამ იმ დროს, როცა ჯაჭვი დასაწყვეტი, ხოლო მიჯაჭვული ხალხი იმედითა და სასოებით შეჰყურებს ამ თავისს მოამაგეს, რას შვრება ეს პარტია? რა მდგომარეობაშია იგი? წარმოადგენს თუ არა იგი ერთი მიზნით, ერთი სურვილით, ერთი მისწრაფებით გამსჭვალულ ორგანიზა-

ციას? თუ შინაგანი სნეულება ღრღნის მისს გულღვიძლს და არ-
თმევს სასიცოცხლო, საბრძოლო უნარს?

ისიდორე შეჩერდა. ისე გადახედა კრებას, როგორც მასწავლე-
ბელმა მოწაფეებს. სამასი კაცი სულგანაბული იდგა და უსმენდა.
ისიდორემ განაგრძო უდავო, შეუვალი ტონით, თითქოს სახარე-
ბიდან კითხულობსო:

— პარტია სწორედ ახლა უნდა იყოს მთლიანი, განუყოფელი,
ერთარსებით მსუნთქავი. პარტია სწორედ ახლა უნდა იყოს ურ-
ღვევი, შედუღებული, მტერთათვის საშიში და მეგობართათვის
სანიმედო. პარტია სწორედ ახლა უნდა გავდეს ფუტკრის სკას, სა-
დაც ყველა მუშაობს, ყველას თავისი საქმე აქვს მიჩნეული, თა-
ვისი სამუშაო უჯრედი, და ყველა გამსჭვალულია ერთი ალღოთი,
ერთი მიზნით... ვაი, რომ მეორე ყრილობის შემდეგ პარტია არა
ერთგან ერთი აზრით მოქმედს, ერთი მკერდით მსუნთქავს, ერთი
გზით მავალ მებრძოლს! ხალხი, რომელიც გაჩნდა პარტიაში და
რომელიც თავის თავს მეუმრავლესობას უწოდებს,—თუმცა დიდი
ხანია რაც უმნიშვნელო უმცირესობაშია, აი ეს ხალხი არღვევს
პარტიის ღობეს, ამღვრევს მისს წმინდა წყალს და აქრობს იმ
ლამპარს, რომელმაც გზა უნდა გაუნათოს მრავალტანჯულ ხალხს...

აქამდე ხალხი გულდასმით უსმენდა ისიდორეს. ამ სიტყვების
შემდეგ კი ატყდა ჩოჩქოლი და გაისმა უკმაყოფილო ხმები:

— დაამტკიცეთ, ვინ ამღვრევს წყალს! დაამტკიცეთ, ვინ არ-
ღვევს პარტიის ღობეს!

ისიდორემ ხელი ასწია. სმასაც აუწია.

— ხალხი, რომელსაც არ უსუნთქია პარტიის ოჯახში, არ გაუ-
თენებია არც ერთი ღამე პარტიის სადარაჯოზე, არ დაულევია
არც ერთი ჭიქა წყალი პარტიის ჭიდან, აი ეს ხალხი გადმომდგა-
რა თავისი ყოყლოჩინობის ერდოდან და გაიძახის: მე ვარ და ჩემი
ნაბადი გამთენებელი ღამისაო...

— ე. ი. მეუმცირესენი, — ჩაურთო პეტრემ. — ისინი გაიძა-
ხიან ასე. გასაგებია...

ატყდა ორომტრიალი. ნაწილი ხმამაღლა იცინოდა. ნაწილი
ლოშფოთებით ყვიროდა.

— დაამტკიცეთ! დაამტკიცეთ, ვინ არღვევს ღობეს! — ისმო-
და გრიალი.

— განაგრძეთ! განაგრძეთ! — ისმოდა გრიალში.

— პარტია ჩვენა ვართო. პარტიამ ჩვენ დაგვიჯეროსო. პარ-

ტიამ ჩვენგან ისწავლოსო, თორემ წმენდას მოვაწყობთო, ამბობენ ეს არამკითხე ჭირისუფალნი, — განაგრძო ისიდორემ.

— ცარიელი სიტყვებია! პასუხს აგებთ ამ სიტყვებისათვის. თქმას დამტკიცება უნდა, — ყვიროდა ნაწილი.

— აგრე, აგრე! აგრე უნდა მაგათ! — ნიშნის მოგებით უპასუხებდა მეორე ნაწილი.

გიორგიმ თვალით მოძებნა კობა. ის აუღელვებლად იდგა და ბლოკნოტში რაღაცას იწერდა.

სტეპკომ მიიხედ-მოიხედა და შესძახა:

—არც ერთი დებულება. არც ერთი თეორიული დასაბუთება...

ისიდორემ მოუცადა, სანამ ხმაურობა დაწყნარდებოდა. ეტყობოდა ტრიბუნა და მიტინგი განუყრელი ნაწილი იყო მისი არსებობისა. დაძაბული თვალები მიმოავლო გარშემო და განაგრძო:

— მამასახლისი მიადგა გლეხის კარებს. გლეხმა კარი არ გაუღო. ფარ-ხმალი თაროზე ჩამომიდევითო, ბრძანა მამასახლისმა. ასე იქცევიან მეუმრავლესენი. ჩვენ მათ პარტიაში არ ვუშვებთ, სანამ არ განიწმინდებიან ბლანკიზმისაგან, ესენი კი ამბობენ — ცეკაში ჩვენ უნდა ვიყოთო.

— ტყუილია! დემაგოგიაა! — გაცხარდა პეტრე.

— ვაშა! ვაშა! — გაისმა ერთ ჯგუფში, რომელიც ზაქარია გურულთან იდგა.

პეტრე დააკვირდა ამ ჯგუფს. ვინ არიან ესენი? რომ არ არიან ესენი პერევისელი მაღაროელები? რა უნდა ამ ხალხს კრებაზე?

— და, აი, ჩვენ მოგმართავთ თქვენ: ნუ აჰყვებით იმათ, ვინც ასცდა პარტიის გზას! ერიდეთ უმრავლესობას! ახლოს არ მიიკაროთ! ჩვენს პარტიაში ადგილი ნუ ექნება ბლანკისტებს. დაგვიჯერეთ ჩვენ, მხოლოდ ჩვენ! რადგან მხოლოდ ჩვენსკენაა სიმართლე. ნუ დაუჯერებთ მეუმრავლესეებს და მაშინ გამოდგება ჩვენი პარტია ხალხის მეგობარ-გმირად და დაეხმარება მას დასწყვიტოს მონობის ჯაჭვი...

— ძირს! ვაშა! ძირს! ვაშა! — აირია ერთმანეთში.

— არც ერთი თეორიული დებულება!—ისევ წამოიძახა სტეპკომ და ფართო შუბლზე შეტეხილი წარბები აზიდა.

— მაინც რა სთქვა?—ჰკითხა გარშემო მდგომთ ტარიელმა.— ჩვენ კარგი ვართ და ისინი ცუდია. ამას მეც ვიტყვი. შენ დაამტკიცე, რატომ ხარ კარგი, თუ კი ხარ კარგი...

— სადაა მარქსისტული ანალიზი? — წამოიძახა „ჟელეზნიმ“.

— იქნება! ნუ ჩქარობთ! — დაამშვიდა ზაქარია გურულმა.

... სიტყვა ეკუთვნის გრიგოლ ლორთქიფანიძეს.

ქვაზე, ახალი ორატორი ავიდა.

გრიგოლმა უკან გალავარცხნილ თმებზე ხელი გადაისვა, თოვლივით თეთრ საყელოზე თითი ჩაიდო, გაისწორა. ერთ ხანს უყურებს მუშებს და დაიწყო:

— ამხანაგებო! მთავარი საკითხი პარტიაა წესდების პირველი პარაგრაფია. ვინ უნდა იყოს პარტიის წევრი? ამ პარაგრაფმა გამოიწვია ყრილობაზე განსჯა-მსჯელობა. გვეგონა, დროებითი იყო ის მოვლენა. გვეგონა, მუშაობის პროცესში კვლავ მოვნახავდით ერთმანეთთან საერთო ენას. მაგრამ ვერ მოხერხდა ეს. რომ ამ საკითხში გაერკვეს მუშა, პარტიის ნებისმიერი წევრი, აუცილებელია გავარკვიოთ ერთი ძირითადი საკითხი: რა არის პარტია? ვინ არ ამ საკითხში სწორად გაერკვევა, ის სწორად გაერკვევა პირველ პარაგრაფშიაც. მართლაც, რა არის პარტია? რას ეწევა წარმოადგენდეს ეგი? რა ამოცანები აწევს მას?...

გრიგოლმა თავი დაუქნია ო. თითქოს ცრიალასანაც მარკვლავი, ეანაგრძო.

— პარტია არის ... ნებაყოფლობით ... ორგანიზაცია, რომელსაც აქვს საერთო მიზანი და რომლის ... სოციალიზმისათვის ბრძოლაც მოქმედებს. პარტიას შეიძლება არც ბევრნი ეყოფოდეს ცამეტკვეულ პრაქტიკა. ეს კიდევ კარს შეიკეტებს მისს მოქმედებას. პარტიის ორგანიზაციებული თვისება. საერთო მიზანი და საერთო მოქმედებაა. ესაა მთავარი.

— თქვა რუკმა არაფერი ეთქვა „ჭიანურის“ თაობაზე სმა, ეს მეშინოდა ყველაზე რიგებში ვიქნა საშიშარის.

— ფიქრობ ვასილ ... ეს ... ეკონომიური ... ბრძოლა ეკონომიური ბრძოლა ეყოფა.

— რაკი ამ ... საკითხში ვიყავით, დავაყენოთ მეორე საკითხი, — განაგრძო გრიგოლმა. — ვინ უნდა იყოს პარტიის წევრი? ისევ ის ანბანი. პარტიის წევრი უნდა იყოს ისეთი პიროვნება, რომელსაც სწამს პარტიის პროგრამა და ქონებრივად ეხმარება მას. პარტიის პროგრამის აღიარება დიდი საქმეა. ის ნიშნავს ჩვენი პარტიის სიძლიერეს. ეს ნიშნავს იმას, რომ მუშათა დიდი ისტორიული მოძრაობა ისე გაფართოვდა, ისე გაძლიერდა, რომ იზიდავდა თავისკენ ბევრ ... ფენებსა და პროფესიის ხალხს, როგორც ანდამატი რკინას. რას ნიშნავს ეს, თუ არა ჩვენი პარტიის სიძლიერეს? რას ნიშნავს ეს, თუ არა იმას, რომ მოსახლეობის ფართო ფენებში სწამთ ჩვენი პრწყინვალე მომავალი? ელასტიუ-

რობა ჩვენი პარაგრაფისა იმით არის კარგი, რომ პარტიის კარი დარაზული არ უნდა იყოს, რომ მისი გაღება არ უნდა იყოს ძნელი. რას ამბობენ მეუმრავლესენი? ისინი ტუკებით დამდგარან პარტიის კარებთან და ერეკებიან მუშებს პარტიიდან: არ შემოხვიდეთო, თუ გუბერნატორს ბომბა არ ესროლეთო!

— პროვოკაციაა! ტყუილია!—დაიყვირა „ჟელეზნიმ“ და რკინისფერი სახე სისხლის მოწოლისაგან სპილენძისფერი გაუხდა.

„ჟელეზნი“ მაღალი, შავი, ხმელხმელა და ასოვანი კაცი იყო. მთელი მისი აღნაგობა ისეთ რკინისებურ სიმტკიცეს წარმოადგენდა, რომ მუშებმა მას „ჟელეზნი“ შეარქვეს. ხმაც ღონიერი, რისხიანი ჰქონდა.

ვერიგინი აიკვირცა „ჟელეზნის“, გაიცინა და ჩუსტისკარება:

— ყველანი რომ წყალბოლის პოლიტიკური საკითხები, თქვენ ვინ ერი იქნებოდით!

— პანკეტებზე რომ წყალბოლის პოლიტიკური საკითხები, ყველა პრეზიდენტი იქნებოდა.—ირონიულ დაბუბუნა „ჟელეზნიმ“. ხმა ძოლწრებული იყო და ხალხს გაკიცინა.

— არა! ერთი ენა ვისწავლოთ! — წამოიძახა ტარიელი.— მუშებს ორკესტრიანი პარტიები რომ პარტიათ. ტყუილია, პირველი. ნეუმრავლესობა მეორე დიფერენციალია. მუშები. რეაქციაში.

— მაგრამ ორიენტაციაც ხომ უნდა, — უთხრა გრიგოლმა ტარიელს.

— მე პრაქტიკული ნაბიჯები მინდა. იჯახა ტარიელმა.

— ხა... ხა... ხა... — ატყდა სიცილი.

— რა ენაზეთია გრიგოლი? — ეკითხება ტარიელს და ისე ხომარეც მიუბრუნდა: — თქვენს ხელს უშლიან რევიზიებით. ვიცავით წესრიგი!

ჩუმად, ამხანაგო ტარიელ! გაიგებენ, ხო, გრიგოლ!

— ამხანაგებო! ამჟამად ჩვენ ვდგავართ ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული რევოლუციის წინაშე. ამ რევოლუციის ხელმძღვანელიც ბურჟუაზია იქნება. ჩვენ ვიქნებით უკიდურესი მემარცხენე ოპოზიცია. ეს ოპოზიცია რომ ძლიერი იყოს და პროგრამა-მინიმუმი განახორციელოთ. საჭიროა რაც შეიძლება მრავალრიცხოვანი და ძლიერი პარტია გვყავდეს. საჭიროა რაც შეიძლება მეტი თანამოკრძნობნი შემოვუშვათ პარტიაში.

— მიკიტნებიც? — მიაძახა ტარიელმა.

— მიკიტნებიც, — უპასუხა გრიგოლმა.

— მრეწველებიც? — ჰკითხა პეტრემ.

— მრეწველებიც, — უპასუხა გრიგოლმა.

— ეს იქნება ცირკი და არა პარტია, — წამოიძახა ჟელეზნიმ.

— სისულელეა მეუმრავლესეთა აზრი, ხელი ჰკრა ისეთ კაცს, რომელიც დასახმარებლად მოდის შენთან და შენთან ერთად ებრძვის მეფის თვითმპყრობელობას. როგორ შეიძლება ხელი ჰკრა ასეთ კაცს? წარმოიდგინეთ ასეთი მაგალითი (გრიგოლი მიუბრუნდა ტარიელს): აი თქვენ, ამხანაგო, ზურგზე გაწევთ მძიმე ტვირთი. ეს ტვირთი ამ მაღაროდან ჭიათურაში უნდა ჩაიტანოთ. მიგაქვთ და წელში სწყდებით. გზაში გხვდებათ კაცი და გეუბნებათ: დაგეხმარები, ტვირთს შეგიმსუბუქებო. რა უნდა უთხრათ თქვენ? თუ ჭკვიანი ხართ, მადლობას ეტყვით და შეიმსუბუქებთ ტვირთს, ასე არაა? თუ ჭკუა არა გაქვთ და დაუწყებთ გამოკითხვას: ვინ ხარ? რა კაცი ხარ? რატომ მეხმარები? რას იზამ ხვალ? ზეგ? რას იტყვით, ამხანაგო?

ტარიელი შეიშმუშნა. დასწყევლოს ღმერთმა, რაღა ტარიელი გამოარჩია ამ კაცმა ამდენ მუშაში?

ტარიელმა მიიხედ-მოიხედა, ყველა მას უყურებდა. ისევ გრიგოლი დაეხმარა:

— თუ შეგნებული მუშა ხართ, მიიღებთ დახმარებას. ცხადია. მაგრამ ასე როდი ფიქრობენ მეუმრავლესენი. მათ სურთ ჩამოიშორონ ყველა დამხმარე და გამოსაყენებელი ძალები. მათ სურთ პარტია შეთქმულების ჯგუფად გახადონ. მათ სურთ პარტია უეჭველად სარდაფებში ჩაიყვანონ. მათი აზრით კარგი რევოლუციონერი უეჭველად მიწაში უნდა ძვრებოდეს თხუნელასავით. ერთი სიტყვით, მათ სურთ ჩვენი სოციალ-დემოკრატიული პარტია ბლანკისტების პარტიად, შეთქმულების პარტიად გახადონ. რასაკვირველია, ასეთი პარტია მასობრივი ვერ იქნება. ყველა ხომ ვერ ჩავა სარდაფში? ყველა ხომ ვერ მოშორდება ოჯახს, ნათესავებს, მეგობრებს, ქვეყანას? პროფესორები, ინჟინრები, ექიმები, ხომ ვერ ჩავლენ სარდაფში? არა, ამხანაგებო, ჩვენი პარტია ფანატიკოსების პარტია არ არის. სარდაფებში არ ჩავალთ. პირიქით, ჩვენ გვინდა სარდაფებიდან ამოვიდეთ. ჩვენ არალეგალური მუშაობა არ გვინდა. ჩვენ საჯაროდ გვინდა გამოვაცხადოთ ჩვენი რწმენა. დე, შეგნებულად მოვიდეს ხალხი ჩვენს პარტიაში.

— მეტი არაფერი? მარტო შეგნება? — შეეკითხა ინწკირველი.

— მთავარია შეგნება, — უპასუხა გრიგოლმა.

გიორგიმ გადახედა კობას. ის ისევ ისე დინჯად იდგა და რაღაცას იწერდა ბლოკნოტში.

ახლა არ იკითხავთ, რატომ არ უნდათ პარტიაში ხალხის მიღება მეუმრავლესეებს? მათ გამოიგონეს ახალი თეორია, რომ მუშა ხალხი თავისი ძალღონით ვერ შეითვისებს მაღალ იდეალებს, რომ ის მხოლოდ დღიურ ინტერესებს ხედავს. მაშ ვიკითხოთ, ვის შეუძლია ყველაფერი ეს შეაგნებინოს მუშებს? ვის და ჩვენო, ინტელიგენტებსო. ამბობენ ისინი. და ამით, ერთის დაკვრით, თავის თავს მუშათა პარტიის მეთაურად აცხადებენ. ხოლო თვით მუშებს უბრალო მასალად და ამყოლად. ე. ი. იწყება ძველი ამბავი გმირისა და ბრბოს შესახებ. გმირი პარტიის მეთაური ინტელიგენტია. ხოლო ბრბო პარტიული ხალხი. რა მოჰყვება ამას? ის, რომ გმირისთვის დისციპლინა არ არსებობს. დისციპლინა ბრბოსთვისაა. ყოველგვარი მოვალეობა ბრბოს და. არავითარი—ინტელიგენტებს. აი მათი ბატონური პოლიტიკა. მათი აზრით, პარტია სახელმწიფოა, სადაც ყველაფერი ბიუროკრატიულია. მათ ავიწყდებათ, რომ პარტია ნებაყოფლობაზეა აგებული და არა ძალადობაზე..

— მე ვათავებ, ამხანაგებო. მე ვამტკიცებ: პარტია მთელი მუშაობა კლასია და არა მისი მოწინავე ნაწილი, როგორც ამტკიცებენ ლენინი და ჯუღაშვილი. პარტიის წევრი არაა ვალდებული მუშაობდეს არალეგალურად და ემორჩილებოდეს ორგანიზაციას. არაა საჭირო მკაცრი ორგანიზაცია. სცდება მეუმრავლესეთა ლიდერი ლენინი, როცა ამტკიცებს, რომ ძალაუფლებისათვის ბრძოლაში პროლეტარიატისათვის მთავარი იარაღი ორგანიზაციაა. მე მოვუწოდებ მეუმრავლესეებს მივატოვონ ეს ფრაქციულობა. დამთავრდეს ეს ორგანიზაცია და შემოუერთდნენ ჩვენ. იქნებ კი, ამხანაგო მუშებო, შემოიტანოთ პარტიაში. პარტიის კარი ღიაა. ყველასათვის, ოღონდ მოისურვებდეთ! და ჩვენ ვეუბნებით: კეთილ იყოს თქვენი მობრძანება პარტიაში...

[illegible]

[illegible]

ყველა მოელოდა, რომ კობა იქ დადგებოდა, სადაც ორატორები დგებოდნენ. მაგრამ კობა ადგილიდან არ დაიძრა. ის იდგა კლდისთან და თავის კლდისაგან გამოკვეთილს ჰგავდა. მთელი კრება მისკენ მიბრუნდა. ერთ ხანს კრება და კობა ერთმანეთს ზომავდნენ. კობამ შენიშნა, რომ ექვსასმა თვალმა ერთი კითხვა დაუსვა: ახა, შენ რას იტყვიო? თითქოს სასწორი ასწია კრებამ და თვალწინ გაუჩერა: ახა ვინ გადასწონისო?

მაღაროს პირას შავი ქვის ხორები ეწყო. მზეზე უცნაური ფერებით ბზინავდა შავი ქვა. მთის კლდეზე გაუხარელი ბუჩქები იდგა. შავი მტვერი სქელ ლაქად იყო ფოთლებზე და სიმწვანეს ფარავდა. ჩიტები იშვიათად თუ შემოსხდებოდნენ ამ ბუჩქებზე, ისეთი ღარიბი და უხალისო იყო ის ბუჩქები. შავ ქვას ბუნებაც კი დაეჩაგრა, არამც თუ ის მუშები, რომელნიც მოსულიყვნენ აქ სიმართლისა და სწორი გზის საძებნელად.

კობამ დაიწყო ღინჯად, აუღელვებლად, ოდნავ ყრუ ხმით.

— ამხანაგებო! ჩვენს თვალწინ გადაშლილია დიდებული სურათი ბურჟუაზიულ რუსეთსა და პროლეტარულ რუსეთს შორის ბრძოლისა. ორი ღიღი არმია გამოვიდა ბრძოლის მოედანზე: არმია პროლეტარებისა და არმია ბურჟუებისა, და ბრძოლამ ამ ორ არმიას შორის მოიცვა მთელი ჩვენი დღევანდელი ისტორია.

— რადგან არმია აუცილებლად ვერ იმოქმედებს, რადგან ყველა არმიას ჰყავს თავისი მოწინავე რაზმი, რომელიც წინ უძღვის მას და გზას უნათებს. — ცხადია, ამ არმიებთან ერთად უნდა გამოსულიყვნენ შესაფერი ჯგუფები წინამძღოლებისა, შესაფერი პარტიები, როგორც იტყვიან ხოლმე...

...თითოეულ არმიას მისი კლასობრივი ბრძოლის დროს წინ უძღვის მისი საკუთარი პარტია...

ტარიელი შეაჩერდა თვალებში კობას. კობამაც თვალი მოჰკრა. არც თუ დააკვირდა, არც თუ გაუღიმა, მაგრამ ტარიელმა რაღაც სიახლოვე იგრძნო ამ ორატორთან. თითქოს დიდი ხნის ნაცნობი იყო ეს ორატორი მისთვის, და ისიც, რასაც ორატორი ამბობდა, გასაგები შეიქნა მისთვის. ორატორი განაგრძობდა:

— ...ჩვენი პარტია სოციალ-დემოკრატიულია. ეს იმას ნიშნავს, რომ მას აქვს საკუთარი პროგრამა (სადღეისო და საბოლოო მიზნები მოძრაობისა), თავისი საკუთარი ტაქტიკა (ბრძოლის წესები) და თავისი საკუთარი ორგანიზაციული პრინციპი (გაერთიანების ფორმა)...

უცებ ტარიელს მოულოდნელმა აზრმა გაუელვა: რა დიდი ამ-

ბები იწყება და მეც ამ ამბების მონაწილე ვარო. ამ აზრმა გაახარა და სალამი შემატა.

-პროგრამულ, ტაქტიკურ და ორგანიზაციულ შეხედულებათა ერთიანობა ის ნიადაგია,—განაგრძობდა ორატორი,—რომელზედაც შენდება ჩვენი პარტია. მხოლოდ ამ შეხედულებათა ერთიანობას შეუძლია შეაკავშიროს პარტიის წევრები ერთ ცენტრალიზებულ პარტიად. ირღვევა შეხედულებათა ერთიანობა — ირღვევა პარტიაც. ცხადია. პარტიის წევრი შეიძლება ვუწოდოთ მხოლოდ იმას, ვინც სავსებით მიიღებს პარტიულ პროგრამას, ტაქტიკას და ორგანიზაციულ პრინციპს...

- ვთქვათ მივიღე. მერე — გაიფიქრა ტარიელმა.

-...მაგრამ საკმარისია პარტიის წევრისათვის პარტიული პროგრამის, ტაქტიკის და ორგანიზაციული აზრის მ ი ღ ე ბ ა?

ტარიელს გაუკვირდა: ეს კაცი ჩემს გულში ხომ არ ზის. ენა-ზიდან პეტრესთვის გაეგზავნებინა თავისი აზრი. მაგრამ პეტრე ისე ცალსახად არ უსმენდა, რომ ვერ ღაურღვია ყურადღება და ისევ ორატორს მიაჩერდა.

-შეიძლება ვუწოდოთ ამისთანა კაცს პროლეტართა არმიის წინამძღოლი? რა თქმა უნდა, არა! ჯერ ერთი, ვინ იცის რამდენი ხნით ჰქვეყანაზე, რომელიც სიამოვნებით „მიიღებს“ პარტიულ პროგრამას, ტაქტიკას და ორგანიზაციულ შეხედულებას და ყბედობის მეტს კი არაფერს გააკეთებს. პარტიის წმიდათა-წმიდის მიმწიკვლა იქნებოდა, რომ ამისთანა ყბედისთვის პარტიის წევრი, ე. ი. პროლეტართა არმიის წინამძღოლი დაგვერქმია. ესეც რომ არ იყოს, ჩვენი პარტია ფილოსოფიური სკოლა ხომ არაა, ან რელიგიური სექტა.—განა ჩვენი პარტია ბ რ ძ ო ლ ი ს პარტია არ არი? და თუ ეს ასეა, განა თავისთავად ცხადი არ არი, რომ ჩვენს პარტიას ვერ ღააკმაყოფილებს მისი პროგრამის, ტაქტიკის და ორგანიზაციული შეხედულების პლატონური მ ი ღ ე ბ ა, რომ ეს თავის წევრს უკვეღლ მოსთხოვს მიღებული აზრების განხორციელებას?.. მაშ სადამე. ვისაც ჩვენს პარტიაში წევრობა უნდა. მას არ ჰქონდეს იკმაროს პარტიის პროგრამულ, ტაქტიკურ და ორგანიზაციულ შეხედულებათა მიღება და სული უნდა მიჰყოს ამ შეხედულებათა განხორციელებას, მათ ცხოვრებაში გატარებას.

-- დღემდე როგორი იყო პარტია, დღემდე? —შეეკითხა ლორთქიფანიძე.- -მაშ, თქვენის აზრით. ჩვენ დღემდე პარტია არ გვყოლია.

—... დღემდის ჩვენი პარტია სტუმართ-მოყვარე პატრიარქა-

ლური ოჯახს წააგავდა, რომელიც მზად არის მიითვისოს ყველა ი ანამგრძნობი. მას მერე-კი, რაც ჩვენი პარტია ცენტრალისტურ ორგანიზაციათ გადაიქცა, მან გადაიყარა პატრიარქალური ელფერი და სავსებით დაემსგავსა სიმაგრეს, რომლის კარებიც გაიღება მხოლოდ ღირსეულთათვის. ამას-კი დიდი მნიშვნელობა აქვს ჩვენთვის. იმ დროს, როცა მეფის თვითმპყრობელობა ცდილობს გარეგნულ პროლეტარიატის კლასობრივი თვითშეგნება „ტრედუნიონიზმით", ნაციონალიზმით, კლერიკალიზმით და სხვა ამისთანებით; როცა, მეორე მხრივ, ლიბერალური ინტელიგენცია დაკიდებით ცდილობს პოლიტიკური თვითძალმოქმედება მოუკლას პროლეტარიატს ი ნდობა მოიპოვოს უკანასკნელზე. — ამისთანა დროს ჩვენ ღიდი ეფხიზლე გვმართებს და არ უნდა გავიწყდებოდეს, რომ ჩვენი პარტია სიმაგრეა, რომლის კარები მხოლოდ ი ირსეულთათვის გაიღება.

— ღირსეულთათვის, — ირონიულად გაიცინა ლორთქიფანიძემ, — და ისიც ლენინია ცურთხეული. ხომ? პარტიული წესდების ლენინური პირველი მუხლი მიხედვით, ხომ?

— [illegible] ზე უნდა ვითქვა. ესაა ორატორის ლენინი, გამოჩენილი თეორეტიკოსი და პრაქტიკოსი რევოლუციური სოციალ-დემოკრატიის, იგი განმარტავს პირველ მუხლს: რუსეთის რეში ის სოციალ-დემოკრატიულ პარტიის წევრი იწოდება ის, ვინც მიიღებს ამ პარტიის პროგრამას, ვინც მატერიალურად ეხმარება პარტიას და პირადად [illegible] ორგანიზაციის ერთ-ერთ პარტიულ [illegible] განმარტებ, როგორც ხედავთ, ამ ზრიდან, რომლითაც ჩვენი პარტია [illegible] და არა ერთეულის ხელ [illegible]

[illegible]

პირობა პარტიის წევრობისა, რომლითაც პარტიის წევრებს ევალებათ ერთ-ერთ პარტიულ ორგანიზაციაში მონაწილეობა... გამოდის, რომ შეიძლება პარტიის წევრი იყვე, თუნდაც რომ პარტიულ ორგანიზაციაში არ შედიოდე.

— ეი პარტია! — წამოიძახა პეტრემ.

თუნდაც რომ მოვალედ არ სთვლიდე შენს თავს პარტიულ ...ებაში დაემორჩილო.

ეი პარტიული დისციპლინა! - გადაიხარხარა ჟელეზნიმ.

მერე. რანაირათ შეუძლიან პარტიას რეგულარულად ხელმძღვანელობა, იმ პირებს, რომლებიც არც ერთ პარტიულ ორგანიზაციაში არ შედიან და, მაშასადამე, რომლებიც მოვალეთ არ სთვლიან თავიანთ თავს აუცილებლად დაემორჩილონ პარტიულ დისციპლინას?... ერთი ეს-ღა დაგვრჩენია, რომ მოვაშოროთ მარტოვის განმარტებას მისი ბუნდოვანი და უაზრო „პირადი დახმარება ერთ-ერთ პარტიულ ორგანიზაციის ხელმძღვანელობა ქვეშ". უამპირობოთ ორი პირობა-ღა დარჩება მარტოვის განმარტებაში (პროგრამის მიღება და მატერიალური დახმარება), რომლებსაც თავისთავად რავითარი ფასი არა აქვს, რადგანაც ყველა ყბედს შეუძლიან პარტიული პროგრამა „მიიღოს" და მატერიალური დახმარება აღმოუჩინოს პარტიას, რაც სულაც არ აძლევს მას უფლებას პარტიის წევრი იყვეს.

ორატორმა ხელი ასწია და თითი კრების განზე გაიშვირა, სადაც, მეუმცირესები იდგნენ. აქვსა თვალი ლორთქიფანიძეზე და ამიშვილზე შეჩერდა. შემდეგ ისევ ორატორზე გადმოვიდა. ორატორმა განაგრძო:

... მაშ რა კოფილა ჩვენი პარტია, ეკითხებით ჩვენ, ერთეულები შემთხვევით ხროვა, თუ წინამძღოლთა მჭიდრო ორგანიზაცია?.. როგორც ჩანს, მარტოვის აზრით, ჩვენი პარტია ცენტრალისტურად მოწყობილი ორგანიზაცია კი არაა, არამედ პროვაა ადგილობრივი ორგანიზაციებისა და სოციალ-დემოკრატიული ერთეულებისა, რომლებმაც მიიღეს ჩვენი პარტიული პროგრამა და სხ. მაგრამ თუ ჩვენი პარტია მწყობრი ორგანიზაცია არაა, ცხადია, ის ალარც სიმაგრე იქნება, რომლის კარებიც მარტო ღირსეულთათვის უნდა იღებოდეს. და მართლაც, მარტოვისთვის, როგორც ეს მისი განმარტებიდან სჩანს, პარტია სიმაგრე კი არა, ბანკეტია, სადაც თავისუფლად შეუძლიან შევიდეს ყველა ის, ვინც ისურვებს. ცოტაოღენი ცოდნა, ოდნავი თანაგრძნობა, ცოტა

ნივთიერი დახმარება, — და საქმე გაჩარხულია, თქვენ სრული უფლება გაქვთ პარტიის წევრად ირიცხებოდეთ...

მეუმცირესეთა რიგებში ჩოჩქოლი ატყდა. ცხადი იყო, ორატორის გასროლილი ისარი მიზანს მოხვდა. მეუმცირესეთა ჩოჩქოლს და სქაფრობას ორატორმა გესლიანად ესროლა:

— ვაშ. რაღა ვნებავთ, ბატონებო, მობრძანდით... ბანკეტზე!

— ხა... ხა... ხა... — გაიცინეს გარშემო.

— თქვენ ატყუებთ მუშებს! — წამოიძახა გრიგოლ ლორთქიფანიძემ და ხელი კობასაკენ გაიშვირა. — ყრილობამ მარტოვის წინადადება მიიღო...

ტარიელი ახტა და გრიგოლს ხელში ეცა. ეგონა, გრიგოლი ჩხუბს იწყებსო. ტარიელთან ერთად სხვა მუშებიც წამოხტნენ. კრება წამოიშალა და მრისხანე ხუგუნი გაისმა. ცუდად იყო გრიგოლის საქმე, რომ ისევ კობა არ მიშველებოდა. ის მუშებსა და გრიგოლს შუა ჩადგა და ლამშვიდებით მიმართა მუშებს:

—დაწყნარდით. ამხანაგებო! ჩვენ კრება გვაქვს და არა ჩხუბი.

მუშები დაცხრნენ, მაგრამ ახლა რამოდენიმე წრე გაკეთდა და კობა გარშემო შემოირკალნენ.

კახა ვერ მოითმინა და ოვისიანებს კაძახა, ჩვენი რა შუაშია?

— ჭკითხე შენს ლიდერებს! — მიაძახეს კახას.

... დაწყნარდით. დაწყნარდით. ამხანაგებო! — აწუხარებდა კრებას გრიგოლი. — ჩხუბი არავის უნდოდა. მოგეჩვენათ! გაგაგრძელოთ, ამხ. კობა!

კობა ერთ წამს ჩაფიქრებული იყო, ეტყობა რაღაც წყვეტილი პოულობდა. მიუბრუნდა მეუმცირესთა ლიდერებს და შეცრაცუხდა.

— ჩვენ მოუდეკრებლობის შედეგად მოგვანია მეორე პარტიული ყრილობის გადაწყვეტილება, რომელმაც მარტოვის განმარტება მიიღო. და სრული იმედი გვაქვს, რომ მესამე პარტიული ყრილობა უეჭველად გამოასწორებს მეორის შეცდომას და ამხ. ლენინის განმარტებას მიიღებს...

ეს ისეთი გაბედული განცხადება იყო, რომ მეუმცირესეთა ლიდერები ერთ ხანს გაკვირვებით უყურებდნენ ხან ერთმანეთს, ხან ორატორს.

ორატორმა კი იაფად ღირდა, ისევ აუღელვებლად განაგრძო:

— ერთი ვიკითხოთ, გამოგვყვება თუ არა გაუპინწკავი ხალხი ბოლომდე? იბრძოლებს ის ჩვენსავით თავდადებით? დაღვრის სისხლს? ან წავა ციხეებში? ან ავა სახრჩობელაზე? არა. ამხანა-

გებო! რომელიმე მიკიტანი, თავადი ან ბობოლა დღეს გაგიწვდის ხელს, მაგრამ ხვალ იმავე ხელით თოკს მოგაბამს კისერზე და აგწევს სახრჩობელაზე. ბოლომდე ჩვენთან მხოლოდ ის იბრძოლებს, ვისაც მტკიცედ სწამს ჩვენი საბოლოო მიზანი, ჩვენი პროგრამა-მაქსიმუმი: სოციალიზმი. მიკიტნები, ბობოლები და საერთოდ შემთხვევითი წამხმარე ხალხი პროგრამა-მინიმუმის განხორციელებაშიც არ დაგვეხმარება. მათ არა სწამთ ჩვენი საბოლოო მიზანი, სოციალიზმი.

— რაც მართალია, მართალია! — წამოიძახა გიორგიმ. — ყველაფერი გასაგებია!

— შენ ბევრი გესმის! — დაცინვით მიაძახა ზაქარია გუროლმა.

— რომ არ მესმოდეს, თავმჯდომარედაც არ ამოქირჩევდნენ,— უპასუხა გიორგიმ. — განაგრძეთ, ამხ. ორატორო!

— აი, სწორედ ამ საკითხის გამო ყრილობა ორად გაიყო. ახლა დაიძახებთ მეორე საკითხიც: ვინ უნდა ყოფილიყო არჩეული პარტიის ცენტრალური ორგანოს—გაზეთ „ისკრის" რედაქტორებად. ლენინის მომხრეები თუ მარტოვისა? ლენინი იქამდეც კი მივიდა, რომ რედაქციაში მარტოვი შეაყვანინა. წარმოიდგინეთ, მარტოვი, რომელიც [illegible] იყო გარდა სარედაქციო კოლეგიაში ჩემი სამი თანაკომპრომისელი შეიყვანეთო. რედაქციაში სულ ექვსი კაცი იყო. ამრიგად, მარტოვის აზრით ლენინს უნდა ჰყოლოდა მხოლოდ ერთი მომხრე. ყრილობა არ დაეთანხმა მარტოვს. უმრავლესობამ ლენინს მისცა სამი, უმცირესობამ მარტოვს. ცენტრალური კომიტეტის არჩევნებისას ყრილობის უმრავლესობამ ლენინის მომხრეები გაიყვანა. ამნაირად პარტიის ცენტრალური ორგანოების არჩევნებისას ყრილობის უმრავლესობამ ლენინს მისცა სამი. ხოლო უმცირესობამ მარტოვს.

— აი, ამის შემდეგ წარმოიშვა ეს ორი ახალი სიტყვა: მეუმცირესი და მეუმრავლესი. ამჟამად კი, როგორც ხედავთ, ეს ორი სიტყვა ორი სხვადასხვა პოლიტიკური ასპროვნების გამომხატველია.

— კარგი, ასე რომ არ აუხსნიათ ჩვენთვის? — გაისმა გულისშემძვრელი შეძახილები მაყურებლებში. — ზაქარიას, გაკუპუებთ?

— მერე, მერე, ოჰ ძმაო ბარ! რა მოპყრა ვანსეთქილებას?

— დისციპლინის ძალით, ყრილობის დადგენილებას სრულ უნდა დაემორჩილებოდნენ მეუმცირესენი? არ დაემორჩილნენ. მათ მოინდომეს პარტიის ცენტრის ხელში ჩაგდება. მათ ისევ მოითხოვეს რედაქციაში უმრავლესობა მოგვეციოთო. მათ მიემხრო პლეხანოვი და შემოუშვა მეუმცირესენი რედაქციაში. მათ ჩაიგდეს ხელში

„ისკრა“ ამნაირად, როცა „ისკრაზე“ ვლაპარაკობთ, უნდა ვიცოდეთ, რომელ „ისკრაზე“ ვლაპარაკობთ: ძველ თუ ახალ „ისკრაზე“...

აი, ამხანაგებო რაც გათიშა პარტია. ახლა ეს გათიშვა ყველა ორგანიზაციას მოედო. ცენტრიდან დაბა-ქალაქებში, ან პერიფერიებში გადმოვიდა. ჩვენ გამოვდივართ მუშების წინაშე და ვუხსნით საქმის ვითარებას.

— კი არ უხსნით, აბნელებთ საკითხს! — გაწყვეტინა ზაქარია გურულმა.

— კაცო, რა დაგემართოთ თქვენ? — ვაკვირდი ზაქარიას. ვირაგი შეჭანი განმარტება ჯერ არავის მოეცა ჩვენთვის.

— მოიცა, ჩემო ძმაო, — წამოვარდა ზაქარია. — მე მინდა აშკარა იყოს ყველაფერი. აქ ამახინჯებენ ფაქტებს.

— ამახინჯებენ. ამახინჯებენ! — დასცდა ყიჟინა ზაქარიას მოყვანილმა ბიუჯეტმა, რომელიც მუშები „ხუნხუზებს“ ეძახდნენ.

— გაძლევთ შენიშვნას, ამხ. ზაქარია, — უწყრა ხმას გიორგიმ. — ჩვენ მენშევიკურ სიტყვა-ორატორებში ლაპარაკობდნენ, მეუმრავლესობაში სულ არ ეშლიდნენ. ამხ. კობას ყველა მუშები სულგანაბული უკმენენ, მაგრამ თქვენ და თქვენი „ხუნხუზები“ უშლიან ხელს...

ვინ იცის, ამ შენიშვნას რა მოჰყვებოდა, რომ კახას რეპლიკას ახალი მიმართულება არ მიეცა კრებისათვის. კახა ხმაზე ღა-გა ღა შესძახა ზაქარიას:

— ამხ. ზაქარია, თქვენ ბალზე უშხოდ იქცეოთ! ამხ. კობას არ ფერი დაუშავინებია. მე ვიცნობ მეორე ყრილობის ყველა ოქმებს და მე ვადასტურებ, რომ ორატორმა სრული ჭეშმარიტება სთქვა.

— ჰო! სიმართლეს გაუმარჯოს. ჭეშმარიტებას გაუმარჯოს! — შემოჰკრა ტაში პეტრემ.

— მხ. კახა, თქვენ მეუმრავლესი ხართ თუ მეუმცირესი? — შეეკითხა გრიგოლი კახას.

მე აქ ბოვედი როგორც მეუმცირესთა პროპაგანდისტი, მაგრამ შეიძლება აქედან მეუმრავლესთა პროპაგანდისტად დავბრუნდე.

— ვაშა! ვაშა! — დასჭექა „ყელეზნიმ“.

— ეს ჩვენი დიდი გამარჯვებაა, — აღტაცებით გადასძახა თიკოს ამხანაგებს სტეპკომ. — აი პატიოსანი კაცი!

— კარგი პროპაგანდისტი კი ყოფილხართ! — ჩაიქნია თავი ალიდორემ და კახას საყვედურით შეხედა.

კობა არ ჩქარობდა სიტყვის გაგრძელებას. იცოდა, რომ ამ რეპლიკებში იხსნებოდა საკითხის რთული ხლართი.

— ჩვენთან პარიზში... — დაიწყო პარიზელმა № 1-მა.

— რა ჩვენთან პარიზშიო, ბიძია! — გააწყვეტინა გიორგიმ. — პატრიოტიული მშვიდით ხარ გამოზრდილი... დაიცავით წესრიგი, ნუ აჭენებთ ტუკს!

— ხა... ხა... ხა... — გაისმა ხარხარი. ესეც შენს პარიზელს!

— ამას არ გაპატიებთ! პიროვნებაზე გადადიხართ! — ყვიროდა პარიზელი № 1.

— თქვენ აქ ბრძანდებით, როგორც პიროვნება. შეიშვნაც მოგეცით, როგორც პიროვნებას. თუ პიროვნება არა ხართ, ვისა ხართ?

— ჰალსტუკი და ტუკი! — დაცინვით ჩაურთო ტარიელმა.

კრებას ვინ იცის, როდის დაწყნარდებოდა, რომ კობაა იმედ არ დააწყო. მას შეიშნა, რომ „ხუნხუზებს“ კრების ჩაშლა უნდოდათ.

— გაიშვის საკითხი დიდი საკითხია, — განაგრძო კობამ. — ამას გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს რევოლუციური მოძრაობისთვის. დღეა მშრომელი ხალხი ყალყზეა დამდგარი. თქვენ ხომ ჰკითხულობთ გაზეთებს? ხომ იცით, რა ხდება ქალაქებსა და სოფლებში? კატეგორიულად, ჩვენს საქართველოში არ დარჩენილა არც ერთი მაზრა, სადაც არ იყოს გამოსვლები. აი ასეთ დროსაა საჭირო მტკიცე სელმძღვანელო პარტია. პარტია მტკიცე დისციპლინით, ლენინური პრინციპებით შეიარაღებული, მებრძოლი პარტია.

— შეგნება? შეგნებაზე რას იტყვით? — შეეკითხა გრიგოლი.

— მარტო შეგნება. გაღვიძება და დალიე. — გაბრაზებით უპასუხა კობამ, მაგრამ ბრაზი მყისვე ჩაიცხრო და განაგრძო:

— რაძღენი პარტია მოდის ასეთ დროს მშრომელ ხალხთან ღალატობა! ეს ფედერალისტები, ეს ანარქისტები, ეს ესერები, ეს სოციალისტებიო... (ხალხს გაეცინა. გაეცინათ მეუმცირესეებსაც კი). საჭიროა გარკვევა, ვინაა ხალხის ერთგული. ვინ დაიცავს ბოლომდე მუშათა კლასის ინტერესებს. ჩვენ, მეუმრავლესენი, ამკარა ბრძოლას გავუმართავთ ყველას. და, ნახოს მუშათა კლასმა, ვინაა მტერი და ვინაა მოყვარე!

— პრობოსა და გმირებზე რას იტყვით? — შეეკითხა გრიგოლი. — რატომ ამაზე არაფერს იტყვით?

— გრიგოლ ლორთქიფანიძე მეკითხება, რას იტყვით ბრბოსა და გმირების შესახებო? ვფიქრობ, სჯობდა არ დაესვა ეს საკითხი...

— ფონი გასვლის შემდეგ დალოცესო, — შესძახა გრიგოლმა.

— კიდეც გავალთ და კიდეც დავლოცავთ,— უპასუხა კობამ. — შეიძლება სხვამაც დაგვლოცოს... მაშ ასე, ბრბო და ინტელიგენცია.

მეუმცირესობა ლიდერებმა თავისიანებს ანიშნეს—ჩუმად იყავითო.

ზაქარიამ „სუნჯუზებს" თვალი უკრა, დააშოშმინა, ეტყობოდა, რომ ეს საკითხი ყველას აინტერესებდა.

— ეს საკითხი, ინტელიგენცია საკითხი, ძველი. ის შეხედულება, რომელსაც მეუმცირესენი ანვითარებენ, სამოცდაათიან წლებიდან მოდის. მაშინ ავრცელებდნენ აზრს, რომ ინტელიგენცია განწყობილი არისო. მას შემდეგ ოცდათხუთმეტმა წელმა განვლო, მეუმცირესენი კი ისევ ნუცას სკოლაზე გაჩერებულან ამ საკითხში. ბათ ავიწყდებათ, რომ დღევანდელი ინტელიგენცია სხვადასხვა ჯგუფისაგან შესდგება. კაპიტალისტურმა წარმოებამ კლასობრივი წინააღმდეგობა განავითარა. ჩამოყალიბა საზოგადოების პოწინააღმდეგე ჯგუფები და ინტელიგენციის კრებულს სხვადასხვაობაც საზოგადო ბაში შეპრძოლ კლასები თავისი მოძმრე იდეოლოგი ინტელიგენტები გაუჩნდათ და შესაფერ მოქმედებას მოჰკიდეს ხელი. ბურჟუაზიის ინტელიგენციას მუშათა კლასმა თავისი ინტელიგენცია დაუპირისპირა და მისი სამუალებით მუშათა მოძრაობის თეორიული შესედულება შეიმუშავა. ინტელიგენცია თეორიულად გამოხატავს პრაქტიკული ცხოვრების საჭიროებას. და მისდა შესაფერად მკაფიოდ გარკვეულ. მეცნიერულად შემუშავებულ პროგრამას აგებს. და ამ პროგრამის ცხოვრებაში გასატარებლად პრაქტიკულ მოღვაწეებთან ერთად სამოქმედო წესებს იმუშავებს და მოღვაწეობას ეწევა.

ეხახს პოეწონა კობას ლოღიკა და აზრების სიცხადე. ხელოს მიწერა და ორატორს პირში შეაჩერდა. მთელი კრება სულგანაბული იყო. „ხუნსუზებიც" კი. ჩაფიქრებული ისიდორე რამიშვილი ჯოხს დაყრდნობოდა...

— საჭიროა თუ არა ამ პროგრამისა და ტაქტიკის პოპულარიზაცია? ცხადია, საჭირო.. ვინ უნდა მოიმოქმედოს ეს? ცხადია, იმან, ვისაც შეგნებული აქვს პროგრამა, ტაქტიკა, და პარტიის სამოქმედო ორგანოში შესაფერი მოღვაწეობა შეუძლია. ეს შეგნება კი უმთავრესი დამახასიათებელია ჩვენი ინტელიგენციისა. მაშ, მას

ამხანაგი ს ტ ა ლ ი ნ ი მიტინგზე ჰიათურაში ამხელს მენშევიკებს (1905 წ.)

მხატვარ ს. ნადარეიშვილის სურათიდან

პარტიული პროგრამა აქვს და პარტიული ტაქტიკით ხელმძღვანელობს. მაშ, რათ ჩნდება ასეთი წინააღმდეგობა ინტელიგენციასა და პრბოს შორის? იმიტომაო, პრბოს მიუმცირესია წარმომადგენელი, რომ პარტია ბიუროკრატიულ ცხოვრებით ცხოვრებსო. ეს ტყუილია. აბა სანქვას: სად? როდის?

ლორთქიფანიძე სდუმდა. სდუმდა ისიდორეც.

— როდის უარჰყო უმრავლესობამ კლასის მოწინავე პირების მონაწილეობა პარტიაში? არსად და არაოდეს!

ლორთქიფანიძე ხუთმდა. ხუთმდა ისიდორეც.

— ვინ არიან მოწინავეები? კლასის შეგნებული ნაწილი. ე. ი. ისინი, ვისაც მოქმედების ასპარეზი გათვალისწინებული აქვთ, პროგრამა და ტაქტიკა გავებული და შეთვისებული. ეს არის კლასის ცნობიერი წევრები და ამიტომ იგი პარტიის წევრიც უნდა იყვნეს, აქტიური მონაწილეობა უნდა ელებდეს სამოქალაქო ორგანიზაციებში. განა ასეთი წევრი ინტელიგენტი არ არის და „ინტელიგენციის კლასის მოწინავე წევრს არ წარმოადგენს? განსხვავებაა ერთია: პირველი ფიზიკურ შრომას ეწევა განსაზღვრულ პირობებში. მეორე არა. მხოლოდ პოლიტიკური პარტიის წევრისაგან განსხვავება ცხადია. რამდენად შეესაბამება ამა თუ იმ პირს პარტიის პროგრამა და ტაქტიკა, ორგანიზაციულ მონაწილეობას სამოქმედო ორგანოში. ეს არ ახასიათებს შეგნებული და არ იღებს ასეთ მონაწილეობას. ის პარტიის წევრი გამოსაცდელია. მოწინავე იქნება ის თუ ინტელიგენტი. სულერთია. თუ შეგნებული აქვს ერთიცა და მეორეც და მისი ცხოვრება მიღებულ მიღწევებს. ის ნამდვილი წევრია პარტიის. განურჩევლად იმისა, მოწინავეა ის თუ ინტელიგენტი. ეს საბოლო. ორგანიზაციული ტაბია ზომვა კი კლასობრივი შეხედულების ლაკმუსია. მოგეწონა და უნიადაგო შეხედულებაა... ბიძგის და ბოლოს კრიტიკოსო ლორთქიფანიძეო, რაჟია სომ ინტელიგენცია?.. რითი ვერ დასკვნიდა ამოვიტანოთ შეუმცარისაა სიბრძნიდან? მხოლოდ ერთი: ინტელიგენცია პარტიის მტერია. მტერს კი უნდა ებრძოლო! ამას ითხოვს უმცარისობა უმრავლესობის წინააღმდეგ...

კობამ ბლაკნოტი დაკეცა, პიჯაკის ჯიბეში ჩაიდო და კლიტეს მოშორდა.

წინარიგები წამოიმალა. ეტყობოდა. ყველას მოსწყინდა ეს სიტყვები. მუშები მიცვივდნენ გრიგოლ ლორთქიფანიძეს ყვავილით:

— ერთმანეთზე გვისევთ? როგორ არა გრცხვენიათ?

— რატომ ასე არ აგვიხსენით აქამდე? რატომ გვატყუებდით?

- ზაქარია გურულო, შენი ადგილი არაა აქ! მოგვშორდი თავიდან! შენ მრეწველია, საბჭოში უნდა იჯდე და არა რევოლუციურ პარტიაში!

- ისიდორე რატომ სდუმს? რატომ სდუმს ისიდორე?

- ისიდორემ რა სთქვას? რა აქვს სათქმელი?

ისიდორემ თავი ასწია, გადახედა მუშებს, ეტყობოდა, ღელავდა, ორთნდ ცდილობდა თავშეკავებას, ბოლოს ყრუდ სთქვა:

- ხომ მოუსმინეთ ორივე მხარეს? აწი განსაჯეთ... მაგრამ ისე განსაჯეთ, რომ არ წაგცდეთ...

— სოლომონ ბრძენია, რადა! - ჩაიქნია ხელი ტარიელმა. — თქვენ რჩევას გეკითხებით, ისეთს კი გაეარჩევ მრუდესა და მართალს.

— შენმა მზემ. გაარჩევ! - დაუძახა ზაქარიამ. - რა გესმის, რომ გაარჩიო?

— მითომ და რატომაო? - მიახალა პეტრემ. — თქვენსავით მრეწველი რომ არა ვართ, იქიტომ?

- ეს არასწორია! წაიხსნა ზაქარია. — წაიღეთ უკან სიტყვა!

— ჯერ ლააბრუნეთ ზეღმეტი მოგება, რაც მუშებისაგან შიიღეთ!

- ამხანაგებო, ევროპაში ასე! - - დაიწყო პარიზელმა № 2. - - ჩვენ ეუყოთ, ვინც თუ მრეწველია...

— როგორ? კაპიტალიტებს მუშა ყვლიფოს და მასვე ასწავლის კაპიტალიზმის წინააღმდეგ ბრძოლა? - ღაიგრიალა ქელეხნამ. - - სულ რომ გაპარიზელდები, ბიძია, თორემ ვინ დაგიჯერებს?

- - ამხანაგებო! დაწყნარდით! ზარი ხომ არ ჩამოვრეკოთ? ხომ გაივსო ეტრთო დროა ზარის რეკა პოლიციამ? მართალია, ზურგი გაცვეთილი აქვს პოლიციას, მაგრამ თავი არა აქვს ჯერ გაჭეჭყილი. - მიმართა კრებას ტიტიკომ. — ვის უნდა სიტყვა?

ერთი ხელი აიშალა.

- ბოიცოდა, ამხანაგებო! ღასწით ხელები! მთავარი საკითხი, რომელსაც დღეს ვარჩევთ, არის ასეთი: მეუმრავლესობასა და მეუმცირესობის შორის ატეხილი დავა. ეს დავა მარტო ლენინისა და

მარტოვის დავა არაა. ეს გვეხება ყოველ ჩვენგანს, ყოველ მუშას. ვის გაჰყვება მუშათა კლასი, რომელი გზით წავა, ამას გადამწყვეტი გავლენა ექნება მომავალ რევოლუციაზე... კარგად ჩაუფიქრდით ამას, ძმებო. მუშებო!... ჩვენივე ბედიღბალს ვწყვეტავთ...

გიორგის ხმა აუკანკალდა. მისმა გულწრფელმა აღელვებამ კრებაზე მაგიურად იმოქმედა. დაშოშმინდნენ. ისეთი სიჩუმე ჩამოვარდა, რომ ისმოდა, თუ როგორ შხუოდა ყვირილა ხეობაში.

სიტყვა ეკუთვნის... დაიწყო გიორგიმ.

—ძე! გააწყვეტინა ტარიელმა.—კაცო, ეს ამბავი იმას ჰგავს...

- მოიცა, ტარიელ! ჯერ ითხოვე!

— ვითხოვე რომელია! რამდენი ხანია მაწყვეტინებ სიტყვას... ღიმილმა გაანათა შავი სახეები. ტარიელი ავიდა ტრიბუნაზე.

- ამხანაგებო! ძე შავ ქვაზე 12 წლის მოვედ. ოცი წელია აქ ვმუშაობ და უკვე გავთეთრდი. მიკვირს, სული როგორ შემრჩა. რამდენ გაჭყლეტილ მუშას ძინავს მაღაროებში! აი ამ ბექობზე რომ ვდგევარ ახლა. ტრიბუნაო რომ ვამბობთ, ეს იცით რა არის? სამთო საფლავია. ათიოდე წლის წინათ აქ თორმეტი მუშა ჩავყარეთ. მაღაროში გაიჭყლიტნენ. ვინ ოხი. ვინ აპარატელი, ვინ ქართკელიც. გვროში-კაპიტალისტი არ დაუსარჯავს მწარმოებელს მათ უკრძალველზეც კი. მათი ქონება არავინ იყო. ახლა ეს ქონება და პატრონი ავუკეთ. ეს არის პარტია, ჩვენი პარტია. ძე პირადად არა ვარ პარტიელი, მგონი ვხედავ, მე რომ მაღაროს გამჭყლიტოს, ყოფილა ხალხი ოცნებაში, რომელიც ჩემს სიახლეს არ შეარჩენს მწარმოებელს. აი აქ რომ ზარი ჰკიდია, ეს ვისი საქმეა? კაფიკის შემდეგ დაჰკიდა მწარმოებელმა. ვინ ჰკიდა იმ კაფიკზე? ვის იყო ასი ათასი ხალხის?

სტეპანი ისწორებდა იყო! ატეხა! - უპასუხა ტარიელს. ... შეგონა. მაგრამ სტეპანს ვის უკარნახა? მეც ... ვიყო ... ზე ცოტა მეცოდინებოდა, ხომ მეცოდინებოდა, ვის ... ძივანელიანცს? ასანაში კობა...

ტაში რომ ... ტარიელმა განაგრძო:

- ... რა ბედნიერი ვიყო მე ცალკე მუშაზე ... რამდენ ... ვიკარ. ... ერთს. სრული ნემსიწყალია. ... ქვეყანა და ... ჩვენია სიცოცხლეში ... საბრძოლო. მაი ... ქვეყნის სიკეთეში. მე ... ხალხი ისეთი ... ხალხი ... ვინ ... ასეთი ... ?

— ვინ არის ილაპარაკე, ცინ უნდა იყოს პარტიაში!—შესძახა ზაქარია გურულმა. — სუფრაზე კი არ ზიხარ, რომ ვააჟიანურე!

— პარტიაში ჩვენ ისეთი კაცი უნდა იყოს, როცელიც მასპინძლად იქარგება, თორემ სტუმრობა იოლი საქმეა.

— ავდე! აგრე! — წაჰქეზა ტარიელა პეტრემ.

— ეს საქმარა ია ინტერესებს, რა არის სუფრაზე, თორემ რა ბევრ სუფრის ჭკუას ასპინძლის საქმეა. მისი ოფლისა და შრომის ნაყოფია. პარტიაში ისეთი კაცი უნდა იყოს, რომელიც მასპინძლად იქნება: იმპერიის, პარტიისათვის. თავის წონა ოფლს დაღვრის. ასეთ ია კაცს ავის ჭირი მაინც ნუ მოაჩნევა. პარტიაში გარჩეული მაგარივით კაცი უნდა იყოს. ეარჩეული ადამიანით, გაიგეთ? პარტიის შემოსავლელი კარი ვიწრო უნდა იყოს, სოლო დარბაზი ფართო. თუ ასეთი, კანაფანიც გექნება. მე არ მჯერა, რომ მეუმრავლეები მაგ შენს ერეკლეოლნენ პარტიიდან. პირიქით. მე რამდენჯერ ძალიან ისეთის ადამიანისგან გეცამ: ეს, ტარიელ, შენ რომ არ გყვარებია... ეს კარგად ცნობილი ჭეშმარიტება იქნებოდა! პარტიაში გაწევრიანება... ეს ისაა ვუცა და დამიდადაცურებს. სომ მიმიღებთ, ძმაო, ჩვენთან... ეს უცნაურად, არა, ვუცა?

— მიგიღებთ! მიგიღებთ, — იღონდ უნდა იყო სუფთა, გარიყული ბილწი ცხოვრებისაგან, — ბაცალია უპასუხა გუცამ, რომელიც სტეპანოვიჩ ხრუშჩოვის ანდერძით გვერდით იდგა.

— წავე იმ ილაპარაკოთ პარტიაზე, თითქოა უკვე მისი წევრი იყო! — ლაპარაკობა აარიზელმა № 1.

— მეც იმ უნდა ილაპარაკო. ჩემი აარიზელი. უკაცრავად ბე - ნემცური არ ვიცი... ბო. შენც იმ უნდა ილაპარაკო. რომ ცოლი შეგირთო. სერიოზული პარტიაში შესვლია. მაგრამ მიდი, წადი კი უყვა ულაპარაკო კაცი. ლაყე რომ არ გამოდგეს და პარტიის ცხოვრ არ გაფლანგოს. ჩემი აზრით, მართალია ამხანაგი კრებ. ამ ნაგი ლეონია. გაეცინებათ სალხი ბოლომდე არ ვამოგვყვებ. ნაწყვეტი საქარია გურული და მისაკო წეროძე, ესენი თუმცა მეგობრებია არიან. ჩემსავით არ იბრძოლებენ მუშის საქმისათვის. სიცხა კი მიგვტოვებენ მაგენი. ბიჭებო!

— იმათ უკვე ნიგვატოვეს! — მიაძახეს გუცამ და პეტრემ.

კონტაზებულმა ხაჭარიამ ჯოხი მოიქნია და დაიძახა:

— ეს არაა პოლიტიკური მსჯელობა, ეს ლაყბობაა!

— მე ისე ვმსჯელობ, როგორც შემიძლია ჩემი მუშური

ჭკუით! — უპასუხა ტარიელმა. — ვამთავრებ, ამხანაგებო! პარტია პარტიელისათვის სამდვილი სამშობლო უნდა იყოს.. ვიწროდ დაიჭირეთ პარტიის კარები, ამხანაგებო! არ გაძვრეს შიგ ლაქლაქა და ღაუპატიჟებელი სტუმრები... მივყვეთ ლენინს და ამხ. კობას... სწორედ არ ვამბობ? თუ რამე დავაკელ, თქვენ დაუმატეთ!..

სიტყვა კახამ აიღო.

— ვისი სახელით ლაპარაკობ? — შეეკითხა ლორთქიფანიძე.

— ანგარიშში არ მოტყუვდე! — უთხრა ზაქარიამ.

— შენ, ზაქარია, შენს ნოქრებს ასწავლე ანგარიში! — შეუბრუნა სიტყვა კახამ.

— სიტყვა ეკუთვნის მეუმცირესეთა პროპაგანდისტს, — გამოაცხადა თავმჯდომარემ.

კახა ავიდა ბემბზე.

— ამხანაგებო! მე ჰიათურაში ქუთაისის მეუმცირესეთა ორგანიზაციამ გამომგზავნა პროპაგანდისტად. მე მითხრეს, ჰიათურაში ძალზე გამწვავებულიაო პარტიული უთანხმოება, რომ აქაური მეუმრავლესენი ყრილობის საკითხებს მრუდად აშუქებენო. მაგრამ რა ვნახე დღეს? მე მოვუსმინე ორივე მხარის ლიდერებს... ამხანაგებო, პარტიული მუშაობა განსხვავდება ყველა სხვა მუშაობისაგან. სხვაგან შეიძლება ითამლითო, თუ ძალით გამუშავებენ, ან ხელი მოუწვა, თუ არ მოგწონს სამუშაო. ჩვენ ხომ, ჯერჯერობით კაპიტალისტური წყობილებაში თავისი სურვილით არ ვირჩევთ პროფესიას!.. თავისი სურვილით პროფესიის არჩევა ჩვენ შეგვიძლია მხოლოდ კაპიტალიზმის დანგრევისა და სოციალიზმის დროს. მაგრამ დღევანდელობით ჩვენ შეგვიძლია თამამად და გულწრფელად, შეგნებულად და გაბედულად პოლიტიკური ბრძოლის გზა ავირჩიოთ. მე პირადად, ინტელიგენტი რომ ვარ, ავირჩიე სოციალ-დემოკრატიული პარტიის გზა. ჭ არ მეგონა, რომ ინტელიგენტი მუშის მტერი იქნებოდა, რომ ყველა ინტელიგენტი ერთი და იგივე ზომით უნდა გაიზომოს. ამ საკითხში მე არ ვეთანხმები ამხ. ვრიგოლს. ამ საკითხში მართალია ამხ. კობა.

— ვაშა, ვაშა!

— ძირს, ძირს!

ორატორმა განაგრძო:

— არ ვეთანხმები მთავარ საკითხშიც, პარტიის საკითხშიც. მეც დღემდე ასე მჭონდა წარმოდგენილი, რომ პარტია ერთნაირად ვანწყობილი ხალხის კრებულს უნდა წარმოადგენდეს მეთქი, რომ ჯარკვეული პროგრამით მოქმედება და დაწვრილებით შემუშავე-

ბული ტაქტიკა საჭირო არ არის მეთქი. ამხ. კობამ კარგად დაგვანახვა, რომ ეს არ შეიძლება. ამხ. გრიგოლი ამბობს, პარტიას შეიძლება არც კი ჰქონდეს გარკვეული სამოქმედო გზაო. ვერ წარმომიდგენია ასეთი პარტია.

— შენ ბევრი რამ ვერ წარმოგიდგენია, მაგრამ აყუდებულხარ ტრიბუნაზე და ქერქეტობ! — გაიძახა ზაქარია გურულმა.

— მე არ ვქერქეტობ! მე გულწრფელად ვამბობ იმას, რასაც ვფიქრობ. რაც დღეს აქ ვნახე და რაც ამ ერთ კვირაში გავიგონე ჭიათურაში. მარწმუნებს იმაში. ვინაა მტყუანი და ვინაა მართალი.

— ვინაა? ვინაა! — ატყდა ყიჟინა.

— პარტიის საქმე წმინდა საქმეა. ბრძოლის ხერხებიც სუფთა უნდა იყოს, განაკრძო ამხ. ჭიათურაში კი მეუმცრესებს, ე. ი. ჩვენ, დაგვიყრია ხმები, თითქოს მეუმრავლესენი ქურდბაცაცებს აფარებენ ხელს და ექეზებენ მათ. ეს სირცხვილია!

— სირცხვილია! სირცხვილია!

— მე ვიცხადებ პროტესტს ამ სამარცხვინო ხმების წინააღმდეგ. ეს მრცხვენია მეუმცრესებია ნაცვლად...

— კახა პროვოკატორია! კახა არაა ჩვენი წარმომადგენელი! ძირს კახა! — დაიყვირა ზაქარია გურულმა.

— ახლა არა ვარ თქვენი წარმომადგენელი? — დაიყვირა კახამაც. — როდის სიმართლე პირში გითხარით?

— რატომ მაშინ არ გამოაცხადეთ. ჩვენი წარმომადგენელი არ არისო. როცა თქვენი სახელით აიღო სიტყვა? — შეეკითხა იოვსეფ მარე.

[illegible]

[illegible] ქუთაისიდან? [illegible] ბანკეტზე [illegible] ვინა ეკრობის დაპატიჟება შეიძლება? იმის შემ[illegible] ჩეხახი. მე ვიცხადებ: კახა შენი მეუმცრესია ფრაქ[illegible] და ვიცხადებ თავს მოძრავლისად...

ისეთი აურზაური ატყდა, ისეთი მიწევ-მოწევა, რომ ხორა-ხო[illegible] ეწყობილი შავი ქვა დაიშალა და ჰაერში სქელი, შავი მტვერი [illegible] ტრიბუნა ისწმინდა. [illegible] რაღაც გაიგრგვინა, ელვამ [illegible] ჩაიარა „ხონხოზი“ ისპასიან მიიკარებოდა.

— ძმანო! — დაიკივლა ჟილეხიძემ. — ვიცხადებ საჯა[illegible] [illegible] ჩვენ იარაღით გავსცემთ პასუხს.

ჟილეხიძის თითრი სმიტ-ვესონი ამოიღო.

— სირცხვილი! სირცხვილი! — გაისმა აღშფოთების ხმები. ველეზნიმ, პეტრემ და გუცამ კარი გაანაპირეს.

პარიზელი № 1 ავარდა ტრიბუნაზე:

— ამხანაგებო! ამხანაგებო! მოიცმინეთ!

— არ გვინდა პარიზელი! ძირს პარიზელი!

პარიზელი № 2 ავარდა ტრიბუნაზე:

— არ გვინდა! არც ერთი პარიზელი არ გვინდა! ძირს! ძირს!

— გადავსდოთ კრება! — მოითხოვეს მეუმცირესეებმა.—ასეთ პირობებში შეუძლებელია რაიმე აზრის გამოტანა.

— კრების გადადება საჭირო არაა, — განაცხადა კობამ. — დღესვე შეიძლება კარგად წყდეს, ვის ემხრობიან პერევისის მაღაროს მუშები. რაც შეეხება სმაურობას, ჩემის დაკვირვებით, მუშები როდი ხმაურობენ. სხვები, მოუპატიჟებელი სტუმრები ხმაურობენ... ხვალ ჩვენ სხვა მაღაროში გვაქვს საქმე...

— კობას ვემხრობით! კობას! — დაიგუგუნა კრებამ. — გაუქარწყოს მეუმრავლესეებს!

—ორიოდე სიტყვა მეც მათქმევინეთ,—სთქვა თავმჯდომარემ.—თავმჯდომარე რომ ვარ, განა სულ სხვა უნდა ვალაპარაკო? მე, როგორც გითხარით, აქ იმის გამოსარკვევად მოველი, რომ გამეგო თუ ვინაა ამ განხეთქილებაში მტყუანი და ვინაა მართალი. მე გული მტკიოდა პარტიის გათიშვის გამო. მაგრამ აქედან გულდამშვიდებული წავალ. საჭირო ყოფილა ეს განხეთქილება. ბედაური და ურჩანი ერთად ვერ შეებმიან უღელს. მებრძოლი და მშიშარა ერთად ვერ ივლიან. პარტია მართლა რომ მებრძოლი ორგანიზაცია უნდა იყოს და არა პირუტყვების მომვლელი საზოგადოება, რომელსაც პროგრამა არ ექნება. მოვუწოდებ პერევისელ მუშებს, ერთხმად დავუჭიროთ მხარი მეუმრავლესეებს.

— არ გაქვს უფლება ჩვენი სახელით ილაპარაკო! — დაუყვირეს მას ჯოხიანებმა.

— სირცხვილადაც მივიჩნევ თქვენი სახელით ლაპარაკს! თქვენ „ხუნხუზები“ ხართ!

— პროვოკაციაა! ტყუილია! ვინაა „ხუნხუზები“?

— თქვენა ხართ „ხუნხუზები“,—მიაძახა გიორგიმ ერთს, რომელიც ყველაზე მეტს ყვიროდა, — თქვენ არა ხართ ჩვენი მაღაროელი მუშა. მართალია, ყველანი გაშავებული ვართ მტვრისაგან, მაგრამ ხმით მაინც ვიცნობ ჩვენს მუშებს. თქვენ იმ ჯოხიანთაგანი ბრძანდებით, რომელნიც ზაქარია გურულს და ლორთქიფანიძეს დაჰყვებიან კრებებზე, ყველაზე მეტს ყვირიან, ჯოხებს იქნევენ,

რომ შექმნან შთაბეჭდილება: აი, უმრავლესობა, და მერე როგორი! მებრძოლი უმრავლესობა ჰყავს მეუმცირესეებსო... ასეთ ხალხს ვეძახით ჩვენ „ხუნხუზებს“...

გიორგის სიტყვა ჩაუწყდა პირში. მარჯვედ გამოსროლილი ნიჩბის ტარი თავში მოხვდა. გიორგი წაბარბაცდა, მაგრამ თავი შეიმაგრა. საშინელ ხმაურში ლომივით დაიღრიალა:

— ერთი ერთზე მოდით, თუ ვაჟკაცი ხართ!..

და იგივე ნიჩბის ტარი მსროლელს შიგ სახეში დაუბრუნა...

— წავიდეთ, დავმარცხდით! — სთქვა ისიდორემ და ადგა.

ღრიალით და ხმაურით წავიდნენ ჯოხიანი და მყვირალა „ხუნხუზები“. მეუმცირესეთა ლიდერები წელს ძლივს მიათრევდნენ...

კობას გარს შემოეხვია მუშათა რაზმი.

ხელს ართმევდნენ. ეცნობოდნენ, თვალებში უყურებდნენ...

ზრდა

არ ეძინება ტარიელს.

ღია ფანჯარაში სავსე მთვარე იხედება და ოთახი რძისფერი სხივებით გაუვსია.

ტარიელი ხან ერთ გვერდზე გადაბრუნდება, ხან მეორეზე. ყველგან თეთრი სხივებია ამ სავსე მთვარისა.

ტარიელი სწყვეტს დიდ საკითხს: შევიდეს თუ არა პარტიაში? სტეპკომ პირდაპირ უთხრა: აფსუსი არ არის. შენისთანა კაცი პარტიაში არ იყოსო?

მაინც რა საინტერესო ყოფილა არალეგალური მუშაობა! თურმე ღამეს ისე უნდა შეეჩვიო, როგორც დღეს. უმთვარო ღამეშიც ისე არ უნდა შეგცდეს საგანი, როგორც მზის სინათლეზე. განსაკუთრებით საშიში ყოფილა ნათელი ღამე, რომელიც ასე უყვარს ტარიელს. ასეთ ღამეებში უყვარს ტარიელს ოცნება. უყურებს შორეულ ვარსკვლავებს, მთვარეს, ცას და ხანდახან განავარდებაც კი მოუნდება სივრცეში. აი, ასეთ ნათელ ღამეს უნდა ერიდოს აწი ტარიელი, როცა დამალვა შეიქნება საჭირო.

არალეგალურ მუშაკს გამახვილებული უნდა ჰქონდეს სმენა, თვალი, მეხსიერება. არ შეიძლება წერილების ტარება უბით. არ შეიძლება ერთი და იმავე გზით წასვლა და მოსვლა. ძალიან კარგ მეგობარსაც რომ შეხვდე ხალხში, არ უნდა მიესალმო. თითქოს არც კი იცნობ. შესახვევთან ნაბიჯს უნდა უკლო, მეორე მხარეზე

ვადასვიდე: ეგება ჯაშუში ამოფარებია კუთხეს და გითვალთვალებს. უნდა იცოდე სიარულის გამოცვლა. ხან თოხარიკით იარო, ხან ორჩანი ცხენივით. უნდა გაიწაფო ტანისამოსის ჩქარ ჩაცმაში და გახდაში. უნდა შესძლო თვალის დახამხამებაში, თუ თავს დაგესხნენ, ჩაიცვა და გაიქცე. უნდა იცოდე ცალი თვალით ძილი.

არასოდეს არ უნდა აჩქარდე თურმე. არ უნდა აღელდე — ვთქვათ დაგაპატიმრეს და გიპოვეს პროკლამაცია. არხეინად უნდა უპასუხო: ქუჩაში ვიპოვე, ვიფიქრე — თუთუნის შესახვევად გამოჰადგება მეთქი...

არ უნდა დაიბნე, მუდამ უნდა გჯეროდეს, რომ დავალებულ საქმეს გააკეთებ. საკუთარი თავისადმი რწმენა დიდი საქმეა.

უნდა იყო შეუდრეკელი და გამბედავი. სიკვდილსაც კი შეუპოვრად უნდა შეხვდე.

არალეგალურ მუშაკს ზედმეტი სახელიც კი ჰქონია: შერქმეული სახელი. უნდა შეეჩვიო ამ სახელს, როგორც საკუთარს.

ერთი კარგი არალეგალური მუშაკი დიდხანს ვერ დაიჭირესო, უთხრა სტეპკომ ტარიელს. ბოლოს აგენტმა მიაგნო კვალს. „კონკა“-ში შეჰყვა. აგენტი არ იყო თურმე დარწმუნებული: იმას წააწყდა, ვისაც ეძებდა, თუ სხვას. აგენტი იმან დააბნია, რომ ეს მუშაკი კოჭლობდა. ის კი, ვისაც აგენტი ეძებდა, საღი იყო. მაშინ აგენტმა ხერხი იხმარა. იმ არალეგალური მუშაკის ნამდვილი სახელი იცოდა და როცა ის კონკიდან ჩამოდიოდა, დაუძახა ნამდვილი სახელი. არალეგალური მუშაკი მობრუნდა...

აი, ასეთი რამ არ უნდა დაემართოს ტარიელს...

მაგრამ გამოდგება ტარიელი არალეგალურ მუშაკად? ვაი თუ სტეპკოც შეარცხვინა და თავისი თავიც.

— გამოუსადეგარი ადამიანი არ არსებობს, — უპასუხა სტეპკომ. — ყველაფერი დამოკიდებულია პირობებზე და ძალღონის ვათვალისწინებაზე. კარგად ჩაუფიქრდი რაც გითხარი და ისე გადასწყვიტე. ოღონდ უნდა გახსოვდეს ერთი გარდაუვალი პირობა: ამხ. კობა გვასწავლის—პარტია დედასავით უნდა გვიყვარდესო...

ტარიელიც ფიქრობს ეს რამდენი დღეა. კობასთან ერთი შეხვედრა საკმარისი გახდა, რომ ტარიელის ცხოვრება ერთიანად შეტრიალებულიყო. ჰმ... პარიელაც რომ შემარქვა... შენ, ჩემო ტარიელა, პარიელა უნდა გერქვას, ისეთი მოპარვით იცი სიარული... დიაღ, შეტრიალდა ცხოვრება და განა მარტო ტარიელის? იმ დღიდან პერევისის მაღაროს კობას სახელი მზესავით დანათის.

ახლა შუქრუთში რა უქნია! იქაც ყველა მაღაროელები კობას მიმხრობიან და მეუმცრესენი პირდაპირ გაუძევებიათ კრებიდან...

დიდი ამბები ხდება ქვეყანაზე! და ტარიელს საშუალება ეძლევა მაყურებელი როდი იყოს ამ ამბებისა, არამედ მონაწილე. მერე როგორი მონაწილე? შემამზადებელი რევოლუციის გამარჯვებისა... მეუმრავლესე...

მეუმცირესეთა რიგებში რომ შედიოდეს, უყოყმანოდ გაბედავდა შესვლას. იქ კარი ღიაა. მობრძანდითო, უპატრუკებიან ისინი ყველას.

რამდენი აცინეს გუშინ სტეპკომ და გუცამ ტარიელი.

ზაქარია გურულს უთქვამს თურმე ზარასპისათვის, შემოდი ჩვენს პარტიაში, მაინც შენს სასადილოში ვიკრიბებით ხშირადო.

— თუ სხვა სასადილოში არ წახვალთ და ჩემი მუშტრები იქნებით, შემოვალო...

აი, როგორი იოლია იქ შესვლა. მეუმრავლესეები კი სხვა ხალხია. ტარიელი ხედავდა, თუ როგორის თავდადებით ასრულებდნენ დავალებებს მეუმრავლესენი. უყოყმანოდ, უდავოდ, რწმენით.

ხედავს ტარიელი: თუ ამ გზას ღაადგა, უკან გამობრუნება არ შეიძლება. მეუმრავლესეებთან არ შეიძლება სანახევროდ მისვლა. ან სულ, ან არა... საჭიროა დიდი რწმენა...

მაგრამ წავა ტარიელი კატორღაში ამ რწმენისათვის?

მიუშვერს ტყვიას გულმკერდს?

ავა სახრჩობელაზე? არ დაიხევს უკან?

უპარტიოდ რომ დარჩეს, ჰო, შეიძლება დაიხიოს უკან. შეიძლება სთქვას: არც რევოლუცია ვიცი და არც კომიტეტიო.

ან შეიძლება ასე სთქვას:

— შემაცდინეს, ბატონო! ერთი გაუნათლებელი კაცი ვარ. მაპატიეთ. ნუ ჩავარდებით ჩემი ცოლშვილის ცოდვაში.

მაგრამ პარტიელს, მეუმრავლესეს, და ისიც აძხ. კობას მოწაფეს, ეს არ შეშვენის.

აარა!..

ბავშვი გადაბრუნდა და საბანი გადასძვრა.

ტარიელმა საბანი გაუსწორა, შუბლში აკოცა და დააცქერდა.

აი, ეს ანგელოზი უნდა დასტოვოს ტარიელმა და ციმბირში ამოჰყოს თავი, თუ ჩაება ისეთ მუშაობაში, რომელსაც მეუმრავლესენი ეწევიან. ეგებ არც ელირსოს უკან დაბრუნება.

ცრემლი მოადგა თვალზე. ცოლისკენ მოიხედა.

პირველმე გულალმა იწვა. თმები ბალიშზე გაშლოდა. ტარიელს თავისი ცოლი ზღაპრულ მზეთუნახავად მოეჩვენა.

— ვაიმე დაგეკარგება! — ჩასჩურჩულა ბოროტმა ხმამ ტარიელს.

ტარიელმა მოიხედა: ეს ვინ ჩამჩურჩულაო.

დალახვროს ეშმაკმა! ეშინია ტარიელს! ვერ გამოდგება მებრძოლად! ალბათ მეუმრავლესენი სხვანაირად გამოჭრილი ხალსია. ახვანაირი ძვალი აქვთ.

მაგრამ პეტრე!

პეტრე სად ტარიელივით მებრძვა? თითქოს ჩუმი, უწყინარი. შეუბრძველი. ათასს სხვაში ვერ გაარჩევ.

ცოლიც ჰყავს და შვილიც.

მაგრამ პეტრე კომიტეტშიაც კი შედის თურმე.

კომიტეტი რაა: პირადად კობასაგან იღებს დავალებებს.

ჰო, კობას დავალებას ტარიელიც ელირსა.

ამას წინათ ოფელში, გლეხობაში, ამხ. კობამ არალეგალური კრება ჩაატარა. ტარიელს კი უთხრა:

— სოფლის პოლოს ღადექ, თითქოს ნახირს მწყესავ. თუ რამე ეცვი ნახე, ან პოლიცია გამოჩნდეს, გვაცნობეო.

ტარიელმა ასი თვალი გამოიხსა, ისე იდგა სადარაჯოზე.

ჭაშ, ენდობაო ტარიელს. ჭკუილად როდი უთხრა თვითონ კობამ სტეპკოს:

— ეგეთი კაცი ათისთავაც კი არა, ასისთავაც გამოდგება, თუ იმარჯვა...

თუ იმარჯვა!

ვერ იძარცვებს ხომ? ალი პეტრემ იმარჯვა? რითაა პეტრეზე ნაკლები ტარიელი?

ტარიელს გაახსენდა, თუ როგორ მოატყუა ხარახაშ და მთელი ქვირის სელფასი დატოვებია ხიდიკეტნოში. შერცხვა ტარიელს. ართალია, ცოლისაც შერცხვა მეორე დღეს და პატრონისაც, მაგრამ ახლა, როცა მთელს თავის სულსა და ტკბილს პარტიაში შესვლის წინ ანგარიშსწორებად სწონიდა და ზომავდა, ეს სირცხვილი განსაკუთრებულის სიმწვავით იგრძნო.

პეტრესაც და სტეპკოსაც კი გაუბრაზდა ამ შუაღამეს ამ სიშორეზე: რას მიწვევენ პარტიაში ასეთ კაცსო? იხ, როგორ ამაფორიაქესო?

ტარიელმა ბრაზისაგან კბილები დააღრჭიალა. ხომ გაგუდავს

ახლა ზარასპის, ხელში რომ მისცა? თუმცა: რაც მოგივა დავითაო, ყველა შენი თავითაო...

შორს, სადღაც მამალმა იყივლა. ტარიელის მამალმაც უპასუხა. მთვარე მიიბნიდა. თემშარაზე ფრთხილი ჩრდილი გამოჩნდა. ტარიელმა იცნო: პეტრე მიდიოდა შინისაკენ.

ჰმ... პეტრეა. არალეგალური კრებიდან ბრუნდება. პეტრეს არ სძინავს. ტარიელისა და ათასი ტარიელის საქმეს აკეთებს... ამ ათასებს კი არხეინად სძინავთ...

და ტარიელმა იგრძნო რაღაც თბილი, დიდი და ლამაზი ამ კაცისადმი. ასეთი გრძნობა ჯერ არ განუცდია ტარიელს. იგრძნო კი. რომ სულშიაც რაღაც ნათელი ჩაუდგა.

წამოდგა. უნდოდა დაწეოდა პეტრეს, ეთქვა: მიმიღეთ, მამუშავეთ, რომ ჩემი და ათასი ჩემისოანას საქმე გაკეთდესო, რომ ადამიანური ცხოვრება დაგვიდგესო..

მაგრამ პეტრემ უკვე შეუხვია.

ხვალ ვეტყვი. ხვალიდან ახალი ტარიელი ვიქნები...

თითქოა დიდი სიმძიმე მოშორდა ტარიელს. თემშარას გახედა და უფრო ფართოდ მოეჩვენა. თითქოს აივანიც გაფართოვდა. თითქოს ჭერმაც აიწია.

და თითქოს ტარიელმაც აიწია სიმაღლეზე... გაიზარდა...

სტამბა

მდინარე ყვირილის მარცხენა ნაპირას, შეღმართზე, ეკლის ხეების ჩრდილში, ერთი უმწეო და უცნაური შენობა იდგა. არც თუ ჭოხი, არც თუ საცხოვრებელი სახლი. პატარა, წეუხედავი, მოღრეცილი. ჭოხისაგან ის ანსხვავებდა, რომ ერთი ფანჯარა ჰქონდა. ოდისაგან ის. რომ ბიჯგები ჰქონდა შეყენებული, თითქოს კედლები დაბერებულა და ყავარჯენს დაჰყრდნობიაო. სახურავი ალაგ-ალაგ აგლეჯილი ჰქონდა: არც თუ ყავარი. არც თუ ფიცარი გადაუხურავთ. ეკლის ხშირი ხეები მჭიდროდ დახრილა სახურავზე, თითქოს ბუნებრივი სახურავი გაუკეთებიათო. ვერც მზე, ვერც წვიმა ვერ ატანდა ამ ცოცხალ ტოტებისაგან შეკრულ სახურავს. ვერც თუ ქარი დააკლებდა რასმე ამ ბუნებრივ საფარში ჭოხს. ეკლის ხეების ერთმანეთს შეხლართული ტოტები ფარივით შემოდგომოდა კედლებსაც და მაშინაც კი, როცა ზენა ქარი ხმაურით და-

ეშვებოდა ყვირილის ნაპირებზე, ააფორიაქებდა ხეობას, ქოხი ბარტყივით იჯდა ეკლის ბუდეში.

— ამ სახლზე არავინ აიღებს ეჭვს, — უთხრა სტეპკოს კობამ, როცა გარედან დაათვალიერა სახლი.—მისვლა ადვილია, ვაგზალიც ახლოსაა, თან გზის პირასაა, პროკლამაციის კონას ზედ ურემზე დაუდებს კაცი და გაატანს გინდ მაღაროში, გინდ სოფელში... კარგად იცნობ ოჯახს?

— ჩვენი ხალხია. ქმარი მასწავლებელია, ცოლი დიასახლისი. პატარა ბავშვიცა ყავთ, ძუძუმწოვარა.

— მასწავლებელი ასეთ ქოხში! — გაუკვირდა კობას.

— კარგ სახლში ბინა არავინ მიაჭირავა მათ. სოციალისტი ხარო, სახლები კი აქ ვაჭრებსა და მრეწველებსა აქვთ.

— ჰე... ჰე... — ჩაიცინა კობამ. — ზოგი ჭირი მარგებელიაო. სახლიც გამოგვადგება და ხალხიც.

— მასპინძელო, შეგვიშვებთ? — შეაძახა ღია კარებს სტეპკომ.

— მობრძანდით, მობრძანდით! — და კარებში ახალგაზრდა, ენერგიული სახის, შავგვრემანი ქალი გამოჩნდა.

— სტუმარი მომყავს, ქალბატონო მართა! შეიძლება?—ჰკითხა სტეპკომ.

— უი, ღმერთო! ასეთი უცხო სტუმრები!

— ეს ის ამხანაგია, მე რომ გეუბნებოდით, — უთხრა მართას სტეპკომ. — მეუმრავლესეთა ხელმძღვანელი.

ერთმანეთს მიესალმნენ. ქოხი დაათვალიერეს. ქოხს უკან უსინათლო შვილივით, ბნელი რაღაც გალიაკი ჰქონდა მიყრდნობილი.

— თუ რამეში გამოდგება ჩვენი ქოხი... — მოიბოდიშა ქალმა.

კობამ აათვალ-ჩაათვალიერა ქოხი, ერთხელ კიდევ შევიდა გალიასავით მიშენებულში.

შემდეგ მართას დააცქერდა და ჰკითხა:

— იცით თუ არა, რა მოგელით, თუ სტამბა თქვენს ბინაზე აღმოაჩინეს?

— მე რომ ვთხოვდებოდი, საქმრომ გამაფრთხილა: სოციალისტი კაცი ვარ, თუ მომემხრობი და დამეხმარები, მხოლოდ მაშინ გამომყევიო. მეც შეგნებულად ამოვუდექი გვერდით. მას შემდეგ ვცხოვრობთ ასე, როგორც ხედავთ, მაგრამ გული არ გამტეხია. ვიცი, კატორღა მომელის, ამხ. კობა, მაგრამ მე ეს არ მაშინებს.

— კარგი, ამაღამვე გადმოვიტანთ სტამბას. — ჩაილაპარაკა კობამ.

ბავშვმა აკვანში ღუღუნი დაიწყო.

— ეგებ ამას მაინც მოესწროს კაცური ცხოვრება... მე ყველაფრისათვის მზად ვარ.

— რატომ ასე შორს? — გაიღიმა კობამ. ჩვენ თვითონ უნდა მოგვესწროს ბედნიერი ცხოვრება.

— აღდგომა და ხვალეო, — გაიღიმა მართამაც.

— მაწ ასე, — მიუბრუნდა კობა სტეპკოს. — ფაცია და ვალიკო დაიწყებენ სტამბაში მუშაობას. ხვალიდანვე.

* * *

ფაცია გალდავა ერთი იმ ახალგაზრდათაგანი იყო, რომელიც რევოლუციამ ხალხის წიაღიდან ამოიყვანა და ფაფარზე მოიქცია. ის იყო 18-19 წლისა, მეტად მოხდენილი, ლამაზი, ჭკვიანი. მტკიცე ნებისყოფისა და რევოლუციისათვის თავდადებული ადამიანი. ფაცია ქუთაისის ეპარქიალურ სასწავლებელში სწავლობდა. სკოლა კერ აკმაყოფილებდა ფაციას. სკოლა და ცხოვრება სხვადასხვა გზით მიდიოდნენ. ფაცია გაჩხირულიყო მათ შორის. ნამდვილი გზა ვერ გამოენახა. ცხრაას ხუთი წლის გუგუნი რომ მოესმა, ფაციას ნამდვილი გზაც დაინახა. დადიოდა მიტინგებზე, უსმენდა ორატორებს, უფიქრდებოდა მათ მგზნებარე სიტყვებს. დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა ფაციაზე სტეპკო ინწკირველის სიტყვამ — ერთ მიტინგზე. სტეპკომ ახსენა ლენინი და კობა და სალხის სამსახურის გზაც დასახა. წარმტაცი და მიმზიდველი იყო ეს გზა. ფაცია უფრო შინაგანი ალღოთი მიხვდა ამ გზის სისწორეს. შემდეგ, არალეგალური წიგნებიც რომ მოიშველია, გონების ანალიზითაც ასწორ-უასწორა ყველაფერი. იცის, რა მოელოდა ამ გზაზე, იცის, როგორი იყო ეს სახიფათო გზა. არაფერს შეეპუა, არც ოჯახს, არც ნათესავებს, არც ამხანაგებს. ფაცია პირველთაგანი იყო ქალებში, რევოლუციის აზვირთებულ ზღვაში თავისი პატარა ნავი რომ შეაცურეს. უანგაროდ, პირნათლად, გულსავსე მიენდო ფაცია რევოლუციას. მას არასოდეს უძებნია მყუდრო ნავსადგური. არასოდეს მოუბრუნებია იალქანი მშვიდობიანი ნაპირისაკენ, არასოდეს შეურცხვენია არც პარტია, არც თავისი თავი.

თავდაპირველად ფაცია გალდავა რევოლუციის რომანტიკით იყო გატაცებული. წიგნებში და რომანებში ეძებდა გმირ ქალებს. წიგნებიდან მოეწონა სოფიო პეროვსკაია და ლუიზა მიშელ. ბათუმელი მუშების ნაამბობიდან მოეწონა დესპინე შაფათავა. ის, ვინც ედგა მას თვალწინ. ფაცია არ იყო პატივმოყვარე, მაგრამ მას იზიდავდა ბრძოლის გმირული, კეთილშობილური მხარე. თავად კე-

თილშობილი ხასიათისა იყო და სძულდა ყველაფერი, რაც მდაბალი, ბოროტი, უღირსი იყო.

პირად კეთილდღეობაზე არასოდეს ფიქრობდა. პირადი უზრუნველყოფა და ფუფუნება არასოდეს იზიდავდა. ჰქონდა კი შეძლებლობა ისე ეცხოვრა, მიწაზე ფეხიც არ დეკარებინა. თავად შეძლებული ოჯახის შვილს სილამაზეც ადრე ეწყალობა ცოლად. რომ მაღლა ასულიყო ცხოვრების საფეხურზე. ერთი ადიდარი ვაჭარი თბილისში ცხოვრებას პირდებოდა, მეორე - მაკ ქვე მრეწველი - პარიზში სებივრებას. მესამე იმპერიული თეატრი კრეინობას და შიმუნვარებს. მაგრამ ფაცია არ აყვა ზიზილპიპილიანს ცხოვრებას. კრებებზე. მიტინგებზე. მოედნებზე, სადაც ხალხი ქშინავდა, ღრტვინავდა, ზღვასავით ბობოქრობდა. ფაციამ გაიგონა ხალხის გულისცემა და იგრძნო მისი სიმართლე. მისდა და იგრძნო, რატომ ადიოდა სახრჩობელაზე სოფიო პეროვსკაია, რატომ იბრძოდა პარიზის ბარიკადებზე ლუიზა მიშელ, რატომ უყვარდა ხალხს ბათომელი მუშების დედა დესპინე შაფათავა.

ახ, რა სჯობია იმას, უამრავი თვალი რომ გიყურებს, როგორც შვილს, დას, მეგობარს. ამხანაგს!

რა სჯობია იმას, ეკლიან გზაზე იარო იმისათვის, რომ დაგლიჯო ეკალნარი და გზა გაუკაფო „მოძმესა ყველასა" სასიარულოდ!

რაა იმაზე წარმტაცი—სანთელივით დაწვა შენი ცხოვრება და გზა გაუნათო ბნელში მჯდომს!

რაა იმაზე ამაყი — წითელი დროშა აწვდო და წარუძღვე ხალხს!

რაა იმაზე საამაყო - ბორკილებიანი ხელები ასწიო და შესძახო კალათს:

— აზრს ვერ მოჰკლავ ნაჯახით! გაუმარჯოს რევოლუციას!

ზოგ ქალს ოქროს საბაჟური დაუმშვენებია ყელზე. ზოგს პორკილების რგოლები.

ზოგი ქალი სპარსულად მოხატულ წარბებზე ფიქრობს, ზოგი კი...

ახ, რა დროს ეგენია! რა დროს წარბებზე ფიქრია. როცა საჭიროა გული ამოიღო და მიუტანო ხალხს!..

ასე ფიქრობდა ფაცია გალდავა და მთელი თავისი ხალგაზრდული ენერგიით, გატაცებით და თავდადებით ჰიენდა რევოლუციას...

— ჭკვიანი ქალი ხარ. პარტიის ერთგული. ამიტომ განდობთ ბატამბაში მუშაობას! — უთხრა ფაციას კობამ.

ფაციამაც დაიწყო სტამბაში მუშაობა. სტამბა ქოხთან მიდგმულ გალიაკში გამართეს. გალიაკს გარშემო თივა და ტოტები შემოაყარეს, რომ ქარი არ შემოსულიყო, ან გზად გამვლელ ან ეზოში შემთხვევით შემოსულ ბავშვებს არ შემოეჭიტინათ. სტამბა ბუდეში იყო თითქოს.

იმ ბუდეში ჩაჯდა რევოლუციის მერცხალი ფაცია გალდავა...

* * *

თვეზე მეტია, რაც ფაცია პროკლამაციების ბეჭდვას სწავლობს. მისი მასწავლებელი, ავლაბრის სტამბის ასოთამწყობი ამხ. ჰიჰიკო უკვე თბილისს უნდა დაბრუნდეს. ჰიჰიკომ დავალება შეასრულა. ფაციას პროკლამაციების ბეჭდვა ასწავლა. დღეს შესანიშნავად დაიჭირა გამოცდა ფაციამ. ჰიჰიკომ სინათლესთან მიიტანა პროკლამაცია და წაიკითხა:

„შავი ქვის მუშათა მოთხოვნილებანი ჰიათურაში.“ ჩინებულია, ამხ. ფაცია, ჩინებული!

ვიშ, რა კარგად თავდება!

„ძირს ჩვენი სისხლის მსმელი კაპიტალისტები!

„ძირს მათი და თავისი მხეცური კანონების დამცველი თვითმპყრობელი მეფე!

„გაუმარჯოს ჩვენს ერთობას, ადამიანის თავისუფლებას!

„იმერეთის სოციალ-დემოკრატიული მუშათა კომიტეტი“...

— მაშასადამე, სტამბა საიმედო ხელშია! — დაასკვნა ჰიჰიკომ, — შეფუთე ახლა.

ფაციამ პროკლამაციების შეფუთვა დაიწყო. ჰიჰიკომ ერთ ხანს მანჭანას უტრიალა და ჩჭარა ფაციას რაღაც ქაღალდი მოაწოდა. წაიკითხეო.

ფაციამ წაიკითხა და გადაიხარხარა.

„მოწმობა.

ეძლევა ესე მოწმობა რუსეთის სოციალ-დემოკრატიულ მუშათა პარტიის ჰიათურის ორგანიზაციის წევრს, ამხ. ფაცია გალდავას, სადასტუროდ იმისა, რომ მან, ფაცია გალდავამ, დაბადებიდან 19 წლისამ, რევოლუციური ყოფაქცევისამ, ჩინებულად დაამთავრა ხსენებული ორგანიზაციის არალეგალური სტამბის კურსი. იცის კორექტურა, ბეჭდვა, შეფუთვა. ზემოაღნიშნულს ვადასტურებ ხელისმოწერითა და უბეჭდოთ“...

— ჩარჩოში ჩასვი და კედელზე ჩამოიკიდე,—სიცილით უთხრა ჰიჰიკომ ფაციას.

ფაცია უცებ მოიღრუბლა და ამოიოხრა:

— ეხ, რომ შეიძლებოდეს ამისი შენახვა! როცა სარდაფებიდან ამოვალთ და შუქიანი სტამბა გვექნება, მაშინ რა სასიამოვნო იქნებოდა ამ ხუმრობის წაკითხვა?

— მართალი ხარ, ფაცია! ახლა კი დასწვი ეგ ხუმრობა!

ფაციამ ქაღალდს ასანთი მოუკიდა და ნაღვლიანის ღიმილით უყურებდა, თუ როგორ ნთქავდა ცეცხლი ამხანაგურ ხუმრობას.

— ახლა კი მშვიდობით, ამხ. ფაცია! იცოდე, ჩვენი გამარჯვება ბევრათაა დამოკიდებული არალეგალური სტამბის მუშაობაზე. საწყალი ლადო კეცხოველი პრობლამაციებს ყუმბარას ეძახდა. საცა დაეცემა, ყუმბარასავით გასკდება და მტვერს აადენს მეფის ხელისუფლებასო. ამხ. კობაც, სადაც კი ჩავა, მაშინვე არალეგალურ სტამბას გააწყობს ხოლმე. ბაქოს სტამბა მისი ღვაწლებით მოაწყო კეცხოველმა. ბათომში პირადად გამართა სტამბა. ავლაბარში შესანიშნავი სტამბა გააწყო. აქაც, ჰიათურაში, ხედავ როგორ იბარტყა ავლაბრის სტამბამ? ამიტომ ეშინიათ სტამბისა მეფის ჯალათებს და სდევნიან სასტიკად. იცოდე, შენს ხელთაა ჩვენი პარტიის ეს საშიშარი და მრისხანე იარაღი.

ფაციამ პატარა, სუსტი ხელი ჰაერში ასწია და უპასუხა:

— ვფიცავ, სანამ მიწა არ დაეყრება ამ ხელს, იგი მტერს არ დაანებებს სტამბას!

მასწავლებელმა და მოწაფემ ღიმილით გაუწოდეს ერთმანეთს ხელი.

პროკლამაცია

მაისის ერთ საღამოს, როცა სიცხისაგან არაჭათგამოლეული ჰიათურელები ძლივს დაბობღავდნენ ქუჩაზე, პეტრე ბარბაცით მიდიოდა და ხშირად ჩერდებოდა კედლებთან. აეტუზებოდა კედელს და იდგა ერთ ხანს.

უკვირდათ გამვლელ-გამომვლელთ, ამ სიცხეში რამ დაათრო ეს კაციო.

პეტრე ერთ ხანს იდგა კედელთან, შემდეგ კი ბარბაცით განაგრძობდა სიარულს. ისევ გაჩერდებოდა, ბოძივით შეუდგებოდა კედელს. თუ ვინმე ჩაუვლიდა ახლოს, პეტრე მთვრალივით დაუწყებდა თავის თავს მტკიცებას, აჯერებდა, რომ ღვინო არ დაულე-

ვია. მიიხედავდა გარშემო და თუ ახლო-მახლოს არავინ იყო, კოლოფს ამოიღებდა დიდხანს ვერ მოუკიდებდა პაპიროსს. მაგრამ კოლოფში ყარაული შეავლებდა თვალს, შრომით გაჟღენთავდა. იმ შრომიან თვალებს უბეში ჩაიდებდა. თეთრ ქაღალდს წაუსვამდა. ჭერე გადადებდა ამოიღებდა უბიდან, ზურგზე მიიდებდა და კედელს მიაწვებოდა. ერთ ხანს იდგა ატუზული და იქით-აქეთ იყურებოდა. როცა ახლო-მახლოს არავინ იყო. კვლავ მოშორდებოდა კედელს. კედელზე რჩებოდა თეთრი. მოგრძო. წვრილი ფურცელი.

ეს იყო ფაციანის დაბეჭდილი პროკლამაციები.

ეს ხერხი კობამ ასწავლა პეტრეს. პეტრეც დიდის ოსტატობით აკრავდა პროკლამაციებს კედლებზე. როცა უკანასკნელი ფურცელი გაკრა. მდინარისაკენ შეუხვია. შრომიანი კოლოფი მდინარეში ჩაადო. ხელ-პირი დაიბანა. ახალუხის კალთით მოიხოცა. ერთ ხანს იწვა და ღაჟურებდა მდინარეს. კარგა ხანი რომ გავიდა, ლასლასით. ახვედა სიარულით გაუდგა გზას, რკალივით მოიღუნა წელში. ხელად თუ ვინმე იცნობდა, რომ ეს პეტრე იყო...

სერზე დღეს, კვირაა. სოფლად ჩაკმულან. პეტრემ იმავ ქუჩებს ჩამოუარა. კედლებს აკრავდებოდა. პროკლამაციებით ჯგუფ-ჯგუფად იდგნენ და მსჯელობდნენ, კამათობდნენ.

პეტრე მიუახლოვდა ერთ ჯგუფს. ზანდუკიანი დაინახა, რომ შეკრებილიყო. წუთში პარიზელი № 1 ჩამდგარიყო და კითხულობდა.

— შენიშნე, თუ ძმა ხარ! რა არია ამ კედელზე? — იკითხა პეტრემ.

— რა არის და პროკლამაცია გაუკრავთ წუხელის სოციალისტებს.

— პროკლამაცია რა არის? — დაიკვირვა პეტრემ.

— მთავრობის საწინააღმდეგო მიწოდებაა.

— ეჰ, ერთი ძმა ხარ! — და პეტრე შეეკრა ჯგუფში. მიმართა პარიზელს: — თქვენ ნაწყვეტი იქნებით, ბატონო, ხალთამანი გაქვთ. ალბათ, რა სწერია მაგაში.

პარიზელმა თვალი მიაშტერა პეტრეს. იცქირა გულდაბრყვილებულად და პროკლამაციას ისე გაშტერებით უყურებდა. თითქოს პირველად ხედავსო.

— ჩვენი პროკლამაცია არ ყოფილა. ის მეორე გლესეთ პროკლამაცია ყოფილა. — სთქვა პარიზელმა და ჩაჰყვა ქუჩას.

პეტრე მიადგა კედელს. კედლიდან ხალისიანად უყურებდა პროკლამაცია.

ვილაცამ კითხვა დაიწყო და პეტრემ ყური დაუგდო.

„შავი ქვის მუშათა მოთხოვნილება ჭიათურაში...

1. ყველა დაწესებულებაში იყოს შემოღებული 8 საათის სამუშაო დღე.

2. აიკრძალოს 18 წლამდე მოზრდილების მუშაობა შავი ქვის წარმოებაში.

3. მოისპოს ყოველივე „სკიდკა“, და წორა სრულად იქნას ჩაწერილი საანგარიშო წიგნაკებში და გირვანქებიც კი ჩაიწეროს“...

ეს საძართლიანია!—გაისმა ირგვლივ.—გირვანქებს სულ არ აღნიშნავენ მწონავები. თუნდაც 39 გირვანქა იყოს. ჩააბარებ მწონავს 20 ფუთსა და 39 გირვანქა შავ ქვას, ჩაგიწერს 20 ფუთს. გირვანქები კი გეკარგება. საშინელი უსამართლობაა!

..... 9. საჭირო სამუშაო იარაღი უნდა იყოს მწარმოებლის და როდესაც შეკეთება დასჭირდება, მწარმოებელმა უნდა შეაკეთოს თავისი ხარჯით.

„... 14. დაზღვეულ იქნას ყველა მუშები, ჩალანდრები და სხვ.

„15. მადნების მახლობლად გაყვანილ იქნას სუფთა სასმელი წყალი...“

ხალხი თანდათან ემატებოდა. ცალ-ცალკე ჯგუფებში პროკლამაციის ცალკეულ მუხლებს არჩევდნენ. კამათობდნენ. პროკლამაციის მოთხოვნილებებსა და სინამდვილეს ერთმანეთს აღარებდნენ. ამ დროს ზაქარია გურულმა ჩამოიარა.

პეტრემ განგებ, ზაქარიას გასაგონად, წამოიძახა:

—ხედავთ, რა დაუწერიათ? „მეთორმეტე მუხლი: ყველა შავი ქვის მომუშავეს მოგვეცეს ქუდი, ტანსაცმელი მწარმოებლისაგან“... თუ მწარმოებელი ამბობს, სოციალიატი ვარო, იმასაც ეხება ვითომ?

— რას ამბობ, კაცო? — ვერ გაუგეს პეტრეს.

პეტრემ ისევ ხმამაღლა:

—მაგალითად, მწარმოებელი ამბობს, რევოლუციონერი ვარო, პარტიაშიც კი არის ჩაწერილი. აი, ისეთ პარტიაში, სადაც კარები ღიათაა დატოვებული. ასეთი მწარმოებელი არის თუ არა ვალდებული შეასრულოს პროკლამაციის მოთხოვნილება, სანამ საერთო რევოლუცია მოხდებოდეს?

— შენ ზაქარია გურულზე ხომ არ ამბობ? — პირდაპირ შეეკითხა ერთი მაღაროელი პეტრეს.

— თუნდაც მაგაზე, ამხანაგებო! ნეტავი აჩვენა ეს პროკლამაცია მაგას! — ინატრა პეტრემ და ზაქარიას შეხედა, თითქოს სულაც არ იცნობდა ზაქარიას.

ზაქარია პროკლამაციას კითხულობდა. ცხადი იყო, ვერ გაექცეოდა ამ გამოწვევას. მოუბრუნდა პეტრეს და რიხით უპასუხა:

— როცა პროლეტარიატი გაიმარჯვებს, თავისას მიიღებს.

— პროლეტარიატის გამარჯვება ხომ მწარმოებლის დამარცხება იქნება? — შეეკითხა პეტრე.—ზაქარია გურული მწარმოებელიაო.

— მაშ, თქვენის აზრით, შეძლებულსა და განვითარებულ კაცს არ შეუძლია რევოლუციაში მონაწილეობის მიღება? — იკითხა ზაქარიამ.

— სიტყვით კი, ბატონო! საქმით კი თვალთმაქცობა იქნება. აი, ის ზაქარიაც დიდი თვალთმაქცი ვინმე უნდა იყოს. თურმე არავითარი განსხვავება არაა მის მუშებსა და სხვა მწარმოებელთა მუშებს შორის. ეხ, რაღა ვილაპარაკო, ბატონო ჩემო! მაჩვენა ერთი ის ზაქარია, ვაჩვენებდი ამ პროკლამაციას.

ამ დროს ჯგუფში ბოქაული შემოვიდა. ერთ ხანს პროკლამაციას დააკვირდა. ვერ გაიგეწყვიტა, მოეგლიჯა თუ დაეტოვებინა. მოგლეჯისა ეშინოდა, დრო იყო საშიშარი. ჭიათურის ორწოხებში ტყვია თავისუფლად იპოვიდა გზას ბოქაულის მუნდირისაკენ. დატოვებაც არ უნდოდა. უცებ მოისაზრა და ბრაზი ზარასპიზე გადაიტანა:

— რაღა შენ დუქანთან გააკრეს მაინცდამაინც ეს პროკლამაცია? შენი გაკრული ხომ არაა? ამბობენ, სოციალისტობსო.

ზარასპიმ თავი იმართლა:

— არა, ბატონო! პროკლამაცია რა სახეირო ჩემთვის? იქ სწერია — იაფფასიანი სასაღილო გაიხსნასო მუშებისათვის მაღაროებშიო. ხომ დევიღუპე მაშინ? უნდა მივკეტო ჩემი სასადილო. მობრძანდით, ბატონო! მოხარშული ვარია მაქვს ნივრის წვნითა...

ბოქაულმა გამოსავალი იპოვა და დუქანში შევიდა.

პეტრე ჩაჰყვა კედელს პროკლამაციების დასაზვერავად.

ყველგან ჯგუფები იდგა და ძყო გაცხარებული ბჭობა პროკლამაციებთან...

სალომეს ხანჯალი

სოფელ ვაჭევში, პელაგია ჭუმბურიძისას, ქალები შეკრებილან. შუაში ფაცია ჩამჯდარა და ესაუბრება.

— მე გამომაგზავნა თქვენთან რუსეთის სოციალ-დემოკრატიუ-

ლი მუშათა პარტიის ჭიათურის ორგანიზაციამ. დამავალეს გიამბოთ, თუ რა ხდება ქვეყანაზე, რისთვის იბრძვის ჩვენი პარტია, რა მოაქვს რევოლუციის გამარჯვებას ხალხისათვის საერთოდ და კერძოდ ქალებისათვის.

ქალები სმენად იქცნენ.

ფაციამ დაიწყო გლეხთა განთავისუფლებიდან. მღელვარე სიტყვებით დაახასიათა ეს „განთავისუფლება“. მოაგონა ქალებს მათი მწობლების საშინელი ცხოვრება.

— რაღა მწობლები! — წამოიძახეს ხანწესულებმა. — ჩვენ თვითონ მოვსწრებივართ! სალომეს ხანჯალი არ გაგიგონია?

— არა! არ გამიგონია!

— ადე, სალომე! გვიამბე! — მიმართეს სალომეს.

— რა საჭიროა ძველი ამბავი? — გაინაზა სალომე.

— მაგრამ თუ ახლისათვის გამოგვადგა? — თხოვა ფაციამ. სალომემ არც თუ მორიდებით, არც თუ გაუბედავად დაიწყო. თითქოს მხოლოდ ფაციას მოუთხრობსო.

— მარგანეცის წარმოება რომ დაიწყო, მიწის ფასმა ერთობ აიწია. გაჩნდა მიწის ყიდვა-შესყიდვის ცეებ-ცხელება. გუშინდელი ღარიბ-ღატაკი, ხრიოკი და შავქვიანი მიწის პატრონი დღეს მდიდრდებოდა. გუშინდელი ღონიერი კაკი კი ღეჭს სუსტდებოდა. ჭიათურისა და ჩვენი სოფლების სახე უცბად შეიცვალა. გაჩნდა ფულის ჭენება... მემამულეებს ცუდი დღე ეყუდგათ. ისინი მხოლოდ ღალით ცხოვრობდნენ. ღალა ჩვენგან შემოუდიოდათ, გლეხებისაგან. შავი ქვა რომ გაჩნდა, გლეხობა სოფლიდან ჭიათურაში ღალით ცხოვრობდნენ. ღალა ჩვენგან შემოუდიოდათ, გლეხებმა თავისი მიწის დამუშავება დაიწყეს, ე. ი. შავი ქვის მადნისა. ზოგმაც მიწის გაყიდვა დაიწყო. ზოგი გლეხი მრეწველად იქცა და თვითონ ქირაობდა გლეხებს. გამდიდრდა და თავის მემამულესაც კი არაფრად აგდებდა. ასე სცოდნია ფულს.

—აბა! აბა! ზოგს გვარის მეტი არაფერი შერჩენია!—ჩაურთეს ქალებმა.

— დატრიალდნენ მებატონეები, — განაგრძო სალომემ. — გამოძებნეს საოცარი კანონი. რუს ხენწიფეს თურმე მემამულეების დასაცავად ასეთი კანონიც ჰქონია. თავადებმა ეს მოიმიზეზეს და გამოგვიცხადეს: მართალია, ბატონყმობის გადავარდნის შემდეგ მიწა დაგახსენით, მაგრამ განა მთელი მიწა, ჩვენ მხოლოდ ზედაპირი დაგახსენით, რომ სიმინდი დაგეთესათო. რაც შეეხება მიწის წიაღს,

ის ჩვენიაო. მოიყვანეთ ყანა მიწის ზედაპირზე. მაგრამ წიაღზე ნუ გვეცილებით. წიაღი ჩვენიაო...

ატყდა დავა. საქმე სამართალში მიდიოდა. სამართალში. რასაკვირველია, ყოფილი მებატონე იგებდა. ზოგი დავა გლეხის ოჯახშიც წყდებოდა სისხლით და სანჯლით. აი, ისე, როგორც ჩვენს ოჯახში მოხდა.

მოვიდნენ, ბატონო, ჩვენსას, მებატონეები გიორგიტა და ფრიდონ წერეთლები. მოითხოვეს: აიბარგეთ ეზოდან, აჰყარეთ სახლკარიო. აქ მარგანეცი უნდა დავამუშავოთო.

ვერ მოვრიგდით. საქმე სასამართლოში წავიდა.

სასამართლომ საქმე თავადების სასარგებლოდ გაარჩია. მიწა წაგვართვეს, გამოსყიდული მიწა, და ყოფილ მებატონეებს დაუბრუნეს.

მოვიდნენ მებატონეები და დაგვიწყეს გადარეკა. მაშინ გავმწარდი სასტიკად... ეხ, რა საჭიროა, ქალებო, ამისი აწერა?

სალომემ დარცხვენილად გაიცინა და დაჯდა.

— არა! არა! ახლაა საინტერესო!—მიაძახეს ქალებმა.—შენ შეხარდი სახლში და გამოიტანე ხანჯალი...

— ჰო, შევხარდი სახლში, გამოვიტანე უშველებელი ხანჯალი და ვეცი წერეთლებს. მოგეცა ლხენა, დავუფეთე ანგელოზები. არამც თუ ეზო, მთელი სოფელი სულ წივილ-კივილით გადავატარე და კუდით ქვა ვასროლიე თავადებს...

ფაცია აღტაცებით უყურებდა ამ დედასავით ქალს. ის წიგნებში ეძებდა გმირ-ქალებს. აგერ კი ხედავდა ცხადლივ, დღისით-ეზისით.

—ვერ გასჭრა ჩემმა ხანჯალმა!—ამოიოხრა სალომემ.—პოლიციამ გადაგვრეკა. ციხეში ჩაგვსვეს მთელი ოჯახი და მხოლოდ მაშინ გამოგვიშვეს, როცა ხელი ავიღეთ ოფლითა და ცრემლით დასველებულ სახლკარზე და მიწაზე...

მწარე მოგონებამ შავი აჩრდილივით გადაუარა კრებას. ფაციამ ალელვებით დაიწყო:

— ასეთი იყო და არის ეს წყეული და ბინძური წყობილება. მას შემდეგ რამდენმა წელმა განვლო, მაგრამ ბატონყმობა განა მოისპო სრულიად? ჭარბათაა მისი ნაშთები სოფლად. დროებითი ვალდებული გლეხები, გადასახადები, რომელთაც მხოლოდ გლეხი იხდის, სწავლის შეზღუდვა, ეს ყველაფერი ბატონყმობის ნაშთებია, ამის მოსასპობად კლასობრივი ბრძოლის შეტანაა საჭირო სოფელში.

ფაციამ ახსნა, რა არის კლასობრივი ბრძოლა.

— ჩვენ მოვითხოვთ ...

— ჩვენ მოვითხოვთ ყველა მიწების ...

— ჩვენ მოვითხოვთ ...

— ჩვენ მოვითხოვთ ...

— ჩვენ მოვითხოვთ ...

— ხა... ხა... ხა.— [illegible] ბარიხარი. — ძაძი [illegible], ჯანი!

— ჩაცვლაცნენ! [illegible]. — [illegible] მსარეზე [illegible] ოთახიდან [illegible] ოთახისაკენ. [illegible] ოთახალი! ეკრა ხელათ, ან გეკრათ?

— ვინ [illegible] მაგათ? სად [illegible]?

[illegible] ცარიელმა [illegible] და გაიხსნა თვალები:

— [illegible]! აი, შეცბუნებულთა ძეგლი! [illegible] კრება: შეკრებილნი! აი, ძალი რეგოცეტიორისა! ისეთი [illegible] ჩვეულებისა? პრიმიტიულობაში სად [illegible]?

[illegible] ხალხს ლანძღავდა. თავიდან [illegible] ვიმეცნებელი [illegible] ბეჭედი [illegible] ბანაკის მაშოკლა.

— [illegible]! — [illegible].

— ვაი, [illegible]!—სწორედ [illegible] [illegible] ბანაკის [illegible] ეკრა [illegible]. — გაჩა [illegible]. [illegible]?

— ხა... ხა... ხა... — მთელმა [illegible].

— ეს, [illegible]! [illegible] [illegible]? — წამოიძახა [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [

კრება ღამე. მეუმრავლესნი გვერდით ამოუდგნენ. ყველა კობას უყურებდა. უცებ კობამ ქუდი მოიხადა, გრუზა თმები დაარხია და ბიჭებს შესძახა. ოღნავ დამცინავი ღიმილი უკრთოდა ტუჩებზე და თვალის გაკვრით.

უცებ თითქოს დაიძრაო მთები. თითქოს მიწიდან ამოხეთქაო ხმა ხალხმა...

უამრავი დროშა ამოფრიალდა გორაკებზე, და ზღვა ხალხი სიმღერით, ყიჟინით გადმოდგა თხემზე.

— გაგვაჯანსოს რევოლუციას! გაუმარჯოს მეუმრავლესეებს! — ყიჟინა დაეცა ხალხმა. — ძირს მეფე! ძირს კაპიტალიზმი!

და წამოვიდა ხალხი. როგორც შეგუბებული რისხვა, როგორც ანგარიშგასაწევრელი ანგარიში დააზანზარებს მიწას.

ბალახით ბალახის მოპყვება. სოფელი სოფელს. სამხედრო რაზმები ცალკე დროშებით, ცალკე მეთაურებით.

აი წინათელა. დროშები. რაზმები. მარსელიოზა.

აი პერევიზა. ჯგუფები ათ-ათად. სამხედრო წყობილებით. „ვარშავიანკა“ ხიღვრით.

აი შუქჩუთი. ყიჟინა. ვაშა, ყვავილები.

აი მღვიმევი. მკერდზე წითელი ბანტები. ქალები სიცილით.

აი რეზანი. გაქაცრურაც მოლიან საომარი სიმღერით.

აი ზუგდიდიანი. იარაღზე დროშები. დროშებზე ყვავილები.

მიხა კალთა რომ ჩამოვლეს და ბერეტზე ფეხი მეძოვდეს, ხალხმა იარაღი აიღერსა. დროშები დაირია. დასცა ყიჟინა:

— ვაშა ჩვენს პარტიას, ვაშა ჩვენს კობას!..

[illegible] ზღვა ხალხი. ნოდის, ვულკანის ღელფივით, ბოლო [illegible] ბოლო ისევ მთის ძირებსა.

ქალაქ ბალახზე ავიდა. იხეთმა ტაშმა იგრიალა, რომ ხეებიდან ბუდეს ლამე, ბადებიდან აფრენილი ჩიტები დიდხანა ვერ ბედავდნენ ლაღად, ჩამოსხდნენ. დიდხანს იყვნენ ცოცხალ ჭოლგასავით [illegible] პალიში.

— დიდებული ღემონსტრაცია, — გამოაცხადა კობამ, — რის რეალური სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტიის ცენტრის თავზე იხიბის ბეუმრ ელესეთა ძალთა დათვალიერება... ხალხი, ეს ჩვენი ვართ ხალხი! პარტია ჩვენი ღელია. ხალხი ჩვენი ტკივილი, მეცხრამეტე წლის ნაღები ხალხია... ხალხი ბასრია. იცის რა ბედი წაართვას... ხალხი როგორ გაკეთოს, ამას ჩვენ [illegible] ბედნიერი ვიქნებით...

[illegible] ტირიფის ჭიშკ მეუმცრესენი. არც

ეზოს სიჩუმე. ის ერთი წუთით. ეკვირვებოდნენ ყველანი ქალიშვილის გამოჩენას. თან წასულიყო რატომღაც, თან დაბრუნებულიყო. ლიტერატურა სულ უსწავლიათ ერთად ამ სკამებზე.

— მა ახლა მოიყვანეთ ლოლოვაში და გადაიყვანეთ სკოლაში— შესძახა ლობასთან მდგარმა ტარიელმა...

ბიჭები ლაპარაკობდნენ ჭალაჭიასავით დროშების რანგით, ხიდის ქვეშ ნათელი იყო იასამნის ფერადონით. გარს შემოჭრილი მწვანის ელვარებაზე ეკალუნისა და ყვავილების ფერები ისეთი ხალისიანი, ცოცხალი აშბები...

ბიჭები დიდხანს მილოდნენ და, როგორც, რომ

წინ მიუძღოდა ლობა...

...ვინ და ვისაკენ?!

დილადანვე ხმა გავრცელდა ჭალაჭიაში: დღეს, შაბათ-კვირას შესრულდება. ლილის ცხრაკლასელია, დღე იყო. წუხელ ლამაზმა იალაღის მეურმეებისა და მეურვეობისა ოთხს ისე არა ეძინათ. მეურვეებისანი ამეტყველდნენ— კვირა გამთენიისას და ლოლის ტრადიციას აქეთ ეძინათ. ნ ჩოდა, ვამიენთო ეს ღრეს, რომ მებრძოლნი არ შეელოდნენ ვაშკაიოლ კონცერტს.

— ამაღამ ვეღარ ვისვენებთ... აქ ვერა მოვითავსებთ... რა, რომ ვიცი, რომ ხვალ ეს მიკვირს ვხედავ. ვიცი, ვ ოვრებულებია შვილს. მაინც ვიტყვი ეს ერთი ლოლოვა ვ შაბათს ლამაზმანებს და ლოლოვა...

ვი. ...

— ა ო ... ქალის ეკლესიის ბიჭებო! ...

და შეს ...

...

...

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] დამოსულა, და რამდენი შეტაკება მოხდება, იძ-
[illegible] გლოვა თუ გამოვაცხადეთ, კარგად წავა ჩვენი საქმე. საბ-
[illegible] ორგანიზაცია კი არა ვართ, მებრძოლი პარტია ვართ.

შლაპიანი ეცინებოდა:

— ამას ლეონრებთ, მოქალაქენო! ამისი აზრით დღეუკუნ ამხ-
[illegible] პატივი არ უნდა ეცეთ? ამისი აზრით პირისუფლობისა და
[illegible] გრძნობა არ უნდა გამოვიჩინოთ?

ელყობოდა, სალხში ზოგს მოეწონა შლაპიანის აზრი. შლაპიანს
შეესვენეს. ტარიელი კიბის საფეხურებზე შედგა და სალხს
მიმართა:

— მოქალაქენო, აბა თვითონ დაფიქრდით. იბრძვის ჯარი.
ბრძოლის დროს ორივე მხარეზე იქნება მოკლულ-დაჭრილი. ასე
არაა? ახლა წარმოიდგინეთ, რა იქნებოდა, რომ ერთმა მხარემ
ბრძოლა შეწყვიტოს, გლოვა გამოაცხადოს და გულზე ხელები
[illegible] ჯარი?

— მართალს ამბობს ეს კაცი! — გაისმა ლიანგში. ელყობოდა,
ტარიელის სიტყვა ჭკუაში დაეჯდათ, და შლაპიანის გარშემო შეკ-
[illegible] ფეხი ახლა მალარიელის გვერდით შეიკრიბა.

— ის ლანჩიელები ჩვენი ძმებია! — მიაძახა შლაპიანმა. — სა-
[illegible] სოლიდარობის დემონსტრაცია. ბატონებო!

ტარიელმა მშვიდად ცხვირს ძირი წაულო:

— ბატონებო: ვთქვათ, მე და ჩემი ამხანაგი ვებრძვით მტერს.
[illegible] ნაწილია ამ ნაწილში. რა უნდა ვქნა მე თქვენის აზრით? და-
[illegible] ცხენიდან და მოვართო ტარიელ? სიმ ბუნება ადამი-
[illegible] და ეშინიათ სიკვდილის? არა! მე კი არ უნდა, დავმარე
[illegible] ვიცი, ვიცი მაგის სითამამით ვარდებოდა ბრძოლა
[illegible] ჩვენ ხელი ჩაგვიქნევ. ასე ეფიქრობ ძე ჩემი უმცროსი
[illegible]

— ძმაო ჩვენო! ძმაო ჩვენო! — გაისმა სალხში.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

— ჰო. ფილარმონიის ლიდერია. რეფერატები უნდა წაიკითხოს მოთათრეში. სოციალ-დემოკრატებს უნდა შეკამათოს.

ასაა იქცება ჯიხი-ჯუხა...

დარბაზში ზიზილის ხმა ეყისპა და ჩოხჩალი შესწყდა. ტარიელი და სამსონი ფანჯარასთან მოხვლნენ. მათ ახლა ერთი ინტერესი ჰქონდათ (ორივე ჭაბილეთოს კონცერტი უნდა მოესმინა) და მიიწმოიწიეს, ერთმანეთს ადგილი მისცეს.

ფარდა აიწია. დარბაზში რბილი ლამაზი ხმა გაისმა: ხმა მოუწოდებდა—ბრძოლაში დალუპული ამხანაგებისთვის პატივი ეცათ.

— სტეპკო ისწკირველია,—ჩაიღაპარაკა ტარიელმა.

— ჯუდაშვილი თუ არის აქ? — შეეკითხა სამსონი ტარიელს.

— არ ვიცი,— უპასუხა ტარიელმა და ახედ-დახედა სამკრონს.

„თქვენ მსხვერპლად ღაეცით ბრძოლის ველზე...“

გაისმა დარბაზში და მთელი დარბაზი ფეხზე ადგა.

მოედანზე შეერთებილა ხალხმა ქუდი მოიხადა. ვილაცამ აიტაცა დარბაზის ხმა და გარეთაც გალობა დაიწყეს.

თითქის კედელი არც კი ყოფილიყო მათ შორის. ისე გალობდნენ დარბაზი და მოედანი...

გალობა გათავდა. ყვავილებიანი ქალაშვილები და გაქები გამოჩნდნენ მოედანზე.

— გზა მიეცით, ერთ [illegible] ხალხში. — ყვიროდნენ ბილეთები არა აქვთ ამ საღამოს, სულ ცოცხლად, იდეური ნაწილ!

დაიწყო კი ლექტორმა. ჩუმად, ხელუხლებელ ლხინად მოედანი...

პირველი გაწყობილება რომ გათავდა, დარბაზი ისეთ ტაშს და ოვაციას [illegible] თეთრი ჩიტებივით აფრიალონენ პროკლამაციები.

ვილაცას ხელი დანჯარაშიაც ეალასწედა და პროკლამაციები ეალეოფნება.

— რა ეთქმის ამის შესახებ! — შეძახა ტარიელმა, აიტაცა ერთი პროკლამაცია. ზედ ამ [illegible] ეწერა წაიკითხა რა.

ფიქრი ახსნას მოუკლა, პროკლამაციას [illegible] ნაგრამ [illegible] სულია სწორედ ასეთი ია ნაჭერი.

დარბაზი ან პროკლამაციის შესახებ ისმოდა. [illegible] ხელი აწვდილა ტრიბუნაზე და იქიდან პროკლამაციას.

მოულოდნელად აიტაცა დარბაზი და სცენაზე შესაფრი [illegible] ქალი, ახალგაზრდა, ღიმილი შეკრულები... სცენაზე შეკრა გაძლიერდა. მარჯვე დარბაზში სინათლეც რომ ჩაქრობილიყო. ნათელი მაინც იქნებოდა: იმღერდა იყო ანთებული თვალები.

[illegible]

— სულთა ცხონებისა.— ცოლებმა შახლიანებმა. — ამაც ეთ[illegible]
ცხოვრებოდეთ...

ბრიკულიანი ასწია. მწერლები ტემპით გაჰყვნენ:

— ეიაფლების მეშვიდე [illegible] ლ-ტანკერი ო[illegible]
იმერეთ-სამეგრელოს კომერციის პალატა. 1905 წ. [illegible]

— ყარ ჩალისელებს? — ჩაიცინა ტანკერიანმა.

— მუშა მსხვრა ლიტ... — ტანკერიანმა [illegible]
ლაშქაძე: [illegible]

შახლიანმა ოფიციალურად დაიწყო:

„ჩვენ და ტირიფი?!

„დღეს, როცა ყველგან ბრძოლის ზმა ისმის, როცა ხმლები წა-
მოიშალა, საერთოდ ამსეცრებული მტერს შეებრძოლა და შე-
არყია;

„დღეს, როცა ხალხი იარაღის ხსნას და აჯანყების [illegible]
ქმნილა:

„როგორც ტანკერი [illegible] მეფის. სამშობლოს მიეჭირნა. —
გვეუბნებიან:

„ნუ იცინით. [illegible] დაგვიჯერეთ!“.

„ჩვენ და ტირიფი?!

„[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

— არა გეიწდა ცრემლი! — შეძახა [illegible] და მოვლენამაც გაიელვა:

რა ცვენდა ცრემლი... ძირს ლაშქები!..

შახთაშვა ჩაიარა. სიცარიელე [illegible], რომ [illegible] ოთახების იმ სიჯუხეებით გაძლელებოდა. თითქოს [illegible] ფტარება წამიერად ჩახედა ხალხის ცულში და ჭიდან მოვიდა ეს სიტყვები...

„არა! არ შეგვფერის ცრემლები ვეკვირთ! — გაიაზრა შახთაშვა. — ეჯ მჯობდა ლაშქრებს შეეფერება. ჩვენ გვმართებდა ყველა მაგვწონს. კისკისი ვეთქვა, — გესმით კისკისი!

„ბაშ, ღვე ხშეჭის ჩვენმა სიმღერამ! გაისმას ქვეყნად ჩვენი სიცოცხლე,— ისმენთ! ეი რა გვეთქვა. კისკისი, ტაში, ეი რა გვ უნ ჩვენ. რიდეებაც ცეკვის ტრიალად იქნება. ჭკოთებს, კვესით და იქლაკნება, ჩვენი ვალია ტაში ტაშს დაიკრათ, ჩვენი ვალი [illegible] ხიარულით. გამარჯვებულნი არა სტრიან. [illegible] ტრიალებენ, ის ისინიც!

„თქვენ კი, ბატონნო ჩალვაშვილებონო, იტირეთ. იტირეთ ტირილი ტირილსავით! ეს [illegible] ტირილი ისეთი შეეფეროთ! ისევ ვიცი ხელიდან შენის დამარცხებას! ასეთი [illegible] ისხ მი ხალხი. [illegible] იმის [illegible] ასეთი [illegible] თქვენ შეშინდით გამარჯვებისა!

„ეს, ალბათ, ეს [illegible]! ნეგო გაკვირვებით [illegible] ტირილისა!...

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

მრევის ზღაპარი

ჩიათურაში. ისე როგორც ყველგან საქართველოში, სოციალ-დემოკრატიული პარტიის გარდა სხვა პარტიებიც მოქმედებენ. სოციალ-ფედერალისტთა სარევოლუციო პარტია, სოციალისტ-რევოლუციონერთა პარტია, ანარქისტების პარტია. ამათ ცუდში მიმღერები არ ჰყავდათ. უფრო ბურჟუაზიულ-ლიბერალური ინტელიგენტობი ჰქონდათ ფეხი მოკიდებული. 1905 წელს ეს პარტიები პირთაყვანს კრავებს, მიტინგებს, ეძრძოლნენ ცხონებას და ყველას, ვისაც ეძრძოლნენ სოციალ-დემოკრატის, განსაკუთრებით მისს რევოლუციურ ფრთას, მეუშრაველესებს. პარტიების ლიდერები დალიოდნენ ქალაქებში. დიბებში. სოფლებში, აწყობდნენ კრებებს. და თუ მათ კრებაზე არავინ მიდიოდა, გამოდიოდნენ სხვა პარტიების კრებაზე.

კრებები და მიტინგები კი ყოველ ფეხის ნაბიჯზე იმართებოდა. მაშინ მაღალი საქართველო ნიტინგების ასპარეზად იყო გადაქცეული. შენ თუ გარეთ, ყანაში თუ ქარხანაში, თეატრში თუ მატარებელში. ყველგან პოლიტიკური კამათი და დავა იყო.

ორი კაც[illegible] ძრა ერთ, ორი კაცი რომ მიდიოდა გუჩარი, გაცხარებული კამათი ექნათ.

ყველგან ერთი და იგივე ხასიათი ჰქონდა:

— პრო[illegible] სოციალისტი. პრივილეგიები. დემოკრატია, ლიკ[illegible] ი, დამფუძნებელი კრება, პარტია, ბურჟუაზია, პროლეტარიატი.

[illegible] ქალაქის შეკრებებზე ყველა პარტიის ლიდერები ჩამოდიოდნენ ხოლმე. მაგ ეუბნებოდა პარტიებს ლექციებს. ყველა პარტია ორად ორად ჰყოფდა ლექციებს.

[illegible] პარტია ყველგანმყოფი ორგანიზაციები. ლიდერის [illegible] ფიქრობდა ადგილის მიერ სოციალ-დემოკრატია, ეკლესიის მიწუხებულს, საყვედურობს ყველაფერით, წყალობაც არაერთ ადგილას ეწილება ხოლმე ხალხისაგან. ხალხი ხელმძღვანელობას ეძებდა დაბნეულობის ჟამს, ჩაეხსნენ. აქ ყველა ყველაფერი ეხერხებოდა. ბელიაც ეცნენ, მაგრამ არც დაწინაურებულა ერთი ან მეორე, არც ერთი ცოტად თუ ბევრად პოლიტიკით დაინტერესებული ჩანდა, მაგრამ თუ კაცი, რომ არ ვიცნობდი [illegible] ვიფიქრებდი, რომ ცნობისმოყვარეობა ხასიათ-

„... მაგრამ ვინ უყვარს სიკეთე, თუნდ იშვიათ სოციალისტ რომ? ვინ უყვარს ადამიანი, ვინ ეძებს მის ნაკლოვანებებში ადამიანს? .. მაგრამ ჩვენებურებში ამ ანაზ, სოციალისტი. ... სოციალიზმში ის ძალა ვერ ვიპოვეთ. ძალა ეძებს ფიზიკურ ბრძოლაში. სოციალ ფიზიკური ბრძოლა კი ... ეს ბრძოლა ადამიანის ბრძოლაა ბედნიერებისა და ადამიანის ბედნიერებისა ...“

— სოციალ-დემოკრატი ვარ, ამხანაგო პრაპორშჩიკო, — მოიცალეთ-რა ციხის გალავანში... ყველა პრინციპები ისე გაქრა, თითქოს არასდროს არც ყოფილა?

— არა ვიცი, ეგ რა ენაზეა... ეგ ისეთი ფაქტია, რომ ის ძალიან ცუდია.

— ჰო და სოციალ-დემოკრატებს ვეძახით ყველა ერთად, ვინც შეგნებულად ან შეუგნებლად ვიცავთ ინტერესებს ბურჟუაზიის, ვინც ხალხის ძარცვას ვებრძვით, ვინც ვიბრძვით ბოლომდე, ვინც არასდროს ვიქნებით ტყვეები.

— ტყვეები! ეგრეა! — წამოიძახა ვოლკმა.

— ასე ვიცი სწორად ეს ჩვენი პარტიის შესახებ! — უყურებდა ბიჭებს.

ბიჭები ჩაფიქრებულნი, ტრიბუნებზე დაბნეულნი იდგნენ.

— ...ეს ნიშნავს, რომ ჩვენ ვიბრძვით... ვიბრძვით იმისთვის, რომ... ჩვენ ვიბრძვით, რომ ადამიანებს ცხოვრება ვასწავლოთ... ვიბრძვით იმისთვის, რომ ადამიანებს ცხოვრება ვასწავლოთ... ჩვენ ვიბრძვით, რომ ადამიანებს ცხოვრება ვასწავლოთ...

— ეს ის ორი ნაკადია, რომელიც ერთმანეთს ეჯახება. ერთმანეთის წინააღმდეგ მიდიან. ერთი მეორეს ანადგურებს. ერთი მეორეს ანადგურებს?

— ...ჩვენ ვიბრძვით, რომ ადამიანებს ცხოვრება ვასწავლოთ...

ია კონსოლიდაცია. ბურჟუაზია არ უნდა დავაშინოთ. რევოლუციის მთავარი ბურჯი ბურჟუაზია უნდა იყოს...

წყვეთს ხვრელს. სალას თავლისაგან ჯერი დასდგომოდა. განწყობილება თანდათან მძაფრდებოდა, მწვავდებოდა. ნერვებიც თანდათან დაიძაბა. გიორგის ვალასდა ხოვდანს. მთელი მოედანი ლიტრის თავებით იყო მოკენწილი...

ცრიმენაზე ავიდა კობა.

ხალხიანი ტაშით შეხვდნენ მუშები.

კობამ არარეგისტრირებული დაიწყო.

—ანარქიზმი თუ სოციალიზმი? აი, ასე დგას საკითხი. მარქსიზმი და ანარქიზმი სულ სხვადასხვა პრინციპიზეა აგებული. ანარქიზმის ქვაკუთხედია პიროვნება. მარქსიზმისა კი მასა, პროლეტარიატი. ანის განთავისუფლების უმთავრესი პირობაა პიროვნების განთავისუფლებისათვის. პიროვნება შედის მასაში. მასა კი თავისთავადია. ადრე სანამ არსად განთავისუფლებული მასა, არ შეიძლება პიროვნების განთავისუფლებაც... ლიბერალური „პიროვნული ხელისუფლება“ წვრილბურჟუაზიული, ბუნებრივი ლიზუნგია. წესრიგი და ერთიანობა გვჭირდება ყველაზე საჭირო. ჩვენ რომ უარვყოთ ორგანიზაცია, უსაქმოდ ჩვენიანებიც. ანარქისტებს სად აქვთ საკუთარი პარტია? არის თუ არა იმ პარტიაში რაიმე წესრიგი, დისციპლინა? უჯერიან თუ არა ისინი ერთიანობას? ალბათ გოგილია უჯერის კრებოტკინს, კრებოტკინი უჯერის წერეთელს, მაგრამ თეითონ წერეთელს ვინ უჯერის, ამიხი რა მოგასსენოთ.

სალაში სალხინი სიცილი გაისმა.

— სოციალისტ-ფედერალისტების პარტიას თქვენ იცნობთ. შესანიშნავად დაახასიათეს იმათ ლიდერებმა თავისი პარტია ჩვენს წინაშე. რა სთქვეს მათ? ბურჟუაზია უნდა გავაძლიეროთო. რას ნიშნავს ბურჟუაზიის გაძლიერება? მარქსიზმი გვეუბნება: ეს ნიშნავს საშუალო ღონის გადიდებას, ხელფასის შემცირებას.

მუშებში სმაური გაისმა.

— თქვენ მოიწოდებენ საკუთარი ბურჟუაზიის შეკვნასაკენ. თითქოს სულ ერთი არ იყოს ჭიათურელი მუშისათვის, ვინ ჰყვლეფს მას: გელზენკირხერი თუ რომელიმე ქართველი მრეწველი? მაგრამ საქმე ასე მარტივად არ წყდება... დღეს გამძაფრებული კლასთა ბრძოლაა. საკუთარ ბურჟუაზიასთან მშვიდობა ნიშნავს კლასობრივი ბრძოლის უარყოფას და კლასთა შორის ჰარმონიას. უტოპიაა ეს. გვატყუებენ თან... არა ჰარმონია, არამედ მძაფ-

რი კლასთა ბრძოლაა საჭირო! არა შეერთება მტერთან—ბურჟუაზიასთან, — არამედ გამიჯვნაა საჭირო... აი, ჩვენი ლოზუნგი... აქ ილაპარაკეს გლეხობაზე, მაგრამ საკმარისია მარქსიზმის ანბანის ცოდნა, რომ ეს ბავშვური გულუბრყვილობა გაიფანტოს. დღევანდელ ჩვენს პროკლამაციაში არის ამისი პასუხი და თქვენ წაიკითხავდით მას... ხოლო რაც შეეხება ბორშს, ეტყობა, ფედერალისტების ლიდერს ბორშის საკითხი უკეთ ესმის, ვიდრე პოლიტიკური ეკონომიისა და მარქსიზმისა...

— ხა... ხა... ხა... — გამხიარულდა ხალხი.

— რაც შეეხება ესერებს, საინტერესო ხალხია, — განაგრძო ორატორმა. — მათი აზრით არც თანამედროვე კაპიტალიზმი, არც თანამედროვე კულტურა, არც თანამედროვე ტექნიკა რუსეთისათვის არ არსებობს. მათი აზრით არც მრავალმილიონიანი პროლეტარიატი არსებობს რუსეთში, არც რაიული საბანკო-საფინანსო კაპიტალი არსებობს. მათი აზრით რუსეთი ისევ-ისე ივანე მრისხანეს დროინდელი რუსეთია, სადაც ყველაფერი პრიმიტიულია, როგორც გლეხური თემი. მათი აზრით საკმარისია დახუჭო თვალი და სთქვა: რადგან მე თვალი დახუჭული მაქვს და არაფერს ვხედავ, გარდა ჩემი იდეისა, არაფერიც არსებობს ჩემს გარშემო. თუ მატერიალური ძალა არაფერია, რათ ჰქმნიან ისინი ტერორისტულ რაზმებს და ორგანიზაციებს? ისინი შეურაცხყოფენ ხალხს, როდესაც ცწოლებენ მას უკეთ ბრბოს და უხალხოთ სურთ გარჯვება. თუ გმირია ყველაფერი, აი ეს გმირები — და მოუტანონ ხალხს ბედნიერება...

— გლეხობაზე რას იტყვით? — გააწყვეტინა გობეჩიამ.

— გლეხობა არ არსებობს, როგორც მთლიანი ერთეული, ამბობს ლენინი. გლეხობაც არის და გლეხობაც. არის გავაჭრებული გლეხი, არის მდიდარი და ღარიბი გლეხი. გლეხობა, როგორც კლასი, ყოველწლიურად იშლება. ის ჩამორჩენილი მეურნეობის წარმომადგენელია. როგორ შეუძლია მშრომელ გლეხობას თავი დააღწიოს ექსპლოატაციას? საკუთარი ძალებით? არსად, არც ერთ ქვეყანაში ჩამორჩენილი მეურნეობის ფორმას არ გაუმარჯვნია მოწინავე მეურნეობის ფორმაზე, რაღა რუსეთში უნდა გაიმარჯვოს? სადაც ვითარდება კაპიტალიზმი, იქ ქრება გლეხური მეურნეობა. აიღეთ ჭიათურის ახლო-მახლო გლეხობა და შავი ქვის წარმოება. ვინ არიან მუშები? ე. ი. კაპიტალისტური სისტემის მამოძრავებელი ძალა? გუშინდელი გლეხები.

ვისთან უნდა იყოს კავშირში გლეხობა? რასაკვირველია, პროლეტარიატთან.

— გლეხკაცობა უმეტესობაა! — შესძახა გობეჩიამ.

— მართალია, გლეხკაცობა დღეს უმეტესობაა და ძალიან ღარიბებიც არიან, მაგრამ განა ამაშია საქმე? გლეხკაცობა დიდიხანია უმეტესობას შეადგენს, მაგრამ სად, რომელ ქვეყანაში გაიმარჯვა გლეხობამ მარტოდ მარტო? მარტო ციფრი არას ნიშნავს. გლეხკაცობა, როგორც წოდება, დღითი-დღე იშლება პროლეტარებად და ბურჟუებად. პროლეტარიატი კი დღითი-დღე იზრდება და ჯანღონით ივსება. არც სოლარიბეს აქვს გადამჭრელი მნიშვნელობა. „ბასიაკები“ გლეხებზე ღარიბები არიან, მაგრამ ვერაკინ იტყვის, რომ ისინი რუსეთის განთავისუფლებას იკისრებენ. საქმე ისაა, ვინ იზრდება და ვინ ბერდება ცხოვრებაში, და რადგანაც პროლეტარიატი ერთადერთი კლასია, რომელიც შეუჩერებლად იზრდება და სიცოცხლისაკენ მიილტვის, ჩვენი ვალია გვერდით ამოვუდგეთ მას...

ჯერი გრიგოლ ლორთქიფანიძეზე მიდგა. ეს იგრძნო მიტინგმა და თვალი გრიგოლ ლორთქიფანიძეზე გადაიტანა.

—ახლა გადავიდეთ მეუმცირესეთა წარმომადგენელზე. ის ამბობს, რადგან რევოლუცია ბურჟუაზიულია, მისი მეთაურიც ბურჟუაზია უნდა იყოსო. ასე იყოო ევროპაში, კერძოდ საფრანგეთში. შეცდარა შეცდარებაა. მეუმცირესეებს უყვართ ისტორიული ანალოგიები.

— დიახ, გვიყვარს, — დაუდასტურა გრიგოლმა. — ფაქტების ცოდნა საჭიროა.

— ფაქტების ცოდნა არაა საკმარისი, საჭიროა ფაქტების გაგება, — მოუჭრა კობამ. — განა თქვენ არ იცით, რომ დასავლეთ ევროპის ბურჟუაზიულ რევოლუციებში ჰეგემონია ეკუთვნოდა ლიბერალურ ბურჟუაზიას და არა პროლეტარიატს? მაშინ პროლეტარიატი არ წარმოადგენდა დამოუკიდებელ პოლიტიკურ ძალას და ასეთი არც შეიძლებოდა ყოფილიყო თავის სისუსტის გამო...

რუსეთში, პირიქით, ბურჟუაზიული რევოლუცია სრულიად საწინააღმდეგო შედეგს იძლევა. რუსეთში რევოლუციამ მოგვცა ბურჟუაზიის, როგორც პოლიტიკური ძალის, არა გაძლიერება, არამედ დასუსტება, მისი პოლიტიკური რეზერვების არა გამრავლება, არამედ მის მიერ ძირითადი რეზერვის დაკარგვა, გლეხობის დაკარგვა. ბურჟუაზიულმა რევოლუციამ რუსეთში პირველ რიგში წამოაყენა არა ლიბერალური ბურჟუაზია, არამედ რევოლუ-

ცხოვრობა პროლეტარიატი და მის გარშემო დარაზმა მრავალმილიონიანი გლეხობა... ამნაირად, ისტორიული ფაქტების მოტრფიალე ბეჭდავრესებმა ავიწყდებათ ერთი ისტორიული ფაქტი, რომ ამ ქვეყანაში არ იყო ღარიბული პროლეტარიატი. ისინი ერთ ხიტევენ მეორე ფაქტსაც, რომ ჩვენ მრავალრიცხოვანი და შეკავშირებული პროლეტარიატი გვყავს. ლენინი, რუსეთის პროლეტარიატის ბელადი, პირდაპირ ამბობს, რომ ჩვენი რევოლუცია არაა საფრანგეთის რევოლუციის გაგრძელებაო. ესეც ფაქტია და საჭიროა ამისი გაგება. ფაქტია და საჭიროა იმისი გაგებაც, რომ მოძრაობის ხელმძღვანელი პროლეტარიატია...

ტარიელმა იდაყვი გაჰკრა პეტრეს და ჩასჩურჩულა:

— ხედავ, როგორ გავიზარდეთ? პეტერბურგში წესების პირველ მხრივე ვდაობდით, ახლა პროლეტარიატის ხელმძღვანელობაზე ვლაპარაკობთ... როგორ მოწყობს ეს სიტყვები: პროლეტარიატის ხელმძღვანელია...

— ს.. ს.. ს.. — წერილი ლაპარაკობს ბიჭ ხელმ ტარიელს.

ტარიელი გაჩუმდა და ყურადღებით ორატორს მიაპყრო თვალი.

— ამ ერთ რამოდენიმე თვეში, რაც დასრულდა ჩვენი პარტიის მესამე ყრილობა ლონდონში.—განაგრძობს ორატორი.—ხომ გამოიმუშავა ყრილობამ ტაქტიკური ხაზი? ხომ არის ეს ტაქტიკა ნამდვილი საბრძოლო ტაქტიკა?

— ჩვენ არ ვცნობთ ლონდონის ყრილობას, — უპასუხა ერთგოლ ლორთქიფანიძემ ორატორს. — ჩვენ ვცნობთ ჟენევის კონფერენციას.

— ე. ი. ბარიკადებზე ბრძოლას გაურბიან?

— თუნდაც ასე....

ხალხში ჩოჩქოლი ატყდა. ტარიელი წამოვარდა და ღაიძახა:

— როგორ. ამხანაგო გრიგოლ, ნამდვილ ბრძოლას გაურბიან? ხარო? მაშ რა ქვია?

ეტყობოდა, ტარიელის შეკითხვა დიდი ჟმრავლესობის აზრს გამოხატავდა. ყველგან, მთელი ამ ფართო მინდვრის სიგრძე-სიგანეზე, აღშფოთებული ხმები გაისმა:

— რატომ არ სცნობთ? ყრილობას არ სცნობთ?

ორატორი შეჩერდა. ის არ ჩქარობდა. ეტყობოდა, მას რაღაც თავისებური, სხვა ორატორისათვის უჩვეულო ხერხი ჰქონდა.

— იმიტომ არ ვცნობთ, რომ ლონდონის ყრილობა მეუმრავლესეთა ყრილობა იყო,—უპასუხა გრიგოლმა ხალხს.—მეუმრავლესენი აფრთხობენ ლიბერალურ ბურჟუაზიას. მთავარია არ და-

ამერთხელ ლიბერალური ბურჟუაზია შენი რევოლუციურობით, ვიწაიღან თუ იგი რევოლუციას ზურგს შეაქცევს, რევოლუცია დახრჩობა.

— ჩვენ გვყავს ძლიერი მოკავშირე, გლეხობა,—გაუსწორა გუშამ.

— პროლეტარიატი გლეხობას კი არ უნდა დაუახლოვდეს, არამედ ლიბერალურ ბურჟუაზიას.

არება კელავ შეიქსა. აქ ბევრნი იყვნენ ისეთნი, რომელთაც ძალი ჭესი სოფელში ჰყვათ.

— მაშ, ჩვენ არაფერი ვუოფილვართ, ბატონო გრიგოლ! —საკვეულებით შეკითხა გრძელ ქალი.— თქვენ რატომ ფიქრობთ, რომ ლიბერალობა არ გამოაღგება რევოლუციას?

ტარიელს სმა ემცნაურა, და წინ გაჩერებულ მეშას ეთხრა:

— გაიწი, შე კაცო, რაება ღეჯანოზის ჯოხივით ამოყუდე წინ!

—შენ თუ გინდა, მე არ მინდა ყურება თუ? კაი ქალია ვილაცა...

ტარიელი თითის წვერებზე შეღგა და კისერს დაიყურება. ის ქალი სალომე იყო.

ამაყად, გამომწვევად იდგა სალომე. თავშალიდან თმის ერთი ბაწვანი ლაწაწა გადმოშლილიყო და ლოყაზე გადმოწოლოდა. ეტყობოდა, გაბრაზებული იყო სალომე.

— რა ცოლი მყავს? — გაიფიქრა ტარიელმა და ამაყად გალახული კრებას, თითქოს მთელმა კრებამ იცოდა, რომ სალომე მისი ცოლი იყო.

აჭრელებული დაქმებული გოორგიც წამოიდგა წინ. ამკარა ბრაზით უთხრა გრიგოლს:

— მე ვფიქრობ, გლეხობა პროლეტარიატის ბუნებრივი მოკავშირეა. გლეხობა იქნ შეძლებს თავიდან სოციალიზმის შესაკეთებლად და მიიღოს მეამბოხეთა მიწა რევოლუციის სრული გამარჯვების მოსაწევლად. ასე არაა? ასე არ უნდა იმოქმედოს სოციალ-დემოკრატიამ?

— არა!—უპასუხა გრიგოლმა.—შესაძლებელია, რომ რევოლუციამ გაიმარჯვოს, მაგრამ სოციალ-დემოკრატია გამარჯვების შემდეგ განზე უნდა გადგეს, რადგან ლიბერალური ბურჟუაზია არ დაიფრთხოს...

— დაუჟინია ეს ლიბერალური ბურჟუაზია, — გაიძახა აქეთიქით უკმაყოფილო ხმები. — ბარემ გადაბარგდით კადეტებში აშკარად.

კობამ ხელი ასწია. ეტყობოდა. გამოწსომა ის წერტილი, სადაც კრების სადავე კვლავ ხელში უნდა აეღო. ჩამოვარდა სიჩუმე.

— აი ხალხის პასუხი. — შეაჯამა ხალხის შესიტყვების აზრი კობამ. — საინტერესოა, რომ მეუმრავლესეთა ტაქტიკური ხაზი სწორედ ასეთი იყო მესამე ყრილობაზე. რას გვეუბნება ეს? იმას, რომ ჩვენი აზრი ხალხის აზრია; იმას, რომ ყრილობის ტაქტიკური ხაზი სწორია... იმას, რომ რევოლუცია მხოლოდ მაშინ გამარჯვებს, თუ მას სათავეში ჩაუდგება პროლეტარიატი, თუ პროლეტარიატი, როგორც რევოლუციის ბელადი, შესძლებს უზრუნველჰყოს კავშირი გლეხობასთან, თუ ლიბერალური ბურჟუაზია განცალკევებული იქნება, თუ სოციალ-დემოკრატია აქტიურ მონაწილეობას მიიღებს ცარიზმის წინააღმდეგ სახალხო აჯანყების მოწყობის საქმეში, თუ ძლევამოსილი აჯანყების შედეგად შეიქმნება დროებითი რევოლუციური მთავრობა, რომელიც შესძლებს ალმოფხვრას კონტრრევოლუციის ფესვები და მოიწვიოს საყოველთაო-სახალხო დამფუძნებელი კრება, თუ სოციალ-დემოკრატია უარს არ იტყვის ხელსაყრელ პირობებში მონაწილეობა მიიღოს დროებით რევოლუციურ მთავრობაში, რათა რევოლუცია ბოლომდე მიიყვანოს...

— ჩვენ წინააღმდეგი ვართ შეიარაღებული აჯანყების, — წამოიძახა გრიგოლ ლორთქიფანიძემ.

— ჩვენ კი გაგაგებინეთ მოწინააღმდეგე ვართ შეიარაღებული აჯანყებისა. — უპასუხა კობამ. — ლენინმა თქვენს ტაქტიკას „რევოლუციის გამცემლობის ტაქტიკა“ უწოდა. ლენინმა გამოუშვა წიგნი „სოციალ-დემოკრატიის ორი ტაქტიკა დემოკრატიულ რევოლუციაში“. ამ წიგნში ცარიზმის დამხობისა და დემოკრატიული რესპუბლიკის მოპოვების უმნიშვნელოვანეს საშუალებად ლენინს ხალხის ძლევამოსილი შეიარაღებული აჯანყება მიაჩნია.

— ეს ბლანკიზმია! — დაუძახა გრიგოლმა.

— ეს რევოლუციაა! — უპასუხა კობამ. — საკმარისი იყო სიგნალი პეტერბურგიდან, საკმარისი იყო რევოლუციის დროშა აშვებულიყო პეტერბურგში, რომ რუსეთის პროლეტარიატი, რუსი, პოლონელი, ქართველი, სომეხი, თათარი თუ ებრძენი, — ყველა ფეხზე დამდგარიყო და სალამი გაეგზავნა პეტერბურგელ ამხანაგებისათვის, თითქოს პირი შეუკრავთ, თითქოს ერთმანეთისათვის სიტყვა მიუციათო — ისე ერთხმად ადგნენ და ბრძოლა გამოუცხადეს მეფის თვითმპყრობელობას... ეს კი იმას ნიშნავს, რომ

პროლეტარიატს სწყურია რევოლუცია. მას მთელი თავისი სულის ძალებით უნდა რევოლუციის მოხდენა...

— ოჰ! — ამოიოხრა გიორგიმ.

— როცა პეტერბურგელი მუშები სისხლსა ღვრიდნენ და ბარიკადებზე იბრძოლნენ, ჩვენ აქ ჩვეულებრივად ვმუშაობდით და ყურსაც არ ვიბერტყავდით...

— ... ჩვენ ცალცალკე ვიბრძოლით, ჩვენ სხვადასხვა დროს გამოვედით მოედანზე, და ამიტომ შესძლო მტერმა ჩვენი გაფანტვა. ჩვენ არა გვქონდა იარაღი. ჩვენ ცარიელა ხელებით ვიბრძოლეთ და იმიტომ გაიმარჯვა მტერმა. „იარაღი, იარაღი, ოჰ, იარაღი მოგვეცით!“ — აი რას იძახდა გაღიზიანებული პროლეტარიატი. ის ხელავდა თავის მტერს და კბილებს ახრჭიალებდა მასზე, ის მაშაცურად ებრძოლა მას... ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ჩვენთვის შეიარაღება საჭირო, რომ ჩვენთვის საჭიროა იარაღი ავიღოთ დაჭერითა და იმავე დროს გამოვიღოთ მოედანზე. აჯანყების მოწყობა — აი, რაშია ჩვენი მიზანი, აი რას უნდა ცდილობდეს დღეს რუსეთის პროლეტართა პარტია!..

ღიახ, ამის აუცილებლობა. ჩვენი პარტიის პირდაპირი მოვალეობაა აჯანყება მოაწყოს...

მხოლოდ მაშინ, როცა ჩვენი პარტია აჯანყებას მოაწყობს და, მაშასადამე, პროლეტარიატი რევოლუციის ნამდვილ ხელმძღვანელად გამოვა, მხოლოდ მაშინ შეგვეძლება რიგიანად ვიბრძოლოთ ძველი წესების დალეწვით, მხოლოდ მაშინ შეგვეძლება ღონიერად მოვიმაგროთ ფეხი მთავარ თავისუფალ რუსეთში და ღირსეულად გავიკაფოთ გზა იმ „აღთქმული ქვეყნისაკენ“, რომელსაც სოციალისტური ცხოვრება ეწოდება!..

კრებამ თავისუფლად ამოისუნთქა, მხიარულად დაიგუგუნა. აშკარა იყო, ორატორს კრების გულიდან ამოჰქონდა თავისი სიტყვები.

— აი, როგორ უნდა რევოლუცია. მეუმცირესეებს კი ეშინიათ რევოლუციისა. ისინი ლაჩრები არიან. მეუმცირესენი არსებითად ბურჟუაზიის მაჯანჩალები არიან.

— მაშ, ჩვენს მხარეზე რათ არიან მუშები ზოგიერთ ქალაქში? — მიაძახა ლორთქიფანიძემ.

კობამ გაიცინა.

— დიაღ, მართლა „უმცირესობის“ მხარეზე არიან მუშები ზოგიერთ ქალაქში, მაგრამ ეს არაფერსაც არ ამტკიცებს. რეციზიონისტების—ოპორტუნისტებია გერმანიაში—მხარეზედაც არიან მუშები ზოგიერთ ქალაქში, მაგრამ ეს კიდევ იმას არ ნიშნავს,

რომ მათი პოზიცია პრინციპარულია. ის კი არ ეშინია, რომ ისინი ოპორტუნისტები არ არიან. ერთხელ ყვავსაც იმოღა ვარდი, მაგრამ ეს კიდევ იმას არ ნიშნავს, რომ ყვავი სულმდაბალია. ლამაზად კი არ ამბობს ალეკოში:

„რა ყვავი ვარდსა იმოვის,
თავი ძველებული პატრონია“....

სიცილი. გუგუნი. შახიანები. ვიმა.

საქმე ეფრუნება გიორგის თავის ხუნხუნებს, მაგრამ წასისინებაზე ვერ ეაბედა. ძალიან უთანასწორობა ამჯერად იყო.

— მე გამოვთვრები, ამხანაგებო! თქვენ მოისმინეთ ყველა პარტიების ანბანი და უნდა გადაწყვიტოთ: ვინაა მართალი? ვის ეშინია? უარს ვერავინ თქვენს თავზე, ამაყად ბუყბუყებ! სისხლი გავუხსენოთ ერთი ზღაპარი. იყვნენ მდევი და კაცი. ისინი გაიქცნენ ერთ ველად. იქ ერთი დიდი ბერიც. რაც ველები და კაცი ერთმანეთს გეშველებოდნენ, ღრუბელი იყო გამოქცეული და კაცს ფეხებში ჩალას ესხლეტა, რომ ეკალ-ბარდი დაეხლტომებინა და წაქცეულიყო. მდევს კი, პირიქით, თვის მოსაბერებლად ნაბადს უყრიდა ხელებში. კაცმა უშველა, მდევს სელა, ეცა ღელეებს და მოჰკლა. კაცმა რომ ღრუბელი მოიშორა თავიდან, ეცა მდევს, გამოჰკრა სარძა და ყირამალა გადააკოპიტა. ახ, ამხანაგო მეშვიდე, კაცი — ეს თქვენა ხართ, რაიმელსაც მდევის სახით გეიდავებათ და გეხვრეტათ ბურჟუა-კაპიტალისტები. ღრუბელი თვითაბერებელაა, რომელსაც ზედეს უქმნიან ბურჟუაზიული პარტიები. აი, პარლამენტარიზმის ეს ღრუბელი უნდა ძლევამოსილად გაიქროლოს და მეც კი დაგარწყვათ ნაკუწს მოსისხლე მტერს, ბურჟუა-კაპიტალისტებს. დავარწყვათ ისე კი არა, რომ [illegible] თავი ვაგვიკიდოთ, გავსისხლოთ, რათა საბოლოოდ მოვრჩეთ მათი სისხლა. რომ მათ ნანგრევებზე, თქვენ, მუშებო, შექმნათ ახალი ქვეყანა!..

დიდხანს გაისმებოდა ტაში და ჰქონდა აღტაცებული ხალხი. ხალხი რომ ოდნავ დაწყნარდა, თავმჯდომარემ მიმართა: — ვინა სართ მეუღლეთა ძიძანი, გადადექით მარცხნით. მარცხნით გადწვა დიდძალი ხალხი.

სტეპკო ინკრველმა შთაგონებით უთხრა კომიტეტის წევრებს:

— ამხანაგებო, ღრეს ჩვენ ვიყავით ისტორიულ მიტინგზე! ამიერიდან ბიათურა მეუმრავლესეთა ციხე-ბურჯია... ეს ცოხე ამხანაგმა კობამ ავგო...

შავრაზმელები ვითომ სამოსელში

მდევის ზღაპარი ელვარ სიმწრაფით მოედო მთელ სამეთაურს. პარტიათა შეკრება ყველას ეცნობილა, პარტიათა ბრძოლა ელვებულ ზღვაში ეხილებოდა ძველი ქვეყნის ნაპირებს. მთავარი ის იყო, ამ ბრძოლაში გადამწყვეტ დროს ვის გაჰყვებოდა ალი, რომელ პარტიას. მდევის ზღაპარში ლაპარაკობდა ერთ საკრთველის მუშათა კლასის ღონიერი და ძლიერი ბურჯთაგანი—ჭიათურა — ფეხზე დგომა იყო. ჩაფიქრებულ ყველა სხვა. საჭირო იყო ამ ბურჯის მოშლა, რომ ბრძოლის მიმდინარე მეტად რესეთ დარჩენილიყო. მაგრამ როგორ მოეშალათ? პირდაპირი ბრძოლა წაგებას. ხალხი არ გაჰყვა მათ. ჭიათურა რაა, სხვა ადგილებშიც ჩაეწერნენ მდევის ზღაპრის..

საჭირო გახდა ისეთი ამბის, რომ ხალხი და მიაკვლია „ხელისუფლების“ რაზმის, შეაიარაღა რაზმელები ქეტებით, ხანჯლებით, მისცა შეუბრალებლად. ისეთმა ცრუ ბრძანება და სასტიკად, დაეკისრა.

კობა ალმაცერად. მეომრადელესთა ბრიგადის ორგანიზაციაში გადაწყდა საგანგებო პრიკლადება გამოეშვათ იდეური ბრძოლის დასასრულებლად. კომიტეტი ისე იყო აღშფოთებული, რომ ხანმა კობა პრიკლადის სწორად, კომიტეტის წევრები არ დაიშალნენ. ისხდნენ და ელოდნენ. კომიტეტის წევრები იცნობდნენ და სულგანწირვით ელოდნენ, რომ მათ თითქოს ესმოდათ კიდეც მეორე ოთახში კობას კალმის ეერთხელ ქაღალდზე.

— თითქოს იმ ოთახში ზეცა მებადება,—ჩაილაპარაკა გიორგიმ და გაჩუმდა ანთხვაგებს.

— მე კი ასე მგონია, თითქოს იმ ოთახში ხმალს სწედავს ჩვენი კობა. — ჩაიცინა ფილენიმ.

მაგრამ ყელეზნის ჩურჩული ამ გამოუვიდა. მას ბოხი ღონიერი ხმა ჰქონდა და ჩურჩული საცელად მ ღალი ხმა გამოვიდა.

გაიცინეს და კიდევ დაელოდნენ. ფაცია გაღლავა და ფანჯარასთან იდგა და ქალაში ყვავილს ათამაშებდა. ის ფერცლავდა ყვავილს და რაფაზე აწყობდა. როცა დაწყობა გათავდა, გაიცინა. ალენკომ თვალი მოავლო ფაციას ღიმილს და დახედა რაფას.

რაფაზე ყვავილის ფოთლებიდან გამოყვანილი იყო არცთუ ორი, არცთუ ერთი სიტყვა:

„ხალხი — კობა“...

კარი რომ გაიღო, ფაციამ ფოთლები აშალა და კობას მიაჩერდა. კობამ წერილი გაუწოდა.

— მზადაა! — სთქვა კობამ. — ახლა ფაციაზეა საქმე.

— წაგვიკითხე! წაგვიკითხე! — შემოეხვივნენ კობას.

კობამ დაიწყო:

„პროლეტარებო ყველა ქვეყნისა, შეერთდით!

კავკასიის კავშირი რ. ს. ფ. მ. პ.

„მაკრაზმელები წითელ სამხედროში.

„ჭიათურელ უმცირესობის ზოგიერთ „ბელადთა“ აღვირახსნილობამ კიდევ ერთხელ იჩინა თავი, კიდევ ეროხელ გაქელეს მათ ტალახში ყოველგვე პარტიული წესრიგობა და გამოააშკარავეს თავისი ნამდვილი ხელიგნური ვინაობა. ვინც კი მათი პარტიულ „მოღვაწეობის“ წარსული იცოდა, მას აქნობამდეინაც შეეძლო მათ სოციალ-დემოკრატობაში ეჭვი შეეტანა, რა სხვა — თავის ცოლში თვითონაც დარწმუნებულნი არიან, რომ მათი ალაგი შავრაზმში უფროა, ვიდრე სოციალ-დემოკრატიულ ორგანიზაციაში. მაგრამ ვინც-კი მათი „გმირობის“ უკანასკნელ ნიმუშს გაიგებს, იმას, თუ ფანტაზიობის მთლად არ დაუბრმავებია, ეშვიც აღარ ეარსება, რომ ადამიანობის ყოველ ნიშანწყალს მოკლებულ ხელიგნებთან აქვს საქმე.

„აი ეს ახალი ნიმუშიც: მღვიმევის რაიონში 23 სექტემბერს მეუმცირეთა კრებაზე, რომელიც ჭიათურელ „ბელადების“ მ. წ—ის და ზ. ჩ — ს მეთაურობით მოხდა (უკანასკნელ ბელადს თბილისში „მეხაშის“ ფსევდონიმით იცნობენ; ქალაქის გამგეობაში მუშების ღამოცვის დროს საზიზღარი როლი ითამაშა, რის გამოც იძულებული შეიქნა თვით მეუმცირესე მუშების ზიზღსა და წყრომას თბილისიდან ჭიათურაში გამოქცეოდეს), რომელზედაც რამდენიმე მეუმრავლესე მუშა დაესწრო. „ბელადებმა“ თავისებურად ხელიგნურად დაახასიათეს უმრავლესობა, რამაც ერთი ახალგაზრდა მეუმრავლესე მუშის პროტესტი გამოიწვია. ბელადებმა მიმართეს შეუგნებელ მუშების დაბალ გრძნობებს და მათმა დემაგოგიამ ის ნაყოფი გამოიღო, რომ ხალხი მივარდა პროტესტის გამომცხადებელს და ნამდვილი აზიური გამძვინვარებით სცემა: გაუტეხეს თავი, პირისახე დაუსისხლიანეს და დაუსიეს გვერდებში ციმით გულშეწუხებული ფერდობზე გადააგდეს... მეტს აღარ გამოვუდგებით ამ მხეცური სცენის აწერას.

„ამხანაგებო! ვისაც კი ძვირად უღირს ჩვენი პარტიის ბედ-იღბალი, მისი სახელი, ძლიერება და მისი მომავალი, ვისაც სამასლა-

ათოდ კი არ გაუზვიერებია, არამედ მთელი თავისი არსებით შეუ-
სისხლხორცებია მისი დიდებული იდეალები, ვისაც ჩვენი წინდა
დროშის ჩირქმოცხება გულზე მწვავე ჭრილობად დააჩნდება,
ის გულგრილად არ შესდავს ზემოთ მოყვანილ საზიზღრობას...

„ძველი წამხდარი საზოგადოების გახრწნილი ნაძირალნი.
ძველს უზნეობაზე და მუშტის უფლებაზე აღზრდილნი; მკლავა-
ძენი, რომლებმაც გუშინ არ იცოდნენ სად გაქცეოდნენ სოციალ-
დემოკრატიულ მხილებას, რომელ ბნელში შეეფარებინათ თავი..
გონებითაც ისე ღატაკნი, როგორც ზნეობით, რომლებსაც არც
ერთ ბურჟუაზიულ წრეშიაც კი არ მიიღებენ, — დღეს ესეთი პი-
რები სოციალ-დემოკრატიულ ორგანიზაციას ბელადობენ და თა-
ვისი ძალ-მომრეობის მსხვერპლად სიმართლის გაელების წყურ-
ვილ მუშას იხდიან! რა მიზანი აქვს მათ შესვლას მუშათა პარტია-
ში? მხოლოდ ერთი — თავისი დაბალ გრძნობების ათამაშება,
მხეცური ინსტინქტების ნავარდი და გარყვნილების გესლის შეტა-
ნა მუშათა წრეში...

„ნუთუ, ამხანაგებო, ჩვენ გულსავლადაჯრეფილი ვუყურებთ ასეთ
ღალატს და გათახსირებას ჩვენი პარტიისას? ყველას, ვისაც
პროლეტარიატის სული უდგია, განურჩევლად მიმართულებისა,
ვისაც პარტიულ უთანხმოებაში მხოლოდ სიმართლის კვლევა-ძიება
აინტერესებს, მოგიწოდებთ: ზიზღი და პროტესტი გამოუცხადეთ
ზედით აწ რიგ ძალმომრეობის მომჭედელთ, განეცხადეთ იერი
თქვენი წრიდან და ნუ შეალახვინებთ ჩირქმოუცხებელს ჩვენს
დროშას. ზიზღი წითელ სამოსელში გახვეულ შავრაზმელებს!

„ჭიათურის მუშათა სოციალ-დემოკრატიული ორგანიზაცია
იმერეთ-სამეგრელოს კომიტეტისა“...

გამგზავრება

შუქიანი დილა იყო.

ვაგზალი სავსე იყო ხალხით. ყველგან იმედიანი თვალები, მო-
ღიმარი სახეები. ხმამაღალი სიცილი.

არავად სჩანდა ჟანდარმი. არც ეპოლეტებიანი ვინმე. მათ მა-
გიერ შეიარაღებული სახალხო რაზმელები ამაყად იდგნენ ბა-
ქანზე, წყობილებაში.

ამაყად თავაწეული მუშები ხალისით დასეირნობდნენ ბაქანზე
წითელი ბანტები მკერდზე, ქილებზე.

წითელი დროშა ვაგზალზე. ვაგონებზე.

ყვავილები. ფიქრები. ცწრიე სილი სელიდან ხელში მოხალითხი, მოხალოცი. არასოლეს უნახავს შავიქალაქის ვაგზალს ასეთი ღილა.

ერთ ვაგონთან მხიარული სიცილი და ხალისიანი შეძახილები ისმოდა.

ამ ვაგონიდან იდგა კობა და გარს შემოხვეოდნენ ღაცია, სტეპკო, პეტრე, გიორგი, ტარიელი, გუცა, „ქელესანი“.

— ბაშ ასე, ამხანაგებო!—უთხრა კობამ გარსშემორეყმულ კოჰორტას. — ჩემს ნაცვლად ორგანიზაციის ხელმძღვანელად ვტოვებ ამხ. მიშა დავითაშვილს.

და ხელი დაადო მხარზე შავ თმაწვერში ჩაფლულს ჭკვიანთვალებიან კაცს. გლეხურად რომ ეცვა და თუმცა ქუდი რომ ეხურა.

— დამეს არა ჰკავს? — გაიხუმრა სტეპკომ.—დავარქვათ მაგას „ფალესანი“.

— ხა... ხა... ხა... ზედ გამოგჭრილია! — გაიცინეს და მიშას სიყვარულით და ხალისით მორიგეობით ჰკრეს.

იცოცხლონ მაგა ეილი და ღრმა ბოხობაება.

— მე კი „დრასანას“ ვეძახი,— სთქვა კობამ.— მამ, ჩემო „დრასანა“, შენ იცი აჩაფრობა!

„დრასანამ“ გაიღიმა. თეთრმა კბილებმა ელვასაით გაიელვეს შავ სახეზე.

მეორე ზარი რომ დაჰკრეს, სიცილი შესწყდა. გამცილებელთა თვალებში სევდა ჩამოწვა. ეძნელებოდათ საყვარელი ბაზწველების დაშორება.

— მშვიდობით, ამხანაგებო!—და კობა ვაგონის ბაქანზე ავიდა.

ფიქრამ წითელი ვარდების თაიგული გაუწოდა.

ვაცებ... ას, ვინ მოაწყო ეს? სტეპკომ? მიშამ? თუ ყველამ ერთად?

სახალხო რაზმელებმა წყობილება გაშალეს მთელი ბაქნის სიგრძეზე. „ქელესანიმ“ განკარგულება გასცა:

— სმენა! ჰპორება პირდაპირ! სა-პა—ტიოდ!

სახალხო რაზმელებმა თოფი მოიმარჯვეს.

კობამ ხელი ჩაქნია და ვაგონში შევიდა. ვაგონიდან მოადგა ფანჯარას.

დაჰკრეს მესამე ზარი.

ხალხი მოაწყდა რაზმელების ბწყობრს და გაისმა გუგუნი:

„ზღრგი ვაქციოთ ძველ ადათ-წესებს,
ჩაიდე ბერკეტი ღ ს ზე მის მტკვარი“...

მ ცხრებელი ბაქანს რომ გასცილდა. კობა დაჯდა. მოიხედა. სახალხო რაზმელების ათეული „ყელაზნის“ მეთაურობით კუბეში იჯდა. კობას ეცა. „ყელაზნიმ“ მორცხვად გაუღიმა. გაიღიმა კობამაც.

ძახვდა: ხალხი იცავდა თავის ბელადს...

ბოლშევიკობა

ამის შემდეგ ჭიათურა და მისი რაიონი ბოლშევიკების მიუვალ ციხე-სიმაგრედ იქცა. ჯერ 1905 წ. მათ მიიღეს აქტიური მონაწილეობა ალიხანოვის დამხვდელ რაზმთან ბრძოლაში, როგორც წიფაში, ისე სხვა ადგილებში (ზესტაფონი, შორაპანი და სხვ.). გ შმაგებული რეაქციის ღროსაც არ შეუწყვეტია ბრძოლა ჭიათურის ბოლშევიკურ ორგანიზაციას. მაგალითად, 1913 წ. მოხდა დიდი გაფიცვა, რომელსაც სამ თვეს გასტანა. ეუბერნატორიც კი გახდა იძულებული ჩამოსულიყო ჭიათურაში. მაგრამ დიდი ბელადის მიერ ფუძეჩაყრილმა ორგანიზაციამ თავისი გაიტანა, და გაფიცვა გამარჯვებით დამთავრდა.

მართალია, მსოფლიო ომის დროს შეწყდა მაღი ქვის წარმოება, მუშებიც დაიფანტნენ, დარჩა მათი მცირერიცხოვანი ნაწილი, მაგრამ ბოლშევიკური მუშაობა მაინც არ შეწყვეტილა, როგორც თვით ჭიათურაში, ისე ახლომახლო სოფლებში და თვით მთელს ყოფილ შორაპნის მაზრის ელექტა შორის.

1917 წლის თებერვლის რევოლუციის შემდეგ საქართველოში სელსაუფლება მენშევიკებს ჩაუვარდათ ხელში და როგორც მოეპრიანებოდათ, ისე ანიავებდნენ სახალხო ჭონეგას.

„საშინელი იყო მაშინ ბოლშევიკების მდგომარეობა, — იგონებს ერთი ძველი მუშა, — მენშევიკები შეუბრალებლად სდევნიდნენ, ავიწროებდნენ და ატუსაღებდნენ ბოლშევიკებს და ბოლშევიკურად განწყობილ მუშა-ვლებს. აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ სდევნიდნენ მხოლოდ ბოლშევიკებს, დანარჩენ პარტიებს კი ცივ ნიავსაც არ აკარებდნენ...“.

მხოლოდ დიადი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის შემდეგ ამოისუნთქა თავისუფლად ხალხმა, და ჭიათურაც დაადგა დიდი სოციალისტური მშენებლობის ფართო გზას. ოდესღაც უდა-

ბნო ჭიათურა დღეს პატარა ქალაქთა რიგებში ერთი საუკეთესოდ მოწყობილ ქალაქთაგანია. გზები, ბაღები, ხიდები, განათება, კანალიზაცია, წყალსადენი, საავადმყოფო ბევრად უფრო გაუმჯობესებული და გაფართოებული, ვიდრე ოდესმე, ბიბლიოთეკა-სამკითხველო, სასწავლებლები, ტელეფონი, თეატრი, კინოს ახალი შენახნიშნავი შენობა, სასაკლაო, აბანო და სხვა სამრეწველო და საცხოვრებელი შენობები ამშვენებენ დღევანდელ ჭიათურას. აგრეთვე თვით მაღაროებთან საცხოვრებელი სახლები, აბანოები, სააღილოები, კლუბები, სამკითხველოები, საჰაერო გზები, მექანიზირებული გვირაბები,—ეს ყველაფერი საბჭოთა ხელისუფლების ეროს მონაპოვარია.

და რაც ყველაზე უფრო ძვირფასია, ჭიათურის ბოლშევიკურმა ორგანიზაციამ გამოზარდა ჩვენი ქვეყნის სასახელო შვილი ლავრენტი ბერიას ხელმძღვანელობით ძლიერი ბოლშევიკური კადრები სპეციალისტებისა და თანამედროვე ინტელიგენციისა. ესენი პირველ რიგში დგანან რესპუბლიკის მოწინავე ალამიანებს შორის და მაღლა უჭირავთ ძლევამოსილი დროშა ლენინ-სტალინის პარტიისა.

შ ი ნ ა ა რ ს ი

ნაწილი პირველი

წინათ და ახლა 7
შავი ქვის აღმოჩენამდე 11
ვინ აღმოაჩინა შავი ქვა 15
ორი სიტყვა შავი ქვის მრეწველებზე 16
რკინიგზის გაყვანის შემდეგ. თეატრი 18
მეშახელი 20
პირველი გაფიცვა 23

ნაწილი მეორე

ჩამოსვლა 32
ბრძოლა სწყურიათ 36
შატიანე 40
შახე 45
ათასთავი 48
განაწესი 50
პერევისა 51
ზრდა 62
სტამბა 85
პროკლამაცია 91
სალომეს სანკალი 94
ბერები 98
ჩვენ და ტირილი?! 102
მკვეთის ზღაპარი 108
შავრასმილები წითელ სამხელში 121
გამგზავრება 123
პოლიტიკა 125

ШАЛВА ДАДИАНИ
РОДИОН КОРИЯ

СТАЛИН В ЧИАТУРАХ

(ОЧЕРК)

Госиздат Грузии
Сектор политической литературы
Тбилиси 1940

პ/მ. რედაქტორი ლ. გეგეშიძე
ტ/მ. კორექტორი მ. აროშიძე
ტექნიკური რედაქტორი გ. იამვილი

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 29/III—1940. ხელმოწერილია დასაბეჭდად 10 I—1941. პოლიტლიტერატურის სექტორი № 15. ფქ 6206. შეკვეთა № 446. ტირაჟი 5000. [illegible]

წიგნის ზომა 6½ [illegible]

სახელგამის სტამბა. ორჯონიკიძის ქ. № 50.

8666

Cap 1955
1192

£2340 5 0: 20 d.
£23 1 0: 25 d.